

SLOVENSKÁ REČ

ROČNÍK 69 – 2004
ČÍSLO 3

Štefan Švagrovský – Slavomír Ondrejovič

VÝCHODOSLOVENSKÝ JAZYKOVÝ SEPARATIZMUS V 19. A 20. STOROČÍ (Poznámky k Východoslovenskému slovníku)

ŠVAGROVSKÝ, Š. – ONDREJOVIČ, S.: East Slovak Linguistic Separatism in the 19th and 20th Century. (Comment on the East Slovak Dictionary). *Slovenská reč*, 69, 2004, No. 3, pp. 129 – 150. (Bratislava)

This is a polemic response to the extensive introduction (of about 100 pages) published in the East Slovak Dictionary written by Ondrej Rodomil Halaga. The authors of this paper reveal the linguistic views of the East Slovak language as they are presented in the introduction to the East Slovak Dictionary as anachronistic and separatistic.

V roku 2002 vyšiel v prešovskom vydavateľstve Universum rozsiahly dvojdielny Východoslovenský slovník (VS), ktorého zostavovateľom, ale aj hlavným autorom je Ondrej Rodmil Halaga. Na príprave slovníka sa zúčastnila asi dvadsiatka spolupracovníkov, napospol, žiaľ, amatérov v oblasti nárečovej lexikografie. Tým sa stalo, že VS je ako slovník na vedecké účely takmer nepoužiteľný. Nie je to vlastne ani slovník, je to zväčša len heslár. Škoda, že sa medzi početnými spoluautormi nenašiel nikto s lexikografickými skúsenosťami. Preto sa k tejto zložke diela ani nebudeme vyjadrovať. Hodný povšimnutia je však fakt, že vydanie VS finančne podporil kanadský Slováč Peter Vladimír Čatloš.

Okrem slovníkovej časti sa vo VS nájde aj takmer stostránkový úvod Slovník – prameň histórie (s. 27 – 110), v ktorom O. Halaga načrtol svoj pohľad na východnú slovenčinu, na jej vznik, vývoj a funkcie vo vzťahu k češtine, bernolákovčine, no najmä k štúrovskej slovenčine počínajúc polovicou 19. storočia. Tento pohľad, uvedme to hneď na začiatku, zväčša nie je v súlade s interpretáciami modernej slovenskej jazykovednej historiografie. Výklady O. Halagu v úvodnej časti VS však nie sú

nové. Náš autor už v roku 1950 vystúpil s ostrou kritikou prvých Dejín spisovnej slovenčiny E. Paulinyho, ktoré vyšli v r. 1948. Vyčítal mu vtedy totálnu neznalosť prameňov k dejinám východnej slovenčiny, pričom podľa neho ešte aj to minimum odkazov na východnú slovenčinu, ktoré tu možno nájsť, ju marginalizuje. E. Pauliny na Halagovu kritiku nikdy nereagoval, no podľa ďalších vydaní jeho Dejín sa dá predpokladať, že z Halagových jazykohistorických štúdií mohol niektoré informácie čerpať, aj keď uvedené state v zozname použitých prameňov neuviedol. Namiesť O. Halagu sa v otázkach východnej slovenčiny E. Pauliny opieral takmer výlučne o výklady iného východoslovenského rodáka – maďarského slavistu P. Király, rodáka z východoslovenských Malčíc. Do polemiky s Halagom nevstúpili z najrozmanitejších dôvodov v tom čase ani J. Stanislav, E. Novák, J. Ružička, Š. Peciar, J. Štolc, ani iní. Nakrátko zareagoval len V. Blanár kritikou s názvom *Lingua salanensis?* (1948)¹. Hoci s väčšinou Halagových názorov na spisovnú slovenčinu sa nestotožňujeme a považujeme ich na mnohých miestach za politicky neprijateľné, nepokladáme za celkom adekvátne ani úplné ignorovanie tohto hlasu zo strany slovenskej lingvistiky. Dvojdielna práca O. Halagu VS sa distribuovala na poslednom slavistickom kongrese v Ľubľane ako posledné slovo slovenskej slavistiky a slovakistiky a celkom najnovšie sa dostala do distribučnej siete aj v Bratislave. To je hlavný dôvod, prečo sme napísali túto štúdiu.

Autora VS O. Halagu treba predstaviť, lebo v súčasnosti je medzi jazykovedcami známy len staršej generácii. Do svojej personálnej bibliografie slovenských slovakistov a slavistov ho nezaradil ani L. Dvonč, hoci by nebolo celkom prekvapujúce, keby sme meno O. Halagu našli medzi autormi 1. zväzku, ktorý zachytáva roky 1925 – 1975². O. R. Halaga sa narodil 4. marca 1918 v Lipovci (dnes Lipovce) pri Prešove a gymnaziálne štúdiá absolvoval na prešovskom československom štátnom gymnáziu. Na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave študoval históriu a nemecký jazyk. Napísal rad historických prác, zväčša bohato podložených dokumentačno-archívnym materiálom, týkajúcich sa predovšetkým východného Slovenska (Halaga, 1947, 1966, 1967, 1972, 1975, 1986).

¹ V. Blanár reaguje na spis O. Halagu, „verného syna slanských Slovenov“ (Halagovo vlastné pomenovanie), *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci* (Košice, Svojina 1947), v ktorom odhaľuje nielen „vypätý krajový nacionalizmus“, preceňovanie „kmeňovitosti východoslovenskej reči“, ale aj neuveriteľné množstvo pravopisných chýb, gramatických a stylistických nedorozumení, svojrázneho miešania nárečových a spisovných slov i komických novotvarov (porov. napr. „sprvotku“ – sprvoti).

² L. Dvonč však práce O. Halagu zaregistroval v publikácii *Bibliografia slovenskej jazykovedy za roky 1948 – 1952* (Martin, Matica slovenská 1957). Ku všetkým z nich pripája jednu a tú istú komentujúcu vetu: „Práca bez vedeckej erudície“. To je zrejme aj odpoveď na otázku, prečo si O. R. Halaga nenašiel miesto medzi jazykovednými autormi v Dvončovej viacdielej reprezentatívnej publikácii *Slovenskí jazykovedci*.

Od roku 1946 sa O. Halaga začal sústavnejšie zaoberať aj jazykovednými otázkami, v prvom rade, pochopiteľne, opäť tými, ktoré majú nejaký vzťah k východnej slovenčine (porov. Halaga, 1948, 1949a, b, c, Hagovská, 1948, 1949, 1950). V tom istom roku založil v Košiciach Východoslovenský kultúrny spolok Svojina i neperiódický časopis s rovnakým názvom, ktorého cieľom bolo podľa Halagových vlastných slov venovať sa „vlastivedným, hospodárskym, sociálnym a umeleckým záujmom východu ČSR“. Časopis (na ktorý finančne prispel aj vtedajší československý prezident E. Beneš) propagoval východné Slovensko ako osobitnú územne vymedzenú jednotku (na obálke časopisu vyobrazenú aj v podobe mapky), požadujúc pre jeho obyvateľov osobitný štatút jazykových práv vo vzťahu k spisovnej slovenčine, zdôvodňujúc to najmä tým, že v minulosti bola práve východná slovenčina „pan-ským“ jazykom, kým stredná štúrovská slovenčina nebola ničím iným ako len akým-si „nárečím stredoslovenských horalov“. Je nepochybné, že práce O. Halagu svojim vyznením a dikciou patria do kontextu druhej štvrtiny 19. storočia, keď vyšli viaceré spisy útočiacie na Štúrovu slovenčinu. Halagovým textom by sa potešil najmä J. Kolár, ktorý vtedy pripravoval Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky (1846). Iste by ich rád uverejnil bez akýchkoľvek zmien a úprav a nemusel by pozmeňovať rukopisy, ako to musel urobiť pri niektorých iných autoroch (k tejto kauze porov. podrobne Hendrich, 1934). Pravda, separatistické pokusy zneužiť nárečové rozdiely v slovenčine z poľskej a maďarskej strany na rozloženie národnej jednoty sú známe aj z 1. polovice 20. storočia (porov. Miškovič, 1944, Tajták, 1966, Hrnko, 1990).

Ako to dokladá aj VS, O. Halaga bol a doteraz je politicky, historickou i jazykovou orientáciou presvedčeným čechoslovakistom. Charakteristické pritom je, že v príspevkoch vo Svojine ani nedodržiaval spisovnú normu, vyšperkúvajúc svoje texty nielen typickými šarišskými výrazmi, ale aj zrejmyými bohemizmami, ktoré puristi v období Slovenskej republiky (1939 – 1945) zo spisovného jazyka už eliminovali. Odmietla používať nové názvy niektorých miest a obcí na východnom Slovensku a ostáva pri starších podobách Bardyjov, Laborče, Sobinov, Zborova a iné. Spolok i časopis Svojina zanikli koncom roka 1950, čo pravdepodobne súviselo s nástupom nového režimu k moci. Nepomohol ani redakčný úvodník uverejnený v poslednom ročníku Svojiny, aj keď novú moc privítal so všetkou pompou a slávou.

Cieľom VS je, ako sa píše v úvode, „poskytnúť rôznym disciplinám slavistiky oporné body pre objektívny výskum južného rozmedzia medzi západným a východným Slovanstvom, ucelený pohľad na slovnú zásobu základného etnika tohto rozmedzia, na systematický súhrn gramatických zákonitostí a filozoficko-psychického východiska pri tvorbe slov a syntaxi jeho reči“. Autor pritom vychádza z presvedčenia, že „chýbanie východoslovenskej vedy, príručiek znalcov východoslovenskej reči, gramatiky a celkového rázu slovného bohatstva... uľahčilo okolným nacionalizmom

hrdiť sa podielom na ‚miešanosti‘ východoslovenského etnika, ako ju propagovali Slováci-Všeslávci (v jeho žargóne sú to štúrovci – Š. Š. a S. O.)“. Úlohou najnovšieho VS je preto „dodatočne vyplniť medzeru v slavistickej vede a prispieť k objektívnemu poznaniu a kriticismu v národe i medzi národmi“. Všetko to vyznieva tak, ako keby O. Halaga bol v tejto oblasti prvolezcom a ako keby východné Slovensko bola terra incognita aj v dialektológii, čo zjavne nie je pravda.

Utváranie východoslovenčiny v interpretácii O. Halagu

V 1. čísle Svojiny r. 1949 sa odtláča Halagova štúdia Odras exkluzivity vládnej triedy v spisovnom jazyku (So zreteľom na východoslovenský vývoj), v ktorej autor podrobne vyložil svoju predstavu o vzniku a počiatkoch spisovných jazykov začínajúc egyptčinou a inými teokratickými jazykmi minulosti a končiac veľkomoravskou cirkevnou slovančinou. Podľa jeho výkladu, ktorý sa opiera predovšetkým o názory F. Trávníčka, práve v nadväznosti na cirkevnoslovanský jazyk sa začal formovať český spisovný jazyk, ktorý postupne rozšíril svoju pôsobnosť a územnú funkčnosť na všetky oblasti ČSR i na juhozápadnú časť Zakarpatskej Ukrajiny. Miestnou evolúciou sa táto čeština z praktických dôvodov začala meniť na česko-východoslovenčinu, z ktorej sa pred rokom 1750 utvoril východoslovenský bohoslužobný jazyk (u kalvinov) a spisovný východoslovenský jazyk, v ktorom sa podľa jeho slov modlia, spievajú, kážu a píše nielen východoslovenskí kalvíni, ale i katolíci, luteráni a gréckokatolíci.

S týmto výkladom, ktorý má oporu v starších jazykovedných a historických prácach o vzniku východoslovenského jazyka, sa stretávame aj po vyše päťdesiatich rokoch v úvode k VS. Českí autori V. Chloupecký, F. Ryšánek, O. Hujer a V. Vážný, ale napr. aj slovenský jazykovedec J. Stanislav, tvrdili, že rozdiely medzi češtinou a slovenčinou sú novšieho dáta. České a slovenské nárečia si v 12. – 16. storočí boli podľa tohto výkladu také blízke, že Slováci ani nemali dôvod považovať jazyk Čechov, ktorí k nim prichádzali, za cudzí. J. Stanislav koncom 30. rokov o tomto jazyku ešte napísal, že „bol taký blízky, že ho dlho volali aj slovenským“ resp. československým (Stanislav, 1938, s. 205, porov. k tomu aj Király, 1953, s. 86). F. Chloupecký dokonca dokazoval, že uvedené dva jazyky boli úplne totožné.

Na základe podobných tvrdení F. Trávníček dospel k záveru, že „je arcit' nemožné pokládať slovenštinu za samostatný jazyk vedľa češtiny, keď s ní byla tak dlouho totožná... a proto nemůže býti nejmenší pochyby o tom, že je slovenština jazykový útvar geneticky svým vznikem a také ve svém vývoji totožný s češtinou, že s ní tvoří jeden celek nazývaný jazyk československý (nebo český)“ (Trávníček, 1935, s. 17).³ Z tohto Trávníčkovho výroku vyplýva, že slovenčinu nepovažoval za

³ Po vyjdení Stalinových prác o jazykovede F. Trávníček (1953) zmenil názor.

jazyk odlišný od češtiny pred jej rozšírením na Slovensku ani v ústnej forme. Zo slovenských jazykovedcov mu v tom čase oponoval vo viacerých štúdiách len Ľ. Novák (1938, s. 31n.), predpovedajúc, že až bude k dispozícii historická gramatika slovenčiny a preskúmajú sa najstaršie obdobia vývoja slovenského jazyka, jeho názory sa potvrdia. A skutočne sa aj potvrdili, čo možno v syntéze nájsť napr. v diele K najstarším dejinám slovenského jazyka (Novák, 1979).

Niet pochyb, a v mnohých prácach slovenskej historickej jazykovedy sa to presvedčivo dokazuje, že v čase, keď sa čeština dostala na Slovensko, už dávnejšie fungoval slovenský jazyk ako jeden zo slovanských jazykov, ako spoločný jazyk slovenského etnika, a to tak v podobe nárečí, viacerých kultivovaných miestnych variant a najmä v ľudovej slovesnej tvorbe, ako i v podobe nadnárečových útvarov. Už dávnejšie sa utvorilo relatívne pevné spoločenské slovenské jazykové vedomie, ktoré od samých začiatkov prenikania češtiny na Slovensko určovalo pravidlá jej adaptácie. Množstvo zachovaných písomností z 15. – 18. storočia dokazuje, že slovenský jazyk bežne používala etnicky slovenská časť tzv. uhorského feudálneho národa (*natio hungarica*) v korešpondencii, v správnej agende feudálnych panstiev a stoličnej správy, v početných zápisoch zo zhromaždení stoličnej šľachty, v súdnych spisoch stoličných úradov, v inštrukciách pre hospodárskych správcov a úradníkov a pod. Doklady možno nájsť okrem iného u J. Doruľu (1977, najmä s. 63n., 1997), ktorý na základe rukopisných textov z 15. – 18. storočia, t. j. predspisovného, predbernoľakovského obdobia vyložil vznik, priebeh i podstatu jazykových vzťahov slovenčiny k jazykom, s ktorými mala v danom čase kontakty, resp. ktoré Slováci sami istý čas v písomnostiach používali. Výsledky jeho výskumu i výskumu ďalších slovenských jazykovedcov (R. Krajčoviča, V. Blanára, M. Majtána, P. Žiga a i.) sú platné pre celé územie Slovenska. Tvrdenie O. Halagu, že čeština v spomínanom období bola na východnom Slovensku ľudovým jazykom (*lingua vernacula*) tamojšieho etnika, nie je teda ničím podložené. Napokon, na tento pochybný záver, vyplývajúci zo schematickeho pohľadu na prítomnosť češtiny v kalvínskych tlačiarňach, upozornil O. Halagu už v roku 1953 P. Király, ktorý poprel jeho tvrdenie, že by sa „z češtiny, národného jazyka Slovákov, postupne vyvinul východoslovenský jazyk, v ktorom v polovici 18. storočia boli napísané kalvínske knihy, teda „povýchodniarčením“ češtiny“ (Király, 1953, s. 113). Tento autor podľa rukopisných kníh presvedčivo dokázal, že v kalvínskych zboroch na východnom Slovensku sa už na začiatku 17. storočia konali bohoslužby po slovensky, či zrejme presnejšie východoslovensky (*in lingua sclavonica*), hoci je pravda, že „nikto doteraz nedal odpoveď, odkiaľ a kedy sa české prvky do týchto rukopisných kníh dostali pred rokom 1750“ (Király, 1953, s. 12). Najpravdepodobnejšie je, že české prvky do tlačených textov vniesli ich autori, resp. – v danom prípade – prekladatelia Jesenius a Spácay, o ktorých je známe, že používali českú protestantskú literatúru. Prvý z nich spočiatku kázal v Bánovciach

nad Ondavou, kde sa však farníci, ako je známe, sťažovali, že jeho kázňam v češtine nerozumejú. O tom, že autori a prekladatelia kalvínskych kníh si boli vedomí, že české slová, ktoré v prekladoch použili, sú cudzie, svedčí, ako na to poukazuje aj P. Király, náboženská knižočka Kratičke uvedzene k poznanyu pravdi S. Liszkaja. K nej je pripojený slovníček, kde sa nájdu aj slová „požičané od Čechov“ („a csehek teltö“) (Király 1953, s. 114 – 118). O jazyku kalvínskych kníh vcelku platí, čo o ňom napísal v recenzii na Királyovu prácu I. Kniezsa: „Nie je dôležité, akého pôvodu boli Jesenius a Spáczay, no na základe jazyka piatich kníh možno bezpečne tvrdiť, že obidvaja autori poznali výnimočne dobre východoslovenské nárečie a uplatnili ho dôsledne vo svojich knihách. Ak by Jesenius a Spáczay chceli uplatniť svoje české (Jesenius), resp. západoslovenské (Spáczay) nárečie, boli by to urobili predovšetkým pri označení výslovnosti (palatalizované *ś*, *ź*), resp. pri asibilácii (cekanie, dzekanie), t. j. pri označení takých osobitostí, ktoré sú v češtine a západnej slovenčine najnápadnejšie a ktoré pôsobia dokonca humorne. Tu používajú obidvaja autori východoslovenské zvukové formy, osobitné české sa neobjavujú ani v hláskosloví, ani v tvarosloví, a práve preto nemôžem uveriť celej českej teórii (myslí sa tým aj na Királyove tvrdenie, že kvantita vokálov v knihách pochádza z češtiny) a považujem označovanie kvantity za východoslovenskú zvláštnosť. Domnievam sa, že v týchto pamiatkach máme posledné stopy prv prítomných dlhých samohlások“ (Kniezsa, 1956, s. 414). V tomto svetle bledne aj Halagova téza, že východoslovenský jazyk vznikol „povychodniarčením“ českého jazyka, že čeština bola jeho základom.

Halagova gramatika východoslovenčiny

Východoslovenčina, resp. šariština sa u O. Halagu vzťahuje na oblasť Spiša, Abova, Zemplína a Uhu, t. j. na celý východoslovenský areál. Možno pripustiť, že pre 19. storočie je takéto voľné zamieňanie prijateľné. O. Halaga sa v tejto veci opiera najmä o zistenia F. Pastrnka, podľa ktorého „na východe uhersko-slovenském panuje poměrně větší jednotnost nářeční, než kdekoliv jinde i s okolím svým tvoří největší rovnoměrný celek uprostřed slovenštiny“ (Pastrnek, 1898, s. 406).

Gramatiku východoslovenčiny začal O. Halaga uverejňovať v prvom dvojčísle ročníka 1948 pod kryptonymom Mária Hagovská. A keďže, ako sme už spomenuli, v jeho ponímaní „južné rozmedzie medzi západným a východným slovanstvom“ tvorí osobitnú jednotku, je pochopiteľné, že územne i jazykovo sa ani gramatika východoslovenčiny ako samostatného jazyka *sui generis* nevykladá v rámci slovenčiny, ale – takpovediac – o úroveň vyššie: v rámci slovanských jazykov. Práve týmto spôsobom sa v súčasnosti „rodia“ (vytvárajú) aj všetky nové slovanské mikrojazyky.

U O. Halagu otázka o mieste východoslovenčiny v rodine slovanských jazykov predstavuje významnú tému. Má ťažké srdce na Stredoslovákov M. Bela a S. Czam-

bla s ich „maďarofilskou orientáciou“ (poznačený je ňou podľa neho aj A. Bernolák) a rovnako aj na štúrovcov s „rusofilským“ zameraním, ako aj na matičné centrum v Martine. Tí všetci považovali východnú slovenčinu za „slovanské esperanto“, t. j. miešatinu nárečí, ktorá až od 18. storočia bola „viac slovenská ako ruská“. Aj vo VS, teda ešte aj dnes, rozpaľujú Halagovu myseľ slová, ktoré vyriekol L. Štúr, že „východná slovenčina nie je celkom pôvodná a pravdivá slovenčina“, či slová Šafárikove, že východné nárečia „polčinou zapáchajú“, nehovoriac o M. M. Hodžovi, že Šenk palenčeny J. Andraščíka je napísaný v „polskuoslovenskuom nárečí“. O Halaga ostro odmieta delenie východoslovenských nárečí na „polskuo--slowenské“ (Šariš, Spiš) a „rusko- čili rutensko-slowenské“ (Abov, Zemplín, Bereg) z pohľadu „susedov“ (t. j. Stredoslovákov), v minulosti bežnú. Dnes takéto niečo podľa neho môže opakovať len „neznalec“. Dnes tak už nikto nehovorí, hoci na druhej strane je zrejmé, že východoslovenské nárečia patria medzi najzmiešanějšíe slovenské nárečia.

Nie je na tom nič neprirodzené, že pri veľkej migrácii obyvateľstva najmä od začiatku 18. storočia v danom makroareáli vznikali zmiešané i prechodné nárečia. V. Petrov (1911) oprávnenne usúdil, že na východe sa ľahko vymedzuje iba jazyková hranica slovensko-maďarská, príp. rusínsko-maďarská (v jeho terminológii rusko--maďarská). Tieto jazyky sú od seba jasne odlíšené, no celkom ináč je to so vzťahmi slovensko-ruskými/rusínskymi. Vzájomná blízkosť, premiešanosť obyvateľstva a osád, veľký počet zmiešaných, prechodných, vzájomne sa ovplyvňujúcich nárečí mimoriadne sťažujú úlohu presne určiť tieto hranice. O zmiešanosti východoslovenských nárečí v minulosti písali desiatky slovenských, ale aj zahraničných autorov v rôznych súvislostiach, napr. M. Bel, J. M. Korabinský, O. Broch, V. Hnatjuk, F. Pastnek, M. I. Sreznevskij, J. Pata, I. Kniezsa, J. Liška, Z. Stieber a iní.

Na rozdiel od slovenských kalvínov, ktorí mali jednoznačné slovenské povedomie a za svoju reč považovali slovenčinu, určiť nárečovú hranicu východoslovenských gréckokatolíkov v 19. storočí naozaj nebolo ľahké. Potvrďovali to aj vtedajší probanti, ktorí na otázku O. Brocha, akej sú národnosti a akým jazykom hovoria, dávali aj takéto odpovede: *Ta my tvardi Rusnaci. Ta my slovenskej bešidy, aľe ňe Slovaci. My ruskej viri, aľe slovenskej bešedy. Ta my Sotaki, Štotaki, Cotaki, Ceperjaki.* Výrazy Sotak, Cotak, Lemak nie sú nijakými „efemérnymi“ pojmami, ako tvrdí O. Halaga, ale odrážajú vtedajší nárečový stav (Švagrovský, 1984, s. 254). Ved' napr. práve „cotácke nárečie“ sa stalo aj spisovnou rečou vojvodinských Rusnákov, resp. základom východoslovenskej reči, v ktorej sú vytlačené zemplínske kalvínske knihy. A napokon, tak ako neexistujú čisté jazyky, neexistujú ani čisté nárečia.

To, ako rýchlo sa od začiatku 18. storočia v dedinách stredného a dolného Zemplína premiešavalo obyvateľstvo, dosvedčujú údaje M. Bela a J. M. Korabinského.

Mor a ďalšie príčiny mali za následok sťahovanie poddaných z usadlostí do usadlostí, takže v priebehu 20 – 30 rokov sa práve východná slovenčina veľmi výrazne zmenila aj v dôsledku zmien v skladbe obyvateľstva na tomto území. Podľa údajov M. Bela začiatkom 18. storočia v stredných častiach Zemplína maďarské etnikum na severe oddeľovala čiara Sečovce – Vojčice – Fišár (dnes Vrbnica) (porov. Király, 1953, s. 147), ale podľa Korabinského Lexikonu v týchto obciach v roku 1786 už žili iba Slováci.

Nemožno súhlasiť s O. Halagom ani v tom, že by sa aj východoslovenskí gréckokatolíci modlili, písali a spievali vo východoslovenskom spisovnom jazyku. Pápežská kúria ešte ani v roku 1956 nevedela, že existujú slovenskí gréckokatolíci. Opierala sa totiž v tejto veci o informáciu, že prešovské gréckokatolícke biskupstvo bolo v pápežskej bule *Relata Semper* pápeža Pia V. z 22. 9. 1818 erigované ako rusínske (ruténske), z čoho pre nich vyplývalo, že všetci gréckokatolíci sú Rusíni. Cirkevná hierarchia, výlučne rusínska (Slovákom bol až prvý biskup J. Hirka, druhým je nedávno vysvätený J. Babják), o slovenčine nechcela ani počuť. Cirkevným liturgickým jazykom bola síce cirkevná slovančina ľvovskej redakcie, ale pastierske listy, matričná a ďalšia farská agenda sa viedli v tzv. jazičii, t. j. v zmesi cirkevnej slovančiny a rusínskych nárečí. Slovenskí veriaci v gréckokatolíckej cirkvi na východnom Slovensku sa slovenčiny ako liturgického jazyka dočkali až po II. vatikánskom koncile v r. 1962/1963. Vo farskej agende však už fakticky v čase Slovenského štátu (1939 – 1945).

Halagova gramatika východnej slovenčiny, ktorú uverejňoval v časopise *Svojina*, zostala nedokončená. Posledné (piate) pokračovanie je venované tvoreniu a sémantike východoslovenských slovies. Koncom roku 1950, ako sme už uviedli, časopis zanikol. Mottom tejto gramatiky bolo v prvom rade vyzdvihnúť prednosti východoslovenčiny v porovnaní najmä so stredoslovenčinou podľa možnosti pri všetkých slovných druhoch. Napriek všetkej iracionálnosti je Halagova gramatika východoslovenčiny, samozrejme, lepšia než Slovjacka gramatika E. Dobranského, ktorá vyšla v separatistickom spolku *Ojčizna* v r. 1941 počas okupácie Košíc, no zároveň zaostáva za Királyovou gramatikou malčického nárečia (1953), ktorá je podľa nášho názoru modelom primeranej „východoslovenskej“ gramatiky. Jej zjavnou nevýhodou je však to, že je napísaná po maďarsky, a je teda málo prístupná slovakistom, resp. aj širšej slavistickej obci. Királyova kniha, o ktorej sa O. Halaga nezmieňuje, na s. 125 – 144 v stručnej forme spracúva malčické historické i súčasné hláskoslovie, tvaroslovie a syntax aj s textovými ukázkami („Málca nyelvjárásai“).

Halagov dešpekt k štúrovskej slovenčine

Podľa O. Halagu, východoslovenská reč je „panská“, stredoslovenská len drotárčina, pltničina, kočišina, valašina, reč pálenkárov a čipkárov, reč najnižších

spoločenských vrstiev, reč bez literárnej tradície, inferiórne nárečie. Ale pozrime sa bližšie na Halagovu „panskú reč“. Aj v Czamblovom diele Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov sa nájdú zmienky „o láske panskej vrstvy k východnej slovenčine“. Z Czamblovho výkladu na tomto mieste sa dozvedáme aj to, že páni i statkárske rodiny radi rozprávali po slovensky, „po našim“, „a mi tótnyelvünkön“ (1906, s. 61) a že „anekdoty sa rozprávajú temer výlučne po slovensky, aj politické... Páni východoslovenského územia nielenže radi rozprávajú po slovensky, ale aj veršujú“ (ibid., s. 62). O. Halaga tu cituje aj D. Rapanta, podľa ktorého „šľachta Spiša a Zemplína si v 18. storočí pri súpise udávala ako materinskú reč slovenskú, ale šľachta Liptova i Turca už maďarskú“ (Rapant, 1927, s. 101, 479, Halaga, 2002, s. 33). A uvádzajú sa aj ďalšie prípady potvrdzujúce túto rečovú situáciu na východnom Slovensku v 18. storočí.

Dodajme k tomu, že v 18. storočí bola skutočnou „panskou“ rečou, ak chceme aj my uplatniť tento koncept, latinčina, hoci rodiace sa nacionálne hnutia sa usilovali nahradiť ju v tejto funkcii nemčinou (v Predlitavsku) a maďarčinou (v Uhorsku). Je známe, že Jozef II. ešte za života svojej matky Márie Terézie presadil výlučné používanie nemčiny vo viedenskom Burgtheatri. Keď sa stal cisárom, nariadil povinné používanie nemčiny vo všetkých sférach. Onedlho na to si aj Maďari ako „vedúci“ národ v Uhorsku vydobyli takmer rovnaké práva pre maďarčinu. Zákon z roku 1792 zaviedol maďarčinu do stredných škôl a podľa ďalších zákonov z rokov 1830, 1836, 1840 a 1844 sa všetky listiny a nariadenia museli vyhotovovať v maďarčine. Na sneme v Bratislave zaznela maďarčina prvýkrát v roku 1825 z úst grófa I. Széchényiho.

Ako doklad na „panskosť“ či „nepanskosť“ východoslovenčiny pars pro toto nám môže poslúžiť dielo prešovského grófa A. Szirmaya (1747 – 1812), ktorý vo svojej „encyklopédii maďarstva“ Hungaria in Parabolis vymenúva 145 pôvodom slovenských šľachtických rodov s priezviskom *-szky*, ktorí „šetci dobre ved'a po slovensky“ (zaujímavé na tomto zápise je aj to, že autor neuplatnil maďarský zložkový pravopis). A. Szirmay ovládal podľa vlastného svedectva do siedmich rokov len slovenčinu (východoslovenčinu) a po maďarsky sa naučil až v maďarskom Ujhelyi (dnes Sátoraljaújhely). Pre maďarčinu maďarského básnika F. Kazinczyho bola podľa svedectva jeho príbuzného (Koenig, 1902, s. 35) takisto charakteristická nápadná slovenská intonácia. A. Szirmay, ktorý bol historikom a spisovateľom, napísal aj rad ďalších diel, napr. *Notitia topografica, politica incl. comitatus Zempliniensis* (Topografické a politické vedomosti o slávnej Zemplínskej stolici), *Notitia historica comitatus Zempliniensis* (Historické vedomosti o Zemplínskej stolici) a *Szátmár vármegyé fekvése, története i és polgari esmérete* (Poloha, história a občianske vedomosti o Szatmárskej stolici). Ako vidieť, tretí spis už napísal po maďarsky. V úvode k spisu o Szatmárskej stolici sa sám honosí tým, že teraz, „keď už zažiarila našej

vlasti dávno vytúžená zora, aby sme vlastným materinským jazykom žili, vedomosti o Szatmárskej stolici podávam svetu po maďarsky. Som prvý z maďarských spisovateľov, ktorý, opierajúc sa o historické listiny, píšem naším materinským jazykom“. Maďarčina ho dokonca očarila do tej miery, že „objavil“ aj archívnu listinu napísanú po maďarsky z roku 1339! Hoci jeho náklonnosť k cisárovi Jozefovi II. bola všeobecne známa, v časoch ponemčovacích opatrení napísal stoličný protestný list proti týmto krokom zrejme aj s cieľom demonštrovať svoje „maďarstvo“ pred národom. Uhorské vlastenectvo nobility i nobilitovaných sa od 19. storočia jazykovo natrvalo spájalo už len s maďarčinou. Z toho dôvodu povyšovať štatút východoslovenčiny poukazovaním na to, že ju v istých životných situáciách používala aj šľachta, a teda že je to „panská“ reč, nemá veľký zmysel. Slovenské zemanstvo sa vo svojej prevažnej časti spojilo s Maďarmi a stalo sa oným známym „nástrojom“ maďarizácie.

Halagov postoj k bernolákovčine a štúrovčine

Dva roky predtým, ako vyšla Bernoláková Orthographia (1787), narodil sa v Borskom Sv. Mikuláši najväčší bernolákovský básnik Ján Hollý (24. marca 1785). V uvedenom čase sa zauzľoval jeden z prúdov slovenského jazykového vývinu, ktorého hlavným ohniskom bol slovenský západ – trnavské katolícke univerzitné centrum. Uvedomované i neuvedomované tendencie slovenského jazykového vývinu, ako sa prejavovali v časti slovenského vzdelaneckého spoločenstva v 17. a 18. storočí, dosahujú v tom čase vrchol. Pápežská kúria a jej kongregácia pre šírenie viery (existuje dodnes) v 17. storočí v snahe urýchliť rekatolizáciu návratom protestantov do katolíckej cirkvi odporučila používať domáci jazyk. Kúria si bola vedomá, že domáci jazyk v mnohých krajinách pomohol reformácii – a poučila sa z toho.

Trnavskú univerzitu založili jezuiti v roku 1635 práve na rekatolizačné ciele. Jezuiti v katolíckej náboženskej spisbe začali ihneď na začiatku rekatolizácie celkom vedome zavádzať do českých textov hojnú slovakizmu, či možno skôr, ako to formuluje E. Pauliny (1983), „katolíci v zásade ani nevychádzali zo spisovnej češtiny, ale za svoj spisovný jazyk prijali kultúrnu slovenčinu v jej západoslovenskej podobe, ako sa tam už od 16. storočia formovala“ (s. 140). Proti týmto slovenčiacim snahám stála tendencia zachovať aj u slovenských katolíkov nezmenenú češtinu. Uvedená tendencia bola podporovaná úzkymi stykmi reholí, ktoré na Slovensku konali rekatolizačnú prácu (najmä jezuiti a františkáni) so sesterskými rehoľami v Čechách a na Morave. Uvedená tendencia sa opierala o gramatické a slovníkové práce, ktoré sa usilovali rozvíjajúcu sa neustálenú normu upraviť podľa českých gramatík a slovníkov. Táto norma však pre svoju konzervatívnu výraznejšie neovplyvnila jazykovú stránku spisby slovenských katolíkov.

O gramatické a pravopisné ustálenie kultúrnej slovenčiny v používaní slovenských katolíkov sa pokúsili kamaldulskí mníši v polovici 18. storočia. Ich normova-

nie je zachytené v rukopisnom latinsko-slovenskom slovníku s krátkou gramatikou v úvode k tomuto slovníku, ktorý sa v minulosti nazýval slovníkom Romualda Hadbavného a dnes je známy ako Kamaldulský slovník. Normu ustálenú týmto slovníkom uplatnili mnísi aj v preklade Biblie do slovenčiny. Preklad vznikol okolo roku 1750 (podrobnejšie o tom v zb. O prekladoch Biblie do slovenčiny a iných slovanských jazykov 1997). Normotvorné snahy kamaldulských mníchov v katolíckej spisbe vyústili nakoniec do Bernolákovej kodifikácie spisovnej slovenčiny.

A. Bernolák a jeho skupina svoj čin odôvodňovali dostatočne logicky: Keďže všetky národy majú svoj spisovný jazyk a literatúru, je nevyhnutné, aby spisovný jazyk a literatúru mali aj Slováci. Aj A. Bernolák za najpriateľnejšiu považoval tú slovenčinu, ktorá sa používa na miestach vzdialených od Čechov, Moravanov, Poliakov a Maďarov, lebo, ako písal už M. Bel v úvode k svojej nemeckej gramatike v § 3: „tí, čo susedia s Čechmi a Moravou, z tejto reči si niečo vyberú, práve tak aj poľštinu temer nasledujú, ktorí žijú v jej blízkosti, ale najneokrôchanejšie rozprávajú tí, ktorí žijú zmiešaní s Maďarmi“ (citované podľa E. Paulinyho, 1983, s. 164). Jeho kodifikácia sa opierala o úzus vzdelancov, pretože v osvietenskej dobe ešte nebolo možné uvažovať o tom, aby základom spisovného jazyka, ktorý má používať nobilita a meštianstvo, bola reč poddaného ľudu.

Bernolákovčina sa však, ako je známe, nestala celonárodným spisovným jazykom. Jej rozvoj bol zastavený reakciou, ktorá sa pozdvihla proti osvietenstvu po smrti Jozefa II. Proti novátorským názorom nižšieho kléru sa postavila vysoká cirkevná hierarchia v Uhorsku a aj väčšina kňazstva, ktorá sympatizovala s bernolákovským hnutím, napokon cúvla zo svojich pôvodných názorových pozícií. Okrem toho koncom 18. a začiatkom 19. storočia poklesla aj kultúrna a hospodárska sila západného Slovenska. Znovu vystúpila do popredia hospodárska dôležitosť stredného Slovenska, najmä jeho miest. Kultúrna stredoslovenčina sa stala dôležitým prostriedkom nadnárečového spoločenského styku aj mimo stredného Slovenska. Bernolákovčina stratila spoločenskú bázu, o ktorú sa opierala pri svojom vzniku. Oficiálne prestala jestvovať roku 1851, keď sa zástupcovia slovenských kultúrnych a politických kruhov dohodli konečne prijať „opravenú“ Štúrovu slovenčinu za spisovný jazyk. Katolícka spisba v bernolákovčine sa, odhliadnuc od toho, dostávala aj na východné Slovensko a v 19. storočí, ako priznáva aj O. Halaga, mala po latinsky písanej literatúre na východoslovenských katolíckych farách najväčšie zastúpenie.

S akou reakciou sa stretol Bernolákov čin zo strany zástancov československej jazykovej jednoty? Slovenskí evanjelici a českí obrodenci J. Dobrovský, J. Palkovič, J. Kollár, P. J. Šafárik bernolákovskú „nitrančinu“ odmietli. P. J. Šafárik však v roku 1822 v liste J. Kollárovi naznačil, že si bol „vedom tak veľkých rozdiľů mezi češtinou a slovenštinou, že by každý ten jazyk mohl mít svůj dialekt“, t. j. mohol byť samostatným jazykom, no zároveň sa obával, že by týmto odčlenením slovenčiny od

češtiny „jen větší zmatek uvalen byl“ (Cuřín, 1985, s. 90). Bernolákovci spolu s J. Hollým osobne ťažko znášali odsudky zástancov jazykovej jednoty. Svedčí o tom aj list J. Hollého kanonikovi Jurajovi Palkovičovi, svojmu bývalému profesorovi, z r. 1824, v ktorom mu oznamoval, že dokončil preklad Vergiliovej Eneidy, „že ge dobre preložená, Werše dobre Wipilowané a hladké, za to stojím. Ag Čechom bude sa ľúbit, a všeckim Šafárikom a Slowenčiny našég Tupitelom, že ge prostá, hlúpá a tak dál k zahanbeňu slúžit.“ (Mráz, 1953, s. 10). Halagova alúzia na úvod k Bernolákovmu Slowáru jasne signalizuje, ne čej strane sú jeho sympatie.

O. Halaga a Štúrova slovenčina

Na tomto mieste sa nám do pera tisne ešte jedno významné meno našich dejín: Jonáš Záborský, evanjelický a po konvertovaní katolícky kňaz (porov. o ňom najmä Botto, 1912). Vieme, že vo svojich polemikách nešetril nič a nikoho, veď to aj bol napokon „národný hriešnik“. Zosmiešňoval Štúra, ním kodifikovanú strednú slovenčinu i všetkých „gramatikárov“, z ktorých každý predpisoval inakšie pravidlá. Ironizoval vodcov slovenskej revolúcie z rokov meruôsmych, Maticu slovenskú, podenkovosť a neserióznosť slovenských spolkov a časopisov. A nevzdal sa ani presvedčenia, že je potrebné zachovať spisovnú češtinu pre potreby Slovákov, dokonca ani vtedy nie, keď už sám písal slovenčinou v hodžovsko-hattalovskej verzii. Prečo ho spomíname v súvislosti s Halagovým postojom k štúrovskej slovenčine? Určite nie preto, že by sme chceli tieto dve mená stavať na roveň, ale u obidvoch nachádzame isté styčné body.

J. Záborský žil, ako je známe, dlhé roky v Šariši, kde pozoroval istý mravný a národný úpadok svojho okolia. V listoch a žartoch písaných po šarišsky zosmiešňoval megalomániu, nevzdelanosť, neodôvodnenú trúfalosť i svojský separatizmus Šarišanov. V satirických prácach („žihadliciach“) sa však i tak najviac „venoval“ J. M. Hurbanovi, J. Kalinčiakovi, P. Dobšinskému, no nešetril ani A. Sládkoviča, A. Radlinského či biskupa Š. Moyzesa. Z viedenských vládnych Slovenských novín musel odísť po necelých dvoch týždňoch pre opozičné písanie. Rovnako neúspešne sa skončila aj jeho kaplánska kariéra v Košiciach i profesúra v Akadémii. A ešte aj jeho farníci v Župčanoch protestovali: „Tadzík my našeho pana plebana barzučko ani nezname. Oni len v chyži šidza a pišu a my vidzime ich len v koscele a na chraňbe“ (Botto, 1912, s. 10). O. Halaga je však na rozdiel od Záborského „sárosi származású“ (pôvodom zo Šariša) a sotva chce vidieť „odvrátenú tvár“ svojich krajanov, ich nízke národné a jazykové povedomie v minulosti, ani to, že mnohí uverili „ochote“ Maďarov a maďarizátorov, „že pre ich deti bude lepšie, ak sa namiesto spisovnej slovenčiny budú ich deti učiť v šarištine (východoslovenčine)“, teda tomu, čo Záborský ihneď prehliadol a s rozhorčením odmietol. O. Halaga len opakuje, že

„historicky neobstojí panujúca slovenská verejná mienka o východoslovenčine vo funkcii spisovného jazyka, jako by to bol produkt maďarizácie“.

Ako interpretovať dejiny spisovnej slovenčiny

V roku 1950 O. Halaga uverejnil, ako sme už spomenuli, kritický článok *Quid verum* s podtitulom *Poznámky k dejinám spisovnej slovenčiny*. Reagoval v ňom na prvé slovenské vydanie dejín spisovnej slovenčiny E. Paulinyho, profesora slovenského jazyka na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Pred týmto vydaním boli k dispozícii len dosť nespoľahlivé *Dejiny spisovnej slovenčiny* po dobu Štúrova A. Pražáka (1927). O. Halaga E. Paulinymu (v danom prípade aj zlou slovenčinou) vyčíta, že nie je znalcom dejín slovenského jazyka, ale len súčasnej spisovnej slovenčiny. Adresoval mu predovšetkým výčitku, že nepozná jazykové a literárne pamiatky „z jednej tretiny slovenského územia – od Tatier po rieku Uh“ (Halaga, 1950, s. 42), pričom podľa kritika aj to málo, čo o východnej slovenčine napísal, je zväčša chybné alebo nepresné. Polemizuje aj s Paulinyho názorom, že čeština sa na Slovensko dostala ako „importovaný výtvor, že sa prijala hotová forma, že ňou písal obmedzený počet ľudí, že teda šlo len o prenikanie literárnych pamiatok, že boli prasto prebraté, že vplývala kultúrna, politická a vojenská moc Čiech“ (1950, s. 52). E. Paulinymu sa ušla kritika ďalej aj za to, „že mu stačí tlačou nikdy nevydaný preklad Biblie a slovníková práca v jezuitskej slovenčine na konštatovanie, že u slovenských katolíkov sa už v polovici 18. storočia vyvinulo vedomie o jazykovej a národnej samobytnosti slovenskej“ (1950, s. 53). Kamaldulská biblia dnes vyšla a pripravuje sa aj vydanie slovníka a aj analýza týchto prameňov ukazuje, že Paulinyho výklad spred 50 rokov netreba ani v najmenšom revidovať. E. Pauliny už vtedy jasne odmietol tézu o zblížovaní slovenského hláskoslovnia a tvaroslovnia s češtinou (o čo sa usiloval aj J. Kollár), a aj dnes vieme, že to tak bolo správne.

Pripomeňme v tejto súvislosti i to, že J. Kollár ako nekompromisný zástanca jazykovej jednoty s Čechmi niektoré javy v češtine zavrhol. V známom liste J. Jungmannovi adresáta presviedčal, že ľubozvučnosť sa týka najmä vokálov a klesá v rade *o, a, e, u, i*. Keďže Česi majú primnoho *y* a *i*, nevyhnutne „ikají“, takže niekedy dospejú až k dvojzmyslu, ako *jíti* (gehen a fängen), *žíti* (leben a ernten), ďalej, že hromadía spoluhlásky ako *dštíti* namiesto *deštíti*, *sedlka* namiesto *sedlačka* a iné. J. Kollár na J. Jungmanna naliehal, aby Česi Slovákom obetovali aspoň spoluhláskové skupiny, veď Slováci spoločnému jazyku obetovali oveľa viac (Cuřín, 1985, s. 89). J. Kollár okrem toho J. Jungmannovi ponúkol značný počet slovenských slov so žiadosťou, aby ich v záujme zachovania jednoty zaradil do heslára svojho veľkého česko-nemeckého slovníka, ktorý práve pripravoval. J. Jugmann i V. Palacký to rozhorčene odmietli, ba od J. Kollára žiadali, aby s týmito svojimi „ne-

prístojnosiťami“ okamžite prestal. Skutočnú situáciu opísal vo svojej „žihadlici“ J. Záborský (Mráz, 1953, s. 80):

Slovák – Nuž akože to počneme s tou literárnou vzájomnosťou?

Čech – Budete kupovať naše noviny a knihy a dáte nám s vašimi pokoj.

Vždy to bola len jednosmerná ulica. No v jednom mal O. Halaga, ako sa ukazuje, predsa pravdu: E. Pauliny nepoznal jeho štúdie o východoslovenských pamiatkach publikované v rokoch 1947 – 1950 v časopise Svojina.

Východoslovenský separatizmus ako celoživotný program

„Čítankovo“ známe vysvetlenie L. Štúra, prečo za základ pre kodifikáciu spisovného jazyka vybral stredoslovenský hovor, má takéto znenie: „Najčistejšie a najpeknéjšie po Slovensku hovorí sa vnútri v samých Tatrách, v strjedku ich najuzavrenejšom: v Liptove, Orave, Turci, v hornom Trenčíne, v hornej Nitre, Zvoleňe, Ťekove, Hontě, Novohradě a aj veľkej častke Gemera,.. a naposledok na dolnej zemi, túto teda chťjac čisto a dobre slovenski písať, museli sme vzjať za reč spisovnú... Keď sa ale nárečja naše malo na spisovné povíšiť, muselo sa ono vzjať v svojej čistote a puovodnosti a takuo je nárečja hore spomenutuo“ (Štúr 1846, s. 8 – 9). Je nejaký dôvod na spochybňovanie týchto slov? Mal si azda Štúr pre spisovný jazyk zvoliť nárečie Andraščikovho Šenku palenčeného, malej brožúrky, z obdivu ktorej sa O. Halaga v jednej svojej štúdií tak extaticky vyznáva?

L. Štúra a jeho stúpcov nazýva O. Halaga ironicky „Všeslávmi“ a článok o novej slovenčine v kalendári na rok 1847, ktorý sa v dobovej tlači označuje za „čarovní prút, ktorí odkljau, zo sna dávneho prebud'iu... kraje spišské, šarišské, zemplinské i abujvarské... i na tejto stratej varťe život noví... skrjesiu... ich srdca ku stred'isku slovenskemu pripútau“, považuje jednoducho za pium desiderium a mýtus.

Iste, mnohé romanticko-mesianistické predstavy štúrovcov o národe a jazyku dnes posudzujeme ináč, ale pri ich hodnotení v súčasnosti treba zachovať určitý nadhľad. Veď v danom čase boli formulácie tohto typu u Slovanov celkom bežné (aj Slovinci sa vyhlasovali za najstarší slovanský kmeň). Sotva si zaslúži ironizovanie V. Pauliny-Tóth za slová, „že stredná slovenčina je najzachovalejšia živá reč ako je sanskrt najzachovalejšia mŕtva reč“ alebo, „že stredoslovenská reč je súcejšia na výskum prvotného stavu slovanských rečí ako cirkevná slovienčina“ (citované podľa Halagu, 2002, s. 49) a nesvedčí to celkom o takomto nadhľade.

Je známe, že proti štúrovskej slovenčine brojili v Šariši hlavne evanjelickí kňazi. Čeština (bibličtina) tam mala stáročnú tradíciu. Niektoré obce založili husiti (Hanušovce) a preto nie je nepochopiteľné, že tento vypracovaný jazyk mali v úcte a obraňovali ho. Ale keď sa jazykové spory okolo novej slovenčiny urovnali, „zakotvila“ väčšina šarišskej inteligencie na pôde spisovnej slovenčiny, používala ju v spisbe, hoci niektorí, ako napr. aj J. Záborský, sa s tým vnútorne nikdy nevyrovnali. Táto in-

teligencia, ktorá sa pôvodne v liste J. Kollárovi zastávala češtiny s odôvodnením, „že ustred nas žaden Bernolak, žaden Štur nevystupil, ktorý by bul vydal šarišsku gramatiku... no i my budzeme vo v stavu našo nareči utrimac a gramaticky usporadac“ (Pražák, 1923, s. 416), svoje hrozby nesplnila. Do konca 60. rokov nijaká kniha okrem Šenku palenčeneho v šarištine nevyšla.

V roku 1851 začala rakúska školská správa zavádzať do slovenských škôl tzv. staroslovenčinu, t. j. upravenú (zjednodušenú) češtinu. Jej presadzovateľom bol predovšetkým J. Kollár, v tom čase hlavný poradca viedenského ministerstva školstva pre otázky uhorských Slovanov. Nevydržala dlho, lebo po rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa staroslovenčina, resp. čeština zo strany uhorskej vlády začala považovať za cudzí „nehorský“ jazyk. Uhorský parlament v roku 1868 prijal národnostný zákon, podľa ktorého sa maďarský jazyk stal jedinou úradnou rečou.

Východoslovenský variant spisovnej slovenčiny košického biskupstva

Po revolúcii 1848 na Slovensku vedľa seba existovalo päť spisovných jazykov: bernolákovčina, čeština, staroslovenčina, štúrovčina, štúrovčina v hodžovsko--hattalovskej úprave a východoslovenčina. Do tohto chaotického stavu pribudol na východnom Slovensku ďalší spisovný jazyk, tzv. slovenčina košického biskupstva. Jej pomenovanie súvisí s činnosťou košického biskupa J. Pergla, ktorý jej kodifikovaním poveril J. Repaského, katolíckeho kňaza v Haniske pri Košiciach, neskoršieho profesora teológie v Košiciach. Vyučovalo sa podľa nej na katolíckych školách a preparandiách. V tejto slovenčine vyšla takmer desiatka školských učebníc, no nepanuje rovnaký názor na ich vydávanie, ani na ich slovenčinu. V Dejínach spisovnej slovenčiny E. Paulinyho sme o nej zmienku nenašli. Už viackrát spomínaný J. Záborský jazyk týchto učebníc považoval za zmes nárečí a pravopisov bernolákovčiny, štúrovčiny, hattalovčiny a češtiny. Rozdiel medzi jazykom Repaského učebníc a učebníc v spisovnej slovenčine charakterizoval ako rozdiel „medzi fušerstvom a majstrovstvom“ (Tajták, 1964, s. 46). Aj P. Király (s. 78 n.) a L. Tajták (1964, s. 50) hodnotili Repaského učebnicové aktivity ako zámer maďarských vládncích kruhov brániť zavádzaniu spisovnej slovenčiny do východoslovenských škôl. J. Liška a O. Halaga naopak tvrdia, že vydávanie učebníc bolo odôvodnené osobitným hospodárskym a kultúrnym vývojom východného Slovenska a snahou priblížiť sa východoslovenskou rečou k jeho ľudu, a nevidia v tom nijaké rozbíjačské snahy proti celonárodnej jednote Slovákov. Maďarská školská správa ich odporúčala uplatňovať v každej škole na východnom Slovensku (porov. úvody k Repaského učebniciam Praktická mluvnica Uherská pre národné školy (1887) a Zemepis Krajiny Uherskej a celého sveta (1872)).

Oveľa nebezpečnejšie pre východoslovenských žiakov a školy boli učebnice v šarišskom nárečí. V roku 1870 uhorské ministerstvo školstva nariadilo školskému

inšpektorovi v Prešove zabezpečiť preklady maďarských učebníc pre národné školy „do tej reči, ktorou hovoria na Spiši, v Šariši a Zemplíne“. Po preklade prvých učebníc bol šarišský jazyk zavedený do škôl aj oficiálne. Celkove vyšlo vyše dvadsať učebníc v šarišskom nárečí. Ich zoznam uvádza S. Czambel, ale aj P. Király (1953, s. 78n.). I v tejto veci sa ako prvý ozval J. Záborský. V liste M. Hattalovi píše, „že úplné odtrženie Šarišanov od ostatných Slovákov sa dokončuje pričinením ministeriума, že i do luteránskych škôl, kde dosavad' panovala čeština, zavádza sa spotvorená šariština“ (Lazar, 1956, s. 251). Najznámejšou spomedzi šarišských školských učebníc bola prekvapujúco po maďarsky napísaná šarišská gramatika Sárosi tót nyelvtan vázлата (Náčrt šarišskej gramatiky), ktorej autorom bol michalovský rodák A. Urbán, evanjelický farár v Hanušovciach. S. Czambel v tejto súvislosti upozornil, že to vlastne nie je gramatika šarišského nárečia (lebo má dlhé samohlásky, slovesné tvary ako *bul bi som bul* a pod.). Podľa S. Czambla sa autor gramatiky usiloval „natiehnúť šarišské nárečie na kopyto spisovnej reči i v hláskosloví a tvarosloví, ale sa mu to neveľmi darilo“ (Czambel, 1906, s. 194). V rozpore s týmto hodnotením Urbánovej gramatiky zo strany S. Czambla i ďalších, napr. P. Királya a L. Tajtáka, O. Halaga oceňuje túto gramatiku, ale aj práce Egryho-Lešška a ďalších autorov ako učebnice napísané vo „vytríbenej, presnej východoslovenčine“. K tomu však treba dodať, že Urbánova gramatika bola napísaná v maďarčine. Úvodná veta tejto učebnice hovorí, že „Uhorské kráľovské ministerstvo školstva vzhľadom na nepoužiteľnosť slovenských učebníc nariadilo vydanie čítanky v šarišskom nárečí“, čo sa vzťahuje nielen na túto gramatiku, ale na učebnice v šarištine vôbec. A napokon aj tu na konci úvodu možno nájsť formuláciu, že „keď aj šarišské nárečie bude gramaticky upravené do prijateľných foriem, bude sa dať lepšie vyučovať náš národný jazyk aj na ľudových školách“. E. Lešško sa v roku 1907 vyjadril takto: „Nam ňijaku slovensku gramatiku už ňepotrebnó, bo každy Šarišan je sám sebe gramatika“ (Naša zastava, 3. 11. 1907). Tieto učebnice vychádzali až do vzniku ČSR. Posledný šlabikár sa objavil dokonca ešte v roku 1919.

Šariština – spisovný jazyk Východoslovákov v USA

Uhorské vládnuce kruhy a časť východoslovenských renegátov „vyviezla“ šarišský spisovný jazyk koncom 80. rokov 19. storočia aj medzi najpočetnejšiu slovenskú komunitu v zahraničí, do USA. Pre východných Slovákov tam v šarištine vychádzali Amerikanszko-szlovenszke novini (Pittsburg, 1886), najskôr v šarištine a neskôr v spisovnej slovenčine Szlovjak v Amerike (Plymouth, 1889), v zemplínsko-šarišskom nárečí Slovenské noviny (bez vročenia), v spišskom nárečí Krajan (New York, 1914) a v tom istom nárečí Dzenik Krajan (New York, 1918) a v šarišskom nárečí Šlebodný Orel (New York, bez vročenia) (o slovenských novinách v USA podrobnejšie Čulen, 1935). Tieto noviny sa vyznačovali pomerne chudobnou

slovnou zásobou. Nestála za nimi ani východoslovenská vyst'ahovalecká inteligencia a neskôr sa na ich úpadku podpísal i vznik ČSR. V tom čase prestala aj rozkladná agitácia rakúsko-uhorského konzulátu v New Yorku, ktorý koncom roku 1918 prestal existovať. Konzulát bol v rukách Maďarov a východoslovenských renegátov, ktorí medzi východoslovenskými vyst'ahovalcami agitovali proti začleneniu východného Slovenska do ČSR. Prím tu zohrával Viktor Dvorčák, ktorého neskôr československá vláda vyhlásila za nepriateľa republiky a vydala naň medzinárodný zatykač. Dostať ho do republiky sa jej však nepodarilo. Žil striedavo v Poľsku, Taliansku, Francúzsku, Anglicku, USA a Maďarsku.

Spisovná šariština sa počas okupácie Červenej armády B. Kuna na východnom Slovensku stala napokon úradným jazykom tzv. Slovenskej republiky rád s „hlavným“ mestom Prešovom. V tomto veľmi krátkom období mala aj najvyšší štatút.

Šariština – politikum I. ČSR

Aj po vzniku ČSR prežívalo východoslovenské separatistické hnutie. Nízky počet národne uvedomelej inteligencie tu bol ešte oveľa výraznejší než na ostatnom Slovensku, čoho dôsledkom bolo, že sa začali organizovať separatistické tzv. slovjacké spolky, požadujúce, aby sa na školách vyučovalo v slovjackej reči. Slovjackou „kartou“ začali hrať nielen starí harcovníci šarištiny, t. j. spisovnej východoslovenčiny, ale aj prvorepublikové politické strany, ktoré v snahe získať voličské hlasy sa na plagátoch a v agitačných brožúrach uchýľovali k šarištine či slovjachtine.

Prvorepubliková štátna správa v Prešove na čele so županom Dr. J. Slávikom v snahe čeliť týmto spolkom v ich agitácii začala v roku 1927 vydávať týždenník Zástava (Ľudovýchovný časopis s obrázkami pre východoslovenský ľud). Noviny uverejňovali články v spisovnej slovenčine i šarištine. Mali osobitnú rubriku „Naša šariština“, vedenú neznámym „slavistom“, v ktorej sa porovnávali šarišské, slovenské, české a poľské slová a odporúčali sa používať správne slovenské výrazy. Od 22. čísla noviny zmenili názov na Slovenská zástava.

Posledné kriesenie východoslovenčiny ako spisovného jazyka

Posledný pokus uviesť do života východoslovenský jazyk v šarišskej, resp. slovjackej mutácii sa uskutočnil na časti východoslovenského územia, ktoré po Viedenskej arbitráži 2. septembra 1938 pripadlo horthyovskému Maďarsku. Spomínaný V. Dvorčák obnovil vydávanie Našej zastavy z rokov 1907 – 1918, ktoré tentoraz financovala maďarská vláda. Formálne bol vedúcim redaktorom E. Timko, ale hlavné slovo mal v nich Dvorčák. V Košiciach vznikol aj kultúrny spolok Ojčizna, ktorého cieľom bolo chrániť a zveľaďovať „slovjackú reč“. Je povšimnutiahodné, že takmer všetci vedúci činitelia tohto hnutia boli katolícki kňazi, čo je zrejme dôsledkom pretrvávajúceho spojeniu cirkvi a štátu.

Z novín Ojčizna odcitujeme na ilustráciu aspoň krátky úryvok z článku z 11. decembra 1943, ktorý dobre dokumentuje jazyk a zameranie novín: „Profesor Méhely o slovjackej otazke v 25. čísle novín Egyedül vagyunk, píše o nas Slovjakoch. Z uherskoho ohľedu mušime robic rozdziľ medzi Slavjanami a Slavjanami. Su i taki Slavjaňi, jak napríklad Slovjaci z tich krajoch, chtore ľeža na vichod od vodi Popradu, chtore su vedľa kervi rodzina Maďarom, bo pochadzaju tiž z uhorskej rassi. Sam profesor pochodzi z Fincic zo Šariša. Ten profesor najme še zaobira z otazku že jake rozdziľe su v zložení kervi medzi rassami... Tverdzi o nas Slovjakoch, že ked i Slavjansku reč hutorime, vedľa kervi stojime blízko ku Maďarom, jim zme rodzina... Naša rassa ñe je rassa Slavjanska, aľe Ugorska“ (s. 5).

Ešte ukázkovejši je článok vedúceho redaktora novín E. Timka Stocata ročníca štúrovekej zapadňarskej slovenčini zo 6. marca toho istého roku, ktorý vyšiel pri stom výročí prijatia spisovnej slovenčiny. Terminologicky i pomerom k Štúrovej slovenčine pripomína formulácie z Halagovho úvodu k VS. Nárečie týchto novín možno hodnotiť skôr ako abovské než šarišsko-zemplínske. Posledné číslo týchto obskúrnych novín vyšlo 2. decembra 1944. Pripomeňme, že noviny Slovenská jednota na okupovanom území (sídlo redakcie bolo pôvodne v Nových Zámkoch, neskôr v Budapešti, hlavný redaktor E. Boehm) vychádzali v spisovnej slovenčine, čo bolo pre Slovákov určite pozitívne. Navyše sa v nich pravidelne objavovali polemické kritické hlasy voči slovjackým výkladom.

Slovjacký jazyk sa podujal „gramaticki usporadac“ E. Dobranski, ktorého Slovjacka gramatika vyšla v roku 1941 v spolku Ojčizna. Cituje ju aj O. Halaga ako prameň k skúmaniu východoslovenskej reči. V úvode tejto gramatiky sa konštatuje: „V prešľich stoľetoch buľi už vidane slovjacke gramatiky, chtore obsluhovali vtedajše literarne potrebi. Švedča oni i dneška o tim, že slovjacka reč ma svoju okremičnu literarnu minulosc tak i od druhich slovanskich rečoch odlični historizmus... Prave slovjacka reč je dokument na to, že tu idze o okremičnu pľemovu klasu, chtora je i v povahovim ohľadze odlična od Slovakoch. Kedže je teraz po ščesľivim navrace do Uherska zaš umožňeni rozkvet slovjackej reči, naj posluži tato gramatika ku spokojnemu rečovemu napredovaňu krajšej uherskej buducnosci“ (Dobransky 1941, s. 3). Vážnosť tejto gramatiky potvrdzuje veta, ktorou sa začína autorov výklad o slovných druhoch: „Máme v slovjáččine nadosc slovoch, takže i požičic druhim možeme“ (ibid., s. 3).

V úvode Halagovho VS sme hľadali principiálny postoj k zneužívaniu východnej slovenčiny predovšetkým v rokoch 1938 – 1945 na území okupovanom Maďarmi, ale nenašli sme o tom ani zmienku. Namiesto toho sme objavili mnoho omylov, prekrucovania, insinuácií a sarkastických vyjadrení voči Paulinymu. V diskusii s E. Paulinym sa mnohé fakty zľahčujú. O. Halaga napr. uvádza, že ved' Dvorčák spočiatku vlastne ani nemaďarizoval a po roku 1907 do redakcie Našej zastavy nosil

len básničky a „pisničky“. Jeho protislovenské ťaženie sa pripúšťa až tesne pred I. svetovou vojnou, čo nie je pravda. Ani tvrdenie, že by Maďari spočiatku podporovali štúrovcov pri zavádzaní spisovnej slovenčiny, nakoľko chceli eliminovať vplyv češtiny ako neuhorského jazyka na slovenčinu, neobstojí. Sotva ináč než ako skresľujúce a mystifikujúce môžeme označiť aj Halagove narážky či priame obviňovania M. Bela, A. Bernoláka, S. Czambela z maďarónstva či označenie posledne menovaného za maďarizátora Šariša. Starou tirádou je Halagovo tvrdenie opakované po D. Rapantovi a niektorých českých autoroch, že S. Czambel svojou Rukoväťou spisovnej reči slovenskej chcel izolovať Slovákov od Čechov. Neseriózne je písať o storočnom diktáte Czamblových puristov martinského centra spôsobom, ako to robí O. Halaga. Z rovnakých pozícií to v minulosti robil V. Vážný (1934), M. Weingart i J. Stanislav (1937), hoci sčasti možno súhlasiť so Stanislavovým upozornením na diletantstvo martinských matičných pracovníkov, ktorí neraz opravovali jazyk aj nežijúcim slovenským spisovateľom. Ale je spravodlivé a odôvodnené slovenským puristom uznať zásluhu o určitú stabilizáciu spisovnej normy. Veď veľké množstvo ich požiadaviek preniklo do spisovného jazyka a stalo sa všeobecnou normou. Týka sa to najmä hláskoslovia (výslovnosti) a tvaroslovia, teda formálnej stránky jazyka. Omnoho menší úspech mala činnosť puristov v oblasti slovníka. V úvode VS je na náš vkus až priveľa ideológie, nepriateľského krajového nacionalizmu, namiereného voči stredoslovenskému živlu, či aj akéhosi kresťanského fundamentalizmu, neoprávnených obviňovaní i neseriózných výkladov. Charakteristické a výstižné v danom zmysle sú slová A. Harčara z jeho novej knihy *Žil som v Košiciach* (2003), ktorými by sme chceli aj náš výklad ukončiť. O aktivitách autora VS, „tohto nezdolného východniarskeho ducha“ autor píše, že síce po návrate Košíc do obnovenej Československej republiky „nemali už podobu ‚dvorcsákizmu‘, s ktorým sme zápasilí cez vojnu, ale stál na výnimočnosti východného Slovenska“ a „v spolku a časopise *Svojina* zdôrazňoval heslo ‚Až po Poprad (Piprad)‘, kam by mal siahať slovenský východ, ktorému sa podľa ‚svojinárov‘ stále a vo všetkom krivdí.“ A. Harčar kriticky reaguje na počínanie „svojinárov“, pripomínajúc, že: „Ak máme pred očami separatistické snahy pomýlencov z minulosti, založenie ‚Svojiny‘ mimovoľne nás upomína na ‚Šarišski kulturni spolek‘ i ‚Ojčiznu‘ a zdá sa nám, že ambície sú tie isté, len zameranie je iné. Ak existuje národno-kultúrna problematika slovenského východu, istotne sa dobre nevyrieši viac-menej nepriateľským stávaním Slováka z východu voči Slovákov z západných krajov. Slovenské problémy sa nedajú riešiť krajovým triedením, obchádzaním kladných síl tých alebo iných Slovákov a vzdorovitým či rojčivým napájaním sa na Prahu“. A napokon: „Nám východniarom sa treba zbaviť i ostatkov ‚slovjackého‘ separatistického zaťaženia a hľadať riešenie vlastných i osobných ťažkostí v celonárodnom rámci a pomocou celonárodných ustanovizní“ (Harčar, 2003). Je to aj naše stanovisko. Totalitný režim zlikvidoval aj

„Svojínu“, k jej oživeniu nedošlo však ani po zániku totality. Regionálne a krajové identity sa dnes objavujú v nových celkom sympatických „regionalistických“ úsiliach, proti ktorým dnes, v čase snáh o multikulturalizmus, sotva čo možno namietat'. Nie sú totiž zaťažené nijakým separatizmom.

Literatúra

- BLANÁR, V.: *Lingua Salaniensis? Slovo a tvar*, 2, 1948, s. 30 – 32.
- BOTTO, J.: *Jonáš Záborský*. Turčiansky Sv. Martin, 1912.
- CURÍN, F.: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1985.
- CZAMBEL, S.: *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. I. oddelenie. Osnovy a iný materiál rečový (1. čiastka: Východoslovenské nárečie). Turčiansky Sv. Martin, Nákladom vlastným 1906.
- ČULEN, K.: *Slovenské noviny v Amerike*. In: *Slovenské pohľady*, 51, 1935, s. 457 – 472.
- DOBRANSKI, E.: *Slovjacka gramatika*. Zložel Edo Dobranski. Ojčizna. Klasa 1941.
- DORULA, J.: *Jazyková situácia na Slovensku v čase vzniku kamaldulského prekladu Biblie*. In: *O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov*. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slavistický kabinet SAV 1997, s. 10 – 18.
- DORULA, J.: *Slováci v dejinách jazykových vzťahov*. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1977.
- GÁSPAR, J.: *Čítanka pre štvrtú klasu, vedľa maď. Čítanky Jána Gáspara prel. na šarišsko-slovenský jazyk S. L., diplomatični učiteľ, a šarišskej stolici školsky radca 1875*.
- GOENCZY, P. – EGRY, F.: *Návodná kniha ku slovenskému slabikaru a peršej čítance*. Pre učiteľoch Pavel Gönczy. S povolením uh. kr. ministerstva do šarišského nárečia preložil a prepracoval Franc Egry radni učbar na štátnej realce v Levoči.
- GOENCZY, P.: *Slovenski slabikar a perša čítanka pre peršu klasu narodních škol*. Spisal P. Gönczy... Preložil a prepracoval do šarišského nárečia Franc Egry.
- HAGOVSÁ, M. (= HALAGA, O. R.): *Miesto východoslovenčiny v rodine slovanských jazykov*. In: *Svojina*, 1948, 1 – 2, s. 43 – 46, s. 91 – 101, 186 – 189.
- HAGOVSÁ, M. (= HALAGA, O. R.): *Tvorenie a význam východoslovenských podstatných mien*. In: *Svojina*, 1949, 3, s. 37 – 49, 149 – 152, 182 – 186.
- HAGOVSÁ, M. (= HALAGA, O. R.): *Tvorenie a význam východoslovenských prídavných mien*. In: *Svojina*, 4, 1950a, s. 31 – 37.
- HAGOVSÁ, M. (= HALAGA, O. R.): *Tvorenie a význam východoslovenských slovies*. In: *Svojina*, 4, 1950b, s. 90 – 93.
- HALAGA, O. R.: *Slovenské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci*. Košice, Svojina 1947.
- HALAGA, O. R.: *Andraščíkov „Šenk palenčeny“ z r. 1845*. In: *Svojina*, 1948, 1 – 2, s. 79 – 88.
- HALAGA, O. R.: *Odras exkluzivity vládnucej triedy v spisovnom jazyku (So zreteľom na vývoj východoslovenský)*. In: *Svojina*, 1949a, 1, s. 74 – 97.
- HALAGA, O. R.: *Austroslavizmus, uhroslavizmus a východoslovenské národné uvedomenie*. In: *Svojina*, 1949b, s. 131 – 149, 194 – 201.
- HALAGA, O. R.: *Východoslovenská kalvínska agenda z r. 1758*. In: *Svojina*, 1949c, 2, s. 186 – 190.
- HALAGA, O. R.: *„Quid verum? Poznámky k dejinám spisovnej slovenčiny*. In: *Svojina*, 1950, 1, s. 41 – 55.

- HALAGA, O. R.: Spojenie východoslovenských miest s Poľskom a Rusou. In: Historické štúdie, 1966, s. 139 – 165.
- HALAGA, O. R.: Pomer Veľkomoravskej ríše k Čechám a otázka násilia. In: Slovanský přehled, 1967, s. 215 – 221
- HALAGA, O. R.: Cyrilometodejské dedičstvo po príchode Maďarov. In: Slavia, 1972, s. 285 – 294.
- HALAGA, O. R.: Košice – Balt 1275 – 1526. Košice, VSAV 1975.
- HALAGA, O. R.: Vývoj národnostno-jazykovej štruktúry Košíc. In: Historický časopis 30, 1982, s. 1 – 10.
- HALAGA, O. R.: Boj Košíc proti oligarchii Omodejovcov a Matúš Trenčiansky. Bratislava – Košice 1986.
- HALAGA, O. R.: Východoslovenský slovník. I. A – O, II. P – Ž. Historicky dokumentovaný (921 – 1918); paralely české, slovenské ekvivalenty. Zredigoval O. R. Halaga. Košice – Prešov, Universum 2002.
- HARČAR, A.: Žil som v Košiciach. Bratislava, Lúč 2003.
- HENDRICH, J.: „Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka“ (separát 1934)
Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky. V Praze, W Kommissi u Kronbergra i Řivnáče 1846.
- HRNKO, A.: Pokusy zneužiť nárečové rozdiely v slovenčine na rozloženie slovenskej národnej jednoty Slovákov. In: Zahraniční Slováci a materinský jazyk. Zost. F. Bielik – C. Baláž. Martin, Matica slovenská 1990, s. 227 – 232.
- KIRÁLY, P.: A keletszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Budapest 1953.
- KIRÁLY, P.: Východoslovenský slovník. Historicky dokumentovaný (921 – 1918), paralely české, slovenské ekvivalenty. Zr. O. R. Halaga I. II. Košice – Prešov 2002. In: Studia Slavica Hungarica, 48, 2003, č. 4, s. 446 – 452 (rec.).
- KNIEZSA, I.:– Király, P.: A keletszlovák nyelvjárás nyomtatott emlékei. Budapest 1953. In: Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae. 1956, tomus II., s. 409 – 415 (rec.).
- KOENIG, Gy.: Szirmay Antal (1747 – 1812). Separátny výtlačok z decembrového čísla čas. Budapesti Szemle 1902.
- LAZAR, E.: Jonáš Záborský. Bratislava. 1956.
- LEŠŠKO Š.: Návodná kniha k vyučovaňu uherskej reči v narodnich školach pre učiteľov – Perša částka (1880).
- MIŠKOVIČ, A.: Maďarské úmysly so Sloviakmi. Bratislava 1944.
- MRÁZ, A.: Trpkosti a pravda zo župčianských samôt. In: Zo slovenskej literárnej minulosti. Bratislava, SVKL 1953, s. 75.
- NAGY, L.: Mluvnična cvičebná kniha pre 2. klassu národních škôl. Sáros szepesmegyei tót szójárásra ford. Egrý F. Budapest (1785).
- NOVÁK, L.: Čeština na Slovensku a vznik spisovnej slovenčiny. Na okraj najnovších prác o spisovnej češtine a slovenčine. Slovenské pohľady, 34, 1938, s. 103 – 111, 157 – 173, 217 – 222, 281 – 287, vyšlo aj samostatne ako separát (Turčiansky Sv. Martin 1938).
- NOVÁK, L.: K najstarším dejinám slovenského jazyka. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1979.
- O prekladoch Biblie do slovenčiny a do iných slovanských jazykov. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slavistický kabinet SAV 1997., 284 s.
- PASTRNEK, F.: Broch, O.: Studien von der slowakisch-kleirussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Von Olaf Broch. Kristiania 1897, 76 s. In: Listy filologické, 1898, s. 406 (rec.).
- PAULINY, E.: Dejiny spisovnej slovenčiny od začiatkov po súčasnosť. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983.
- PETROV, A.: Materialy dľa istorii Ugorskoj Rusi. 6. St. Peterburg 1911.

- PRAŽÁK, A.: Slovenská otázka v době J. M. Hurbana. Bratislava. 1923.
- RAPANT, D.: K počiatkom maďarizácie I. Bratislava, 1927.
- REPASKÝ, J.: Praktická mluvnica Uherská pre národné školy (1887).
- REPASKÝ, J.: Zemepis Krajiny Uherskej a celého sveta (1872).
- STANISLAV, J.: Československá mluvnica pre odborných učiteľov a vysokoškolákov. Usp. M. Weingart. Praha. Nákladom Čs. grafickej únie – Prešov 1938.
- STANISLAV, J.: Spisovný jazyk slovenský. In: Slovanské spisovné jazyky v době přítomné. Praha, Melantrich. 1937, s. 61 – 106.
- SZIRMAY, A.: Hungaria in Parabolis sive Commentarii in adagia, et dicteria Hungarorum. Budaë, 1804.
- ŠTÚR, L.: Nauka reči slovenskej. V Prešporku 1846.
- ŠVAGROVSKÝ, Š.: K otázke genézy jazyka juhoslovenských Rusínov (Rusniakov). In: Slavica Slovaca, 19, 1984, 3, s. 254.
- TAJTÁK, L.: K otázke vydávania učebníc vo východoslovenskom nárečí. In: Nové Obzory, 6, 1964, s. 43 – 57.
- TAJTÁK, L.: Naša zástava – nástroj politiky maďarských vládnych tried. In: Nové obzory, 8, 1966, s. 78 – 107.
- TRÁVNÍČEK, F.: Historická mluvnice československá. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1935.
- TRÁVNÍČEK, F.: O poměru mezi češtinou a slovenštinou se stanoviska marxizmu. Naše řeč, 36, 1953, s. 28 – 34.
- VÁŽNÝ, V.: Úvahy nad „Slovenskou rečou“, mesačníkom pre záujmy slovenského jazyka. Bratislava, 7, 1933, s. 499 – 500, 8, 1934, s. 416 – 419.

Milan Majtán

POMENÚVANIE KRÁV NA SLOVENSKU ZAČIATKOM 19. STOROČIA (Tvorenie mien v súpisoch Bytčianskeho panstva)

MAJTÁN, M.: Denomination of Cows in Slovakia in the Beginning of the 19th Century. (Formation of the Cow Names from the Inventory of Bytča Fiefdom). *Slovenská reč*, 69, 2004, No. 3, pp. 151 – 158. (Bratislava)

The analysis of 449 names given to cows in Bytča Fiefdom in the years 1800 – 1814 shows relationship between cow names formation and formation of the feminine forms of family names, home forms of feminine formation and feminine substantives expressing characteristics.

Chovné domáce zvieratá človek pomenúval oddávna, pretože po niekoľko rokov boli takrečeno súčasťou jeho domácnosti. Podľa zachovaných písomných pamiatok najstaršie doložené mená kráv sú v slovenčine známe zo 16. storočia. V protokole Liptovskej stolice z roku 1588 sa spomínajú kravy s menom Černuľa (*czernula*), Belaňa (*zelanya* ?), Lysaňa (*lysanya*), Cibuľa (*czybula*), Radoša (*radoša*), Malina (*malyna*), Kraluša (*kraluša*), Brnoša (*brnoša*) – (Slovenský letopis, 6, 1882, s. 345). Z Poľska sú známe mená kráv od konca 17. storočia (Warchoń, 1961; Bubak, 1979).

V inventároch a iných písomnostiach zo 17. a 18. stor. sa spomínajú kravy aj s menami, uvádzajú sa mená kráv, volov a býkov, na rozdiel od mladého dobytku, teliec, telíc, jalovic a juncov, ktoré sa spomínajú iba s prípadným uvedením veku a sfarbenia. Z toho sa dalo usudzovať, že časom pomenúvania nebolo narodenie, ale telenie, čas, keď sa zviera stalo fakticky dospelým a úžitkovým, keď sa krava po odstavení teľaťa začala dojiť (Majtán, 1994, s. 148). Táto domnienka mohla platiť dovtedy, kým sa nezískali podrobnejšie a systematickejšie súpisy hovädzieho dobytku z niekdajších feudálnych panstiev. Tak napr. z ôsmich súpisov jedenástich majerov Bytčianskeho panstva z r. 1800 – 1814⁴ vidno, že teľa (oboch pohlaví) dostávalo vo všetkých majeroch panstva meno hneď pri narodení, takže podľa súpisov možno jedinca sledovať celý čas jeho „života“ na panstve. Údaje o počtoch zvierat i o počtoch používaných mien môžu byť vďaka všetkým uvádzaným faktom pomerne presné. V uvedenom čase bolo podľa týchto inventárov (z rozpätia pätnástich rokov) a 4290 inventárnych zápisov v majetku panstva 1315 kusov teličiek, jalovic a kráv,

⁴ Originály sú uložené v Štátnom oblastnom archíve v Bytči, fond Panstvo Bytča, sign. K. 298. Za sprístupnenie vďaka riaditeľke archívu Dr. J. Kurucárovej.

Inventárne súpisy sú z rokov 1800, 1802, 1804, 1805, 1807, 1811, 1812 a 1814 z majerov v Brvništi, v Bytči (iba z r. 1804 – 1814), v Jablonovom, v Jasenici, v Kotešovej, v Pekline (dnes časť obce Dolný Hričov – 1800 – 1811), v Petroviciach (1800 – 1812), v (Hričovskom) Podhradí, v Predmieri, v Semeteši (dnes časť obce Petrovice – 1805 – 1814), a v Turkove (dnes súčasť obce Dlhé Pole).

ktoré mali dovedna 449 mien. Ako mená teliec (teličiek) sa často zapisovali mená v deminutívnej podobe utvorené príponou *-ka* alebo ako mená mláďat utvorené príponou *-ča*.

V tomto príspevku sa chceme venovať slovotvornej výstavbe mien teličiek, jalovic a kráv na Bytčianskom panstve, ako to vyplýva zo spomenutých súpisov. Najfrekventovanejšie boli mená *Ružena* (27), *Brezuľa*, *Hvezduľa* (21), *Brnoša* (20), *Belena*, *Černuľa*, *Nocuľa* (18), *Kvetuľa* (17), *Bobena*, *Bosuľa*, *Chovaňa*, *Jahoda*, *Kalina* (16), *Lysaňa*, *Rybena*, *Tisuľa* (15), *Cigánka*, *Hlasena*, *Kropena*, *Kurcuľa* (14). Týchto prvých dvadsať mien malo 341 zvierat, t. j. 25,9 %. Pri členení podľa motivácie by najviac mien bolo utvorených podľa sfarbenia, podľa pomenovaní iných živočíchov alebo predmetov s charakteristickým sfarbením, niektoré aj podľa sfarbenia jednotlivých častí tela alebo podľa výrazných častí tela nazývaných jedincov. Mnohé mená boli utvorené aj podľa poznaných alebo želaných vlastností mláďat a podľa času (dňa, časti dňa) narodenia.

Pri pomenovaní podľa apelatívnych pomenovaní alebo podľa osobných mien a priezvisk možno ako motiváciu predpokladať prítomnosť takéhoto človeka pri telení (pri narodení), nemožno však vylúčiť aj inú motiváciu, napr. meno správcu majera (ktorý nemusel byť pri telení) alebo vlastnosti konkrétnych osôb z toho prostredia. Tak vznikli aj mená podľa názvov zamestnania alebo podľa spoločenského postavenia (vo viacerých prípadoch mohlo ísť aj o osobné mená, prímená alebo priezviská opatrovateľov alebo azda aj predchádzajúcich majiteľov).

Podľa pôvodu matky dostávali teliatka mená predovšetkým v tých prípadoch, keď sa matka dostala do majerského hospodárstva z iného majera (presuny neboli zriedkavé) alebo z iného kraja. V inventároch sa vo viacerých prípadoch osobitne označujú kravy z Moravy a zo Sliezska (nemožno však vylúčiť ani pomenovanie podľa plemena). Iba výnimočne sa kravy na začiatku 19. stor. pomenúvali ženským krstným menom v domáckej podobe. Viaceré mená majú dnes motiváciu nejasnú. Mená kráv sú zakončené samohláskou *-a*, spravidla sa pohlavie zvierat'a zhoduje s gramatickým rodom mena. Z hľadiska tvorenia majú mená kráv okrem neutrálnej prípony *-a* prípony *-ka*, *-uľa*, *-ena*, *-aňa*, *-uša*, *-oša*, *-ava*, *-aja*, *-ina*, *-ucha*, *-iša*, *-eša*, *-ol'a*, ktoré sú príznačné pre domácke podoby ženských krstných mien, pre expresívne prechýlené podoby priezvisk a pre expresívne ženské podstatné mená tvorené podľa vlastností typu *okaňa*, *fiflena*, *koketka* a pod. Iba niekoľko mien má podobu prídavných mien ženského rodu zakončených na *-á*, *-ová* a *-ská*, na prstoch jednej ruky možno spočítať mená stredného rodu predstavujúce pomenovania mláďat zakončené na *-a* a *-ča*.

Mená substantívneho typu

Mená zakončené na *-a* (55). Viaceré mená sú utvorené príponou *-a* alebo zo substantív ženského rodu, pohlavie zvierat'a je jednoducho v súlade s gramatickým

rodom mena, napr. *Bačkora, Barva, Cigaňa, Cingota, Čižmara, Dáma, Drgoňa, Duľa, Dvojka, Fiala, Gazdina, Hlavátka, Holubica, Hurka, Chudina, Chuchma, Ištena, Jabloňa, Jahoda, Javora, Jeleňa, Kobeta, Kalina, Kukučka, Lajka, Malena, Malina, Matka, Mizera, Murena, Murina, Nedel'a, Omelina, Piroša, Pivoňa, Pozora, Psota, Rajnoha, Reľaza, Rosa, Rubina, Smatana, Sobota, Sokola, Straka, Streda, Sýkora, Šimara, Šipora, Štranga, Telica, Tereza, Vakeša, Výbora, Vyviera.*

Mená s príponou *-ka* (109): Príponou *-ka* sa v slovenských nárečiach tvoria neutrálné alebo iba veľmi mierne expresívne podoby ženských krstných mien a priezvisk (Buffa, 1973, s. 69; 1976, s. 66). Veľmi produktívna je aj pri prechýľovaní apelatív typu *mäsiar – mäsiarka*. Mená tejto skupiny vyjadrujú spravidla pôvod zvierat'a. Najviac bolo utvorených z osobných mien alebo z pomenovaní označujúcich zamestnanie, napr. *Bajačka, Bandurka, Bendurka, Barčáčka, Bartoška, Bireška, Biroška, Bobčáčka, Cigánka, Cudráčka, Čulárka, Čulka, Danielka, Dávidka, Halinárka, Hlaváčka, Horáčka, Hubonka, Hvizdulárka, Chudejka, Jágerka, Jakubka, Jaroška, Ježíčka, Kákoška, Kocúrka, Kostelníčka, Kráľka, Krčmárka, Kuchárka, Majerka, Majtánka, Marunovka, Mazúrka, Medved'ka, Meštianka, Meš'ka, Minárka, Okulárka, Papiernička, Paroška, Plavenárka, Plochánka, Puškárka, Sadlečka, Samajka, Sekáčka, Sekretárka, Seligánka, Stolárka, Suranka, Tigerka, Vajvodka, Varmuska, Zavidka, Zemanka*; iné vznikli z názvov lokalít pôvodu, napr. *Ičinka, Predmierka, Rudinka, Setechovka, Zavadka*; *Moravka, Slezáčka, Slezanka, Štajerka, Švajčarka, Tirolka*. Mená vyjadrujúce vlastnosť zvierat'a sú tu zriedkavé, napr. *Balka, Bielochvostka*. Ojedinené je tvorenie príponou *-ianka/-anka*: *Vég-lešanka, Víglešianka*.

Viacere z mien tejto skupiny by bolo možné interpretovať dvojako:

a) ako utvorené z osobného mena, z názvu zamestnania, podľa pôvodu alebo podľa sfarbenia či inej vlastnosti, napr. *Čižmarka, Hrabienka, Jalovka, Jelenka, Jesenka, Kačka, Kavka, Kostanka, Križka, Lanka, Lasička, Pivonka, Potoška, Potržka, Psotka, Strižka, Vyžírka*;

b) iný význam prípony je v menách príznačných pre pomenúvanie mlád'at, často pri „zdvojených“ príponách, napr. *Čižmarka, Kalinka, Pozorka, Roska, Srnka, Sýkorka, Vyvierka, Okajka, Suranka, Rohul'ka, Sňahul'ka, Sypul'ka, Tisul'ka, Bobenka, Srnenka, Babuška, Baluška, Beluška, Lamuška, Poluška*.

Mená s príponou *-ul'a* (109): Prípona *-ul'a* sa v maznavých formách ženských krstných mien vyskytuje miestami v západoslovenských a stredoslovenských nárečiach (Buffa, 1976, s. 67), v ženských prechýlených podobách priezvisk najmä v severnej časti západoslovenských, stredoslovenských i východoslovenských nárečí (Buffa,

1973, s. 70). Veľmi produktívna bola aj pri tvorení apelatívnych ženských pomenovaní podľa vlastností. Touto príponou sú utvorené mnohé mená kráv podľa nejakej (azda aj želanej) vlastnosti kravy, napr. *Behuľa, Boršuľa/Borsuľa, Bosuľa, Brezuľa, Brnuľa, Bruntuľa, Bucuľa, Cicuľa, Cifruľa, Cisuľa/Čišuľa, Cmeruľa, Cupcuľa, Čaduľa, Černuľa, Červenuľa, Čičuľa, Čižmuľa, Harcuľa, Hneduľa, Huruľa, Hvezduľa, Hvizduľa, Chytruľa, Jahoduľa, Jebuľa, Jednuľa, Kavčuľa, Kavuľa, Kobzuľa, Kozuľa, Krahuluľa, Krasuluľa, Krčuľa, Križuľa, Krpcuľa, Kurcuľa, Kvetuľa, Lenuľa, Levkuľa, Medzuľa, Mrzuľa, Očuľa, Ovčuľa, Pasuľa, Peculuľa, Pečuľa, Peknuľa, Pisuľa, Plachuľa, Rapkuľa, Rasuľa, Razuľa, Rohuľa, Rosuľa, Rožkuľa, Saduľa, Sivuluľa, Sňahuľa, Sobuluľa, Stavuluľa, Srnuľa, Strakuľa, Streduluľa, Šeduľa, Šifruľa (= Cifruľa?), Škoduluľa, Švanculuľa, Tanculuľa, Tisuľa, Vlčuľa, Zobuluľa, Žračkuľa.*

Takto sa tvorili aj mená podľa času rodenia, napr. *Denuluľa, Noculuľa, Ponduluľa, Vtoruluľa, Patuluľa/Paculuľa, Streduluľa, Mrazuluľa, Zimuluľa.*

Z osobných mien, presnejšie z priezvisk alebo z názvov zamestnania, sa utvorili mená *Blaškuľa, Bojtkuľa, Gažuľa, Gaškuľa, Halagáčkuľa, Gazduľa, Hofferkuľa, Juzuluľa, Krajičkuľa, Markuluľa, Medveduluľa, Munduluľa, Munkuľa, Petruľa, Račkuľa, Sivičkuľa, Sládkuluľa, Stopkuľa, Škerčikuľa, Špotuluľa, Vajduľa, Venculuľa, Židuluľa.*

Meno *Rybenuluľa* je utvorené z častejšieho mena *Rybena*.

Prípona *-ena* (56). V domáckych podobách ženských krstných mien sa prípona *-ena* vyskytuje najmä v západoslovenských nárečiach, presahuje však aj do stredoslovenských nárečí (Buffa, 1976, s. 67), známy je jej výskyt aj pri prechýľovaní priezvisk a pri apelatívach ženského rodu vyjadrujúcich vlastnosť, napr. *babena, brblena, cifrena, fíflena*. V menách kráv ju nachádzame na západoslovenskom nárečovom území, z Bytčianskeho panstva sú doložené mená tohto typu *Barvena, Belena, Bielena, Bobena, Bočena, Bolena, Brodena, Cifrena, Čapena, Ďatlenuľa, Dlavena, Dvorena, Farbena, Hlasenuľa, Holenuľa, Holubenuľa, Chytrenuľa, Iskrenuľa, Jačlenuľa, Kačenuľa, Kašlenuľa, Kavčenuľa, Krasenuľa, Krčenuľa, Križenuľa, Kropenuľa, Kudlenuľa, Pacenuľa, Patenuľa, Peršenuľa, Plašenuľa, Plavenuľa, Polčenuľa, Pytlenuľa, Rabenuľa, Rojenuľa, Rosenuľa, Ruženuľa, Rybenuľa, Rychlenuľa, Sivenuľa, Skočenuľa, Sovenuľa, Stračenuľa, Strojenuľa, Šatrenuľa, Šmudlenuľa, Šporenuľa, Štibrenuľa, Šubrenuľa, Švandrenuľa, Tarčenuľa, Výsklenuľa, Zorenuľa, Žáčlenuľa, Žuchlenuľa.*

Prípona *-aňa* (30). V antroponymii sú prechýlené podoby priezvisk s príponou *-aňa* známe iba z východného Slovenska (Buffa, 1973, s. 70). Apelatívne pomenovania s touto príponou poznáme z celého slovenského jazykového územia, napr. *babraňa, bachraňa, bošaňa, brblaňa, capaňa, ceckaňa, cikaňa, čambľaňa, dlhaňa, drkotaňa, drdlaňa, dudraňa, fľokaňa, fľaňa, galbaňa, gambaňa, hlaňa,*

hluchaňa, hubaňa, kypťaňa (všetky apelatívne doklady sú zo Slovníka slovenských nárečí. Zv. 1. A – K. Bratislava 1994) a pod.

Mená kráv s touto príponou sa vyskytujú aj na strednom a na západnom Slovensku, v západoslovenskom prostredí im však konkurujú a sú častejšie mená s príponou *-ena* (Majtán, 1994, s. 149). Z expresívnej slovnej zásoby pomenovaní podľa vlastností sú pomenovania tohto typu dosť časté, napr. *okaňa, holaňa, kulhaňa, sprostaňa, škuľaňa* a pod. V spracúvanom materiáli sú zapísané mená *Belaňa, Bruchaňa, Bušaňa, Cisaňa, Čubaňa, Domaňa, Harvaňa, Chovaňa, Klapaňa, Kochaňa, Kubaňa, Kudlaňa, Kupaňa, Lapaňa, Lesaňa, Lysaňa, Pisaňa, Pleščaňa, Pytlaňa, Rybaňa, Sedlaňa, Sivaňa, Strihaňa, Suraňa, Svitaňa, Šimraňa, Štedraňa, Šutaňa, Ušaňa, Vidlaňa*.

Prípona *-uša* (18). O maznavých formách krstných mien typu *Katuša, Maruša* sa vie, že sa na Slovensku vyskytujú iba miestami a zriedka (Buffa, 1976, s. 66 – 67). Mená kráv doložené z uvedenej jazykovej pamiatky: *Babuša, Baluša, Beluša, Brezuša, Brnkuša, Brnuša, Bystruša, Černuša, Karduša, Kvetuša, Lampuša, Libuša, Maluša, Patuša, Pecuša, Plavuša, Poluša, Ranuša*.

Prípona *-oša* (18). V domáckych príponách ženských krstných mien nie je táto prípona bežná, avšak príbuznú mužskú príponu *-oš* máme v menách ako *Luboš, Miloš, Maroš* a pod., ako aj v apelatívach typu *babroš, čaptoš, maznoš*. V menách kráv z majerov Bytčianskeho panstva má prípona *-oša* rovnakú distribúciu ako prípona *-uša*: *Baloša, Brnoša, Bystroša, Flakoša, Chytroša, Kunoša, Liboša, Maloša, Meloša, Miloša, Patoša, Piatosa, Platoša, Ranoša, Sedloša, Strakoša, Vidloša, Vinoša*.

Prípona *-ava* (9). Domácke podoby ženských krstných mien ani prechýlené podoby priezvisk s príponou *-ava* sa v slovenčine nevyskytujú. Medzi apelatívami sú známe deriváty typu *dĺžava, hrúbava* označujúce vlastnosť, ale to sú skôr výnimky. Poľské mená kráv s príponou *-awa* majú charakter substantív i adjektív (po slovensky by bolo *-ava* a *-avá*) (Warchoń, 1961, s. 341 – 345). Aj v srbskom a chorvátskom prostredí patria mená kráv s príponou *-ava* medzi najfrekvencovanejšie (Lindertová, 1970, s. 238). Slovenské názvy kráv tohto typu vznikli iste z adjektívnych foriem (*-avá*): *Bočava, Bosava, Brezava, Brnava, Cisava, Čuňava, Chorava, Kropava, Tumava*.

Prípona *-aja* (7). Táto prípona je pri osobných menách i pri apelatívach celkove neznáma. V apelatívach sme ju zaregistrovali iba v slovách *cigaja* (druh ovce s krát-

kou srsťou) a *dučaja* (diera v mlynskom kameni). Mená kráv s touto príponou: *Brezaja, Cinaja, Domaja, Okaja, Šumaja, Zahraja, Zimraja*.

Ďalšie prípony majú redšiu distribúciu.

Prípony *-ucha* (2), *-ina* (2). Prípona *-ucha* je známa z poľskej zoonymie, častejšia je príbuzná prípona *-icha* (Warchoń, 1961, s. 340 – 341; Bubak, 1979, s. 401). Prípona *-icha* sa ako expresívna prechýľovacia prípona ženských priezvisk poukazujúca na vyšší vek vyskytuje iba na východnom Slovensku (Buffa, 1973, s. 70), prípona *-ina* býva v domácych podobách krstných mien, napr. *Betina, Lizina, Marína, Zlatina*. Mená kráv: *Černucha, Sinducha; Rosina, Šubrina*.

Prípony *-iša/-eša* (2/1). Vyskytli sa iba ojedinele: *Mališa, Muriša/Mureša*.

Prípona *-ica* (1). V menách kráv zo západoslovanského územia nie je známa, bohatú distribúciu má v južnoslovanských jazykoch (Lindertová, 1970, s. 236 – 237). Z mien kráv Bytčianskeho panstva je preukazný príklad iba v mene *Sňahnica*. Mená *Holubica, Telica* mohli byť využité ako apelatíva.

Prípony *-oľa* (1) a *-ura* (1). Prípona *-oľa* sa vyskytla v jedinom prípade iste iba ako variant prípony *-uľa*: *Čadoľa*. Prípona *-ura* nie je v staršej slovenčine neznáma. Mohli sa ňou tvoriť domáce podoby osobných mien, z ktorých neskôr vznikali priezviská, napr. *Mačura, Mišura, Štefura*. Na Bytčianskom panstve takto utvorili iba meno *Stavura*.

Prípony *-a* (1), *-ča* (5). Menami stredného rodu sa pomenúvali prirodzene mláďatá, napr. *Sňňa (Srnya), Bubáča, Cigánča, Majerča, Moravča, Okajča*. Tieto „mláďacie“ mená mali kravy Sňňa, Bubáča a Okajča ešte aj ako trojročné, Majerča aj ako sedemročná.

Mená adjektívneho typu:

Prípona *-á* (22). Mená, ktoré boli motivované charakteristickými vlastnosťami, vznikali najčastejšie z adjektív, a tak mali v mnohých prípadoch aj podobu (spodstatných) prídavných mien, napr. *Bosá, Černá, Červená, Černošlavá, Černošavitá, Dlhá, Chudá, Krivošlavá, Nevdaná, Očadlá, Pálená, Plachá, Plesnivá, Prepásaná, Ryšavá, Sirkavá, Strapatá, Stratená, Tmavá, Veselá, Všivavá, Zľakaná*.

Prípona *-ová* (3). Mená motivované osobným menom (bývalého) opatrovateľa alebo správcu majera mali príponu *-ová*: *Čáková, Munková, Šramová*.

Prípona *-ská* (4). Mali ju mená motivované miestom pôvodu kravy-matky, názvom lokality alebo krajiny pôvodu: *Hrachovská, Petrovská, Vysocká, Sliezska*.

Pri porovnaní s najstaršími dokladmi z Liptova r. 1588, keď poradie prípon bolo *-aňa, -oša, -a, -uľa, -uša*, väčšinou západoslovenský názvoslovný materiál z 18. a zo začiatku 19. stor. ukazuje už istú pravidelnosť v distribúcii jednotlivých prípon. Poradie prípon:

1713 – 1720:	1731 – 1792:	1800 – 1814:
-ena 23 27,71%	-uľa 21 22,83 %	-uľa 109 24,28 %
-uľa 22 26,50%	-ena 21 22,83 %	-ka 109 24,28 %
-a 16 19,28 %	-a 18 19,56 %	-ena 56 12,47 %
-aňa 11 13,25%	-oša 9 9,78 %	-a 55 12,24 %
-uša 10 12,05%	-aňa 7 7,61 %	-aňa 30 6,68 %
-á 1 1,20%	-uša 7 7,61 %	-á 22 4,90 %
---	-aja 3 3,27 %	-uša 18 4,01 %
83	-á 2 1,18 %	-oša 18 4,01 %
	-ka 1 1,09 %	-ava 10 2,23 %
	-ava 1 1,09 %	-aja 7 1,56 %
	-oša 1 1,09 %	-ča 5 1,12 %
	-ora 1 1,09 %	-ská 4 0,89 %
	---	-ina 3 0,67 %
	92	-ová 3 0,67 %
		-ucha 2 0,45 %
		-iša 2 0,45 %
		-ica 1 0,22 %
		-eša 1 0,22 %
		-oľa 1 0,22 %
		-ura 1 0,22 %
		-a 1 0,22 %

		449

Inventár prípon je, ako vidno, dosť bohatý. V podstate rovnaká alebo veľmi blízka je aj distribúcia jednotlivých prípon. Porovnanie chronologických vrstiev ukazuje, že už od začiatku 19. stor. sa prudko zvyšuje počet mien utvorených z osobných mien príponou *-ka*, vyjadrujúcou istý vzťah, príslušnosť k osobe, podľa ktorej telička dostala meno. Podobne až v 19. stor. sa zvýšil počet mien utvorených zo ženských krstných mien (Palkovič, 1968; 1969; Balleková, 1996; Odaloš, 1996).

Analýza ukázala vzťahy a súvislosti tvorenia mien kráv s tvorením prechýlených ženských podôb priezvisk, domácych podôb ženských krstných mien a ženských podstatných mien vyjadrujúcich vlastnosti. Poukázali sme aj na niektoré inoslovan-
ské súvislosti a paralely.

Literatúra

BALLEKOVÁ, K.: Pomenúvanie domácich zvierat v Zliechove a na okolí. – In: 12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“. Prešov 25. – 26. októbra 1995. Zborník referátov. Zost. M. Majtán a F. Ruščák. Prešov, Pedagogická fakulta UPJŠ – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1996, s. 293 – 296.

BUBAK, J.: Nazwy zwierząt domowych z terenu Sądecczyzny w dokumencie z końca XVII wieku. – Rocznik Sądecki, 15/16, (Nowy Sącz) 1974 – 1977 (1979), s. 391 – 403.

HORVÁTH, P.: Slovenské názvy kráv v archívnych prameňoch z 18. a z prvej polovice 19. storočia. – Zpravidaj Místopisné komise ČSAV, 18, (Praha) 1977, s. 491 – 501.

LINDERT(ová), B.: Przyrostki służące do tworzenia nazw zwierząt domowych na terenie Serbii i Chorwacji. In: Studja z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. T. IX. Warszawa 1970, s. 235 – 242.

MAJTÁN, M.: Zo staršej slovenskej zoonymie (Mená kráv zo začiatku 18. storočia). – Slovenská reč, 59, 1994, s. 143 – 149; tenže: Mená kráv v staršej slovenčine. – In: Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich. Rozprawy Slawistyczne UMCS. Red. S. Warchol. Lublin, Wydawnictwo UMCS 1996, s. 65 – 73.

ODALOŠ, P.: Zoonymá na strednom Slovensku (Mená kráv, býkov/volov, koní a kobýl). – In: 12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“. Prešov 25. – 26. októbra 1995. Zborník referátov. Zost. M. Majtán a F. Ruščák. Prešov, Pedagogická fakulta UPJŠ – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1996, s. 297 – 303.

PALKOVIČ, K.: Zoonymá v slovenských nárečiach. – In: I. slovenská onomastická konferencia (Bratislava 5. – 6. decembra 1967). Red. V. Blanár, M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1968, s. 81 – 87.

PALKOVIČ, K.: Slovenské nárečové mená domácich zvierat. – In: Agrikultúra. Zborník Poľnohospodárskeho múzea v Nitre. Zv. 8. Nitra, Poľnohospodárske múzeum 1969, s. 169 – 178.

Slovník slovenských nářečí. Zv. 1. (A – K). Red. I. Ripka. Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV 1994. 936 s.

WARCHOL, S.: Nazwy własne krów w kilku zabytkach rękopiśmiennych małopolskich z końca XVII i XVIII wieku. Onomastica, 7, (Wrocław – Warszawa – Kraków) 1961, s. 327 – 351.

Ľubor Králik

O NÁZVOCH MENOVÝCH JEDNOTIEK POBALTSKÝCH REPUBLÍK A ICH SKLOŇOVANÍ V SLOVENČINE*

KRÁLIK, Ľ.: On the Names of Monetary Units of the Baltic Republics and Their Declension in Slovak. *Slovenská reč*, 69, 2004, No. 3, pp. 159 – 164. (Bratislava)

The author gives a survey of the names of monetary units used in the Baltic states (Estonia, Latvia and Lithuania) and discusses the possibilities of their adaptation into the Slovak language; special emphasis is laid on the declension of Lithuanian *litas* and Latvian *lats* in Slovak. Since the endings *-as/-s* of these words correspond to the Greek noun ending *-os* and Latin *-us* (Indo-European **o*-stems), the author proposes the words *litas* and *lats* to be adapted in Slovak after the pattern of the respective Greek and Latin words (e. g., Latin *denarius*, *ducatus* > Slovak *denár*, *dukát*), thus, without their original endings (i. e., Lithuanian *litas* > Slovak *lit*, Gen. Sg. *litu*, Nom. Pl. *lity*, Gen. Pl. *litov*, etc.; Latvian *lats* > Slovak *lat*, Gen. sg. *latu*, Nom. Pl. *laty*, Gen. Pl. *latov*, etc.).

1. Po opätovnom získaní nezávislosti na začiatku 90. rokov 20. storočia zaviedli tri pobaltské republiky – Litva, Lotyšsko a Estónsko – aj vlastné meny, nazvané podľa platidiel používaných v týchto krajinách v období medzi dvoma svetovými vojnami. Estónsko zaviedlo v júni 1992 *kroon*, ďalšie dve krajiny začali používať svoje meny so staronovými názvami o rok neskôr: Lotyšsko zaviedlo v júni 1993 po prechodnom období lotyšského rubľa *lats* a Litva sa po fáze tzv. talónov vrátila v júni 1993 k mene zvanej *litas* (porov. Švec – Macura – Štoll, 1996, s. 276 – 277). V príspevku chceme poukázať na niektoré možné problémy súvisiace s používaním názvov týchto mien v slovenčine.

2. Najmenej ťažkosť spôsobuje názov estónskej meny *kroon* (medzinárodný kód EEK). Veľký slovník cudzích slov (Šaling – Ivanová-Šalingová – Maníková, 2003, ďalej VSCS; s. 699) aj Slovník cudzích slov (ďalej SCS; s. 521) uvádzajú tento výraz ako substantívum mužského rodu (*kroon*, gen. sg. *kroonu*), pričom ho zároveň vysvetľujú – v súlade s jeho pôvodným významom – ako „koruna“. Keďže v súčasnej spisovnej slovenčine má slovo *koruna* aj význam „základná peňažná jednotka a platidlo vo viacerých štátoch“ (porov. Krátky slovník slovenského jazyka, ďalej KSSJ, 2003, s. 268; tam aj príklady *slovenská, dánska koruna*), nazdávame

* Štúdia vznikla v rámci realizácie projektu *Stručný etymologický slovník slovenčiny – záverečné práce* (grant VEGA č. 2/3063/24).

sa, že vo vzťahu k mene používanej v Estónsku je adekvátne hovoriť o *estónskej korune* (v odborných publikáciách je vhodné uviesť, že v estónčine sa nazýva *kroon*). – Stotina estónskej koruny sa volá *sent*, čo je estónska forma výrazu *cent*. Citované slovníky cudzích slov tento výraz neuvádzajú, hoci v nich nachádzame čiastkové jednotky mien používaných v rôznych európskych krajinách¹ – preto by azda bolo vhodné uviesť v ich ďalších vydaniach aj heslo *sent* s výkladom typu „čiastková jednotka estónskej meny“; v menej odborných textoch však možno hovoriť aj o *estónskych centoch* („1 estónska koruna = 100 [estónskych] centov“).

3. Zložitejšiu situáciu môžeme pozorovať pri používaní názvov *litas*² a *lats*³. SCS neobsahuje heslo venované názvu lotyšskej meny; názov litovskej meny je v ňom uvedený (na s. 556) v podobe *lita*⁴ (fem.; gen. sg. *lity*). Vo VSCS nachádzame heslá venované obidvom výrazom, pričom sa tu pre ne uvádza skloňovanie *litas* – gen. sg. *litasu* (s. 741), *lats*⁵ – gen. sg. *latsu* (s. 725). Takéto skloňovanie môžeme ilustrovať nasledujúcimi príkladmi:⁶

Najviac sa oproti euru posilnil litovský litas (+35 %)... (www.hd-dennik.sk) – *Litovčania, ktorí vhodili svoje lístky do uriem, si mohli v ich predajni za jeden litas (asi 12 Sk) kúpiť strieborný šperk.* (www.tkkbs.sk) – *... banka je plne pripravená na zmenu ukotvenia litasu z dolára na euro...* (www.bankysk) – *Je možné si kúpiť aj lístok na dve cesty za 1,20 litasu ... Cena jazdy mikrobusedom je 1 litas = 13 Sk, v noci 2 litasy = 26 Sk.* (imhd.sk) – *Celé posedenie, s predjedlom, hlavným jedlom a pivom, ma stálo 21 litasov, čo je zhruba 200 Sk.* (www.nacestach.sk) – *... zahraničná mena v celkovej hodnote šesť až osem miliárd litasov ...* (www.bankysk) • *Priemerné výmenné kurzy mien (rok 2002)... litovský litas... lotyšský lats ...* (iformat.sk) – *Posilnenie eura ovplyvnilo výmenný kurz aj voči lotyšskému latsu ...* (www.vizitky.sk)

Možno sa však stretnúť aj s iným skloňovaním uvedených výrazov:

¹ Napr. *filier* (Maďarsko), *groš* (Poľsko), *kopejka* (Rusko), *öre* (škandinávske krajiny), *rapp* (Švajčiarsko), *stotinka* (Bulharsko) atď.

² Názov je odvodený od latinského názvu *Lithuania* „Litva“ (po litovsky *Lietuva*). Medzinárodný kód meny je LTL, v Litve sa používa skratka *Lt*.

³ Názov meny je odvodený od lotyšského *Latvija* „Lotyšsko“. Medzinárodný kód meny je LVL, v Lotyšsku sa používa skratka *Ls*.

⁴ Je možné, že forma *lita* (fem.) vznikla až spätne na základe formy mn. č. *lity* (bez pôvodnej litovskej koncovky; porov. ďalej).

⁵ Definícia výrazu *lats* vo VSCS („hist. lotyšská menová jednotka z rokov 1922 až 1941“) nezohľadňuje stav po opätovnom zavedení tejto meny v Lotyšsku v r. 1993 (porov. bod 1).

⁶ Citované príklady boli nájdené 4. februára 2004 pomocou vyhľadávačov Google.sk a Morfeo.sk na webových stránkach zo Slovenskej republiky. Príslušné texty uvádzame v súlade s ortografickou normou spisovnej slovenčiny.

Jednotkou litovskej meny je *l i t* ... (www.tours.sk) – Stretnutie sa zaoberalo práve zmenou viazania *l i t u* z dolára na euro. V súčasnosti je litovský *l i t* viazaný na americký dolár v pomere štyri ku jednej. (burzuj.rmsfinport.sk) – Litovská národná banka v rámci vládneho programu nahradila od 1. februára 2002 pevný kurz voči USD fixovaním *l i t u* na euro... (www.economy.gov.sk) – Ceny PHM sa pohybujú podľa druhu benzínu od 2,60 do 3,0 *l i t o* v/liter. (www.euroinfo.gov.sk) – ... dôkladne nám umyli celé auto. Chápali sme to ako prejav ich dobrej vôle, ale oni za tento prejav chceli 20 *l i t o* v ... (www.mojweb.sk) • Lotyšský *lat* je totiž po maltskej libře najsilnejšou menou v Európe... Pivo v Rige stojí asi 0,7 *l a t u*. (www.mojweb.sk) – ... lotyšský *l a t* je pomerne tvrdá mena (1 *lat* = cca 2 \$)... ceny v obchodoch... sú také neuveriteľné v porovnaní s priemerným platom (cca 70 *l a t o* v mesačne)... (www.inzine.sk)

4. Ako teda skloňovať⁷ (resp. adaptovať) výrazy *litas* a *lats* v slovenčine? Pri hľadaní odpovede na túto otázku je podľa nášho názoru vhodné zmieniť sa o morfológickej charakteristike týchto výrazov v jazykoch, z ktorých pochádzajú – v litovčine a lotyštine.

Litovčina a lotyščina patria do baltskej skupiny indoeurópskych jazykov. Ide o jazyky s rozvinutou mennou flexiou, čo znamená, že substantíva v týchto jazykoch sa skloňujú:

Sg.	Nom.	<i>lit-as</i>	<i>lat-s</i>	Pl.	Nom. ⁸	<i>lit-ai</i>	<i>lat-i</i>
	Gen.	<i>lit-o</i>	<i>lat-a</i>		Gen.	<i>lit-ų</i>	<i>lat-u</i>
	Dat.	<i>lit-ui</i>	<i>lat-am</i>		Dat.	<i>lit-ams</i>	<i>lat-iem</i>
	Akuz.	<i>lit-q</i>	<i>lat-u</i>		Akuz.	<i>lit-us</i>	<i>lat-us</i>
	Vok.	<i>lit-e</i>					
	Lok.	<i>lit-e</i>	<i>lat-ā</i>		Lok.	<i>lit-uose</i>	<i>lat-os</i>
	Inštr.	<i>lit-u</i>	<i>lat-u</i>		Inštr.	<i>lit-ais</i>	<i>lat-iem</i>

Pri úvahách o adaptácii týchto výrazov v slovenčine sa ukazuje niekoľko možností.

⁷ Ojedinele sa možno stretnúť aj s použitím formy *litas* ako nesklonnej: *Prehlásenie (sic!) musí obsahovať... zoznam darov získaných za uplynulý kalendárny rok v prípade, ak presahujú hodnotu 100 l i t a s , okrem darov od blízkych príbuzných; zoznam zahraničných ciest (leteckých alebo po mori), v prípade, ak stáli viac ako 100 l i t a s ...* (www.transparency.sk)

⁸ Vychádzajúc z hispanizmu *peso*, mn. č. *pesos* (neskl.) „základná peňažná jednotka a platidlo v štátoch Latinskej Ameriky“ (KSSJ, 2003, s. 475), bolo by teoreticky možné uvažovať o používaní pôvodných foriem nom. pl. *litai*, *lati* aj v slovenskom kontexte. Ako protiargument však treba uviesť, že výrazy *litas* a *lats* sa spájajú so základnými číslovkami nielen v nominatíve, ale aj v genitíve plurálu (podobný jav poznáme aj zo slovanských jazykov, spájateľnosť s gen. pl. je však v baltských jazykoch odlišná); porov. napr. litovské *penki litai* (nom. pl.) „5 Lt“, ale *dešimt litų* (gen. pl.) „10 Lt“; lotyšské *pieci lati* (nom. pl.) „5 Ls“, ale *desmit latu* (gen. pl.) „10 Ls“ a pod.

4.1. Prvá možnosť zohľadňuje zákonitosti preberajúceho jazyka (slovenčiny), ktorý môže prevziať príslušné výrazy v podobe nom. sg. (t. j. so zakončením *-as*, resp. *-s*, ktoré sa pri deklinácii vo východiskových jazykoch stráca) a skloňovať ich v podobe *litas* – gen. sg. *litasu...*, nom. pl. *litasy*, gen. pl. *litasov...*; *lats* – gen. sg. *latsu...*, nom. pl. *latsy*, gen. pl. *latsov* atď. (porov. morfológickú charakteristiku príslušných výrazov vo VSCS). V prospech takéhoto modelu možno uviesť, že slovenčina zachováva litovské zakončenie *-as* a lotyšské *-s* pri vlastných menách typu *Rolandas Paksas* (meno litovského prezidenta; v litovčine gen. sg. *Rolando Pakso*, ale v slovenčine *Rolandasa Paksasa*), *Kolbergs*, *Vilks* (priezviská lotyšských spisovateľov, ktorých diela vyšli aj u nás; v lotyštvine gen. sg. *Kolberga*, *Vilka*, ale v slovenčine *Kolbergsa*, *Vilksa*) a pod.

4.2. Prikláňame sa však k inej možnosti, zohľadňujúcej diachrónny aspekt analyzovanej problematiky. Litovské *litas* a lotyšské *lats* patria z morfológickej stránky do baltskej substantívnej deklinácie typu I a: z indoeuropeistického hľadiska ide o deklináciu pôvodných **o*-kmeňových substantív, v ktorej sa o. i. zachovala starobylá koncovka nom. sg. **-s* (podrobnejšie Erhart, 1984, s. 47, 57, 61). To znamená, že litovské *litas* a lotyšské *lats* majú geneticky rovnaké zakončenie (**-o-s*) ako grécke substantíva typu *lyk-o-s* „vlk“ a latinské substantíva typu *lup-u-s* (**-o-s*) „id.“. Ak sa teda pozrieme na otázku adaptácie výrazov *litas* a *lats* v slovenčine sub specie diachrónnej lingvistiky, mohli by sme tu očakávať rovnaký mechanizmus ako v prípade adaptácie gréckych výrazov na *-os* a latinských výrazov na *-us*, ktoré pri svojom skloňovaní v gréčtine a latinčine strácajú koncovku nom. sg. – práve tak, ako ju strácajú litovské výrazy typu *litas* a lotyšské výrazy typu *lats*.

Ako je známe, grécke a latinské slová tohto typu zväčša strácajú svoje nominatívne zakončenie aj pri skloňovaní v slovenčine – príkladom zo sféry platidiel či mincí môže byť napr. grécky výraz *obolos* (v latinizovanej forme *obolus*) s paradigmou typu *obolos*, *obolus* – gen. sg. *obolu* atď. Analogicky by sme preto očakávali skloňovanie v podobe *litas* – gen. sg. *litu*, nom. pl. *lity*, gen. pl. *litov...*,⁹ *lats* – gen. sg. *latu*, nom. pl. *laty*, gen. pl. *latov* atď.

Uvedomujeme si však, že znalosť baltských jazykov či informovanosť o nich je v slovenskom prostredí – vrátane filologických kruhov – minimálna, a preto zároveň vyslovujeme predpoklad, že radový používateľ slovenčiny by mohol vnímať skloňovanie typu *litas* – *litu*, *lity*, *litov...*, *lats* – *latu*, *laty*, *latov* atď. ako nepravidelné a odsúvanie nominatívneho zakončenia v nepriamych pádoch ako celkom nejasné. Vzhľadom na túto okolnosť si dovoľíme zájsť vo svojej úvahe ešte ďalej a navrhnúť, aby sa príslušné výrazy používali aj v nom. sg. bez pôvodného zakončenia *-as*, *-s*, čiže v podobe *lit*, *lat*: ako analógia tu azda môžu poslúžiť výrazy

⁹ Takto postupovali napr. autori informácie o litovských platidlách na stránke <http://litva.host.sk: Mena... 1 litas ... 2 lity ... 5 litov ...>

typu *denár* (z latinského *denarius*) či *dukát* (z latinského *ducatus*), zaužívané bez latinskej koncovky. Nazdávame sa, že skloňovanie typu *lit – litu*,¹⁰ *lity*, *litov...*, *lat*¹¹ – *latu*,¹² *laty*, *latov* atď. (porov. predtým citované príklady z internetu) je dostatočne pravidelné a nepovedie k prípadným komplikáciám. Pravda, v publikáciách odborného charakteru (slovníky cudzích slov, encyklopédie a pod.) je žiaduce upozorniť aj na stav vo východiskových jazykoch – preto navrhujeme uvádzať eventuálne heslové výrazy v príslušných publikáciách v podobe typu „*lit* (v litovčine *litas*), gen. sg. *litu* m.“, „*lat* (v lotyštine *lats*), gen. sg. *latu* m.“ a pod.

5. Na záver sa ešte zmienime o názvoch čiastkových jednotiek litovského litu a lotyšského latu, ktoré by azda tiež bolo vhodné zohľadniť v eventuálnych nových vydaniach slovníkoch cudzích slov.

Stotina litu sa v litovčine nazýva *centas*. V slovenčine odporúčame používať vo vzťahu k nej formu *cent* – či už ako slovakizovanú formu litovského *centas* (s odsunutím koncovky *-as* ako v prípade *litas* > *lit*), alebo ako slovenský výraz použitý v kontexte typu (*litovský*) *cent* („1 lit = 100 [litovských] centov“).¹³

Lotyšské označenie stotiny latu je zjavne prevzaté z francúzštiny: *santīms*. Do slovenčiny ho odporúčame prevziať v podobe *santīm* (s grafickou substitúciou $\bar{i} > i^{14}$) a skloňovať ho *santīm – santīmu*,¹⁵ *santīmy*, *santīmov* atď.

¹⁰ Ku koncovke *-u* v gen. sg. porov. *frank* – gen. sg. *franku*, ako aj jednoslabičné substantíva typu *bit* – gen. sg. *bitu*, *byt* – *bytu*, *cit* – *citū*, *svit* – *svitū* a i.

¹¹ V tejto súvislosti nemusí byť nezaujímavé ani jednoznačné stanovisko anonymného návštevníka internetového portálu oPeniazoch.sk, ktorý 27. decembra 2002 na margo informácie o lotyšskej mene (uvedenej pod nadpisom *Lotyšský lats*) konštatoval: „Slovenský názov lotyšskej meny je ‚lat‘. Koncovka ‚-s‘ sa pridáva v lotyšskom jazyku.“

¹² Porov. substantíva typu *plat* – gen. sg. *platu*, *mat* – *matu* a i.

¹³ VSCS uvádza v hesle *litas* (s. 741) formuláciu „1 litas = 100 centas“: tu by však bolo adekvátne buď citátové použitie litovskej formy („100 centū“), alebo analogické skloňovanie, aké sa odporúča v prípade formy *litas* („100 centasov“).

¹⁴ V zmysle odporúčania Pravidiel slovenského pravopisu (2000, s. 40): „Z typografických dôvodov... namiesto cudzích písmen s odlišnými diakritickými znamienkami môžu sa používať domáce písmená podľa výslovnosti alebo pôvodné písmená bez cudzích diakritických znamienok...“ Keďže lotyština pozná (podobne ako slovenčina) fonologickú koreláciu kvantity, pokladáme za vhodnejšie substituovať lotyšské dlhé \bar{i} slovenským *i*, a nie krátkym *i*.

¹⁵ Ku koncovke *-u* v gen. sg. porov. francúzsky názov platidla *centime* [santim] – gen. sg. *centimu* (Pravidlá... 2000, s. 158).

Literatúra

ERHART, A.: Baltské jazyky – Baltų kalbos – Baltu valodas. Praha, Státní pedagogické nakladatelství – Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1984. 199 s.

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4., doplnené a upravené vydanie. Bratislava, Veda 2003. 988 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. Tretie, upravené a doplnené vydanie. Bratislava, Veda 2000. 592 s.

Slovník cudzích slov. Spracoval kolektív autorov pod vedením Věry Petráčkovéj a Jiřího Krausa. Prel. L. Balážová et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997. 992 s.

ŠALING, S. – IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: Veľký slovník cudzích slov. Tretie, revidované a doplnené vydanie. Bratislava – Prešov, Vydavateľstvo SAMO 2003. 1 376 s.

ŠVEC, L. – MACURA, V. – ŠTOLL, P.: Dějiny pobaltských zemí. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1996. 424 s.

Nová monografia o štylistike slovenčiny

Slovenská lingvistická knižná produkcia sa rozšírila o vedecké dielo popredného slovenského jazykovedca, dnes (už) klasika (tak ho, mimochodom, označila aj J. Hoffmannová) slovenskej lingvistiky, profesora Jána Findru. Jeho najnovšia monografia *Štylistika slovenčiny* (Vydavateľstvo Osveta, spol. s r. o., Martin, 2004, 232 s.) predstavuje jednak doterajšie autorove vedecké náhľady na základné či parciálne štylistické otázky, jednak novšie klasifikačné pohľady na viaceré terminologicko-pojmové vymedzenia javov v kontexte nových teoreticko-metodologických koncepcií. Oporou takto vymedzenej Findrovej štylistickej teórie je (zrejme) jeho už dlhší čas pretrvávajúce presvedčenie o nevyhnutnosti zaujať zásadný postoj k viacerým, neraz aj fundamentálnym, problémom vyvolávajúcim (parafrázujúc D. Slančovú) otázku – ako ďalej, slovenská štylistika?

Treba povedať, že aj Findrova práca túto „víriacu hladinu“ na prospech slovenskej jazykovedy výrazne upokojuje.

Autor Štylistiky slovenčiny vychádza predovšetkým z vlastných teorém (aj keď implicitná korešpondencia so zahraničným a slovenským vedeckým kontextom je tu zjavná), pričom niektoré z nich už predstavil vo viacerých štúdiách (pripomíname najmä prácu *Predmet štylistiky*, uverejnenú v zborníku *Komunikácia a text*, Prešov 2003, a prácu *Štýl ako modelová štruktúra*, Bratislava 2003). Môžeme tak už na začiatku konštatovať, že posudzovaná monografia predstavuje odborný text zasadený do synchronizovane koncipovaného kontextu súčasných teoreticko-metodologických pohybov štylistiky slovenčiny.

Findrovo celostné uchopenie štylistiky je v dvoch obsahovo kompatibilných a výkladovo presvedčivých tematických blokoch:

1. v paradigmatickom priestore štýlém a zároveň v ich syntagmatickom usúvzťažnení (ako jedno zo základných dialektických prepojení),
2. v modelových štruktúrach textu.

Pri oboch sa pristavíme.

Je na osoh štylistiky, že Findrova práca vychádzajúca práve z dialektického vedenia a videnia javov (obsah – forma, invariant – variant, paradigmatica – syntagmatica) odmieta, resp. nevyvoláva (potenciálne) pochybnosti o jej stabilite v rámci lingvistických disciplín (presnejšie: o jej dynamickej stabilite).

Je to okrem iného (aj) preto, lebo teoreticko-metodologické „podložie“ štylistiky nestavia na pozadí úvah o jej (ne)stabilite (len) preto, že nemá samostatný inven-

tár (tzv. bázové východisko) systémovo-štruktúrnych prvkov, naopak: onú dynamic-
kú stabilitu tejto synergicko-integračnej disciplíny potvrdzuje cez prizmu jej domi-
nantného pojmu – štylémy. Tejto výrazovej, systémovo-štruktúrnej jednotke sa autor
venuje v rozsiahlej kapitole o klasifikácii a charakteristike štylém. Výklady o jej pa-
radigmatickej štrukturácii a členení (na verbálne a neverbálne) podporuje tézou, že
štyléma v texte (prejave) „žije“, aktivizuje a konkretizuje sa v príslušnej paradigme
(teda v množine istých systémovo-štruktúrnych a konsituácie aktuálnych prvkov),
resp. v jej (sub)paradigme (makroparadigmatický a zodpovedajúci mikroparadig-
matický pohybový potenciál štylémy), do ktorej sa dostáva na základe svojej invari-
antnej slohovej hodnoty, pravdaže, v nadväznosti na jej súbežné syntagmatické za-
pojenie do aktuálneho textu (resp. kontextu). Štyléma a jej príslušná slohová hodnota
sa teda uplatňujú v horizontálno-vertikálnom smere, teda, napríklad, z jednej strany
slovo funguje v makroparadigme nociónálnych slov (ilustruje to slovom syntagma),
z druhej strany toto slovo je zložkou mikroparadigmy ako súčasť terminologickej
štylovej vrstvy uplatňujúcej sa v náučných textoch. Makroparadigmatická a mikro-
paradigmatická (tradične štylovovrstvová) dimenzia štylémy sa tak vo Findrovom
výklade ukazuje v kooperatívnej väzbe a zároveň v systémovej subordinácii. Autor
teda zdôrazňuje tézu, že takto uchopená a zdôvodnená „klasifikácia a charakteristi-
ka štylém predstavuje základný program štylistiky“ (s. 19).

Paralelne s jazykovými štylémami autor predkladá register štylém odlišnej
komunikačnej proveniencie, aj keď „odlišnosť“ je (iba) zdanlivá. Ide o fónické (in-
tonačné) a kinetické štylotvorné prostriedky, ktoré sa na „synchronnej stabilizácii
(fixácii, štandardizácii) funkčného jazykového štylu“ (s. 20) zúčastňujú ako indika-
tory štylovej kvality ústnych jazykových prejavov. Paradigmatickú klasifikáciu štylém
čitateľ monografie nájde v prehľadnej schéme (s. 20), ktorá je vlastne štylistickou pa-
radigmatikou, inštrumentáriom výrazových prostriedkov jazykového prejavu (textu),
zabezpečujúcim jeho profil (stavbu) na úrovni systému (zovšeobecňujúce entity –
modely, textové paradigmy) i na úrovni jeho realizácie (vzniku aktuálneho textu –
prejavu).

V súvislosti s lexikálnymi štylémami („inventárom“ slovnej zásoby) J. Findra
upozorňuje na ich bohaté funkčné uplatnenie (na pozadí stratifikačnej dimenzie
národného jazyka) najmä vtedy (a tam), keď príslušná komunikačná situácia vyža-
duje od komunikanta prepnúť (komunikačný) kód. Prepínanie kódu podľa autora
predpokladá skutočnosť, že komunikant v takomto prípade rešpektuje jazykovú
a slohovú normu.

Z priestorových dôvodov nemôžeme (recenzne) detailizovať všetky autorove
výklady prvého tematického bloku. Azda stačí zvýrazniť Findrovo výstižné uchope-
nie často ambivalentne sa správajúceho vzťahu medzi kategóriami expresívnosť –
emocionálnosť, medzi inherentnou a adherentnou expresívnosťou; vzhľadom na čas-

tú frekvenciu výrazov s príznakom expresivity autor venuje dostatok priestoru a vecného výkladu makroparadigme expresív a jej mikroparadigmatickým jednotkám (hovorové, familiárne slová, sociolekty, biblizmy, archaizmy, historizmy, neologizmy...).

J. Findra sa čitateľovi (a nielen tu) predstavuje ako citlivý znalec priestoru medzi slovom a textom, resp. kontextom vtedy, keď v slove často vzniká napätie medzi formou a obsahom (jeho významom). Z toho vychodiacu podstatu polysémie a homonymie vecne ilustruje na horizontálno-vertikálnom smere slov chod (chôdza) – Chod (obyvateľ Chodska). Podobne možno hovoriť o jeho pohľade na synonymiu a jej existenčnú podmienku – synonymický rad. Vektorom správneho výberu a použitia príslušného komponentu z tohto radu je kritérium významovej vzdialenosti a štylistickej príznakovosti medzi jeho členmi; autor túto tézu potvrdzuje radom sloviel pohybu prísť – dôjsť – dostaviť sa – doterigať sa – zaskočiť ako výrazovú potencialitu, ktorá je, napríklad, k dispozícii autorovi úradného prípisu (pozvánky). Záverečný výklad o lexikálnych štylémach je orientovaný na analýzu štylistických vlastností obrazných pomenovaní (prirovnanie, metafora a jej druhy, metonymia, synekdocha), pričom radom príkladov (mimochodom, aktuálne a výstižné textové príklady – citáty – sú silnou stránkou monografie) z umeleckých textov typizuje ich ako genealogicky príbuzné prostriedky obraznej výstavby komunikátu, na analýzu štylistických potencií slovotvorných prostriedkov (prípon a predpôn), fónických a intonačných štylém a na kvalitatívne hodnoty výslovnostných štylov (opozícia súkromnosť – verejnosť, oficiálnosť – neoficiálnosť).

Pre súčasnú štylistickú teóriu je Findrova snaha o posilnenie terminologicko-pojmového statusu štylémy nesporne užitočná. A netýka sa to (iba) oblasti doteraz pertraktovaných Findrových pohľadov na lexikálne štylémy, ale v plnej miere to platí aj pre výklady o morfológických a syntaktických štylémach.

Autor monografie implicitne potvrdzuje, že „sila“ gramatickej štylémy nie je (iba) v jej systémovej podobe, ale aj inde – v priestore jej komunikačno-frekvenčných dispozícií, v stratifikačno-distribučnom pásme, čo má, okrem iného, dosah na štylistickú paradigmu pádov; v syntagmatike textu na jeho dynamickosť, alebo jeho statickosť, na syntaktickú uvoľnenosť, alebo viazanosť..., pretože gramatické, najmä syntaktické, štylémy „sú výrazným indikátorom štýlu“ (s. 73).

Kniha J. Findru je na týchto miestach dôkazom kooperatívnej „spolupráce“ gramatiky a štylistiky v tom zmysle, že štylistika má síce bezprostredný vzťah k ostatným lingvistickým disciplinám, ale využíva a skúma ich z odlišného hľadiska. Slohová hodnota gramatického prvku, jeho významu, sa teda nasycuje až v kontexte výpovede.

Osobitne zdôrazňujeme kapitolu o kompozičných štylémach (s. 92 – 121), ktoré predstavuje v triáde nadvetné kontextové jednotky slúžiace na členenie textu (odsek, kapitola, rámcové jednotky), nadvetné kontextové jednotky na hierarchizáciu a diferenciaciu obsahových segmentov textu (orientačné pásma v jeho významovom pláne) s podrobnými výkladmi vzťahov medzi nimi a prostriedky textovej väzby (aktuálne členenie výpovede, konektívne väzobné vzťahy, paradigma konektorov). Záverečnou časťou kapitoly o paradigmaticke štylém je výklad funkcií mimojazykových výrazových prostriedkov.

Druhý tematický blok, ktorý výrazne reflektuje autorov osobnostný vklad do teórie štylistiky (pravdaže, nielen tu), je venovaný modelovým štruktúram textu, a to obsahovým (slohové postupy) a formálnym (jazykové štýly). Preto aj text – pokladá ho (popri štyléme) za základnú terminologicko-pojmovú jednotku štylistiky – charakterizuje, vychádzajúc z týchto štruktúrnych zákonitostí, ako „lineárnu jednotku, ktorá predstavuje funkčnú následnosť (zviazanosť) obsahovo-tematických a jazykovo-kompozičných zložiek a prvkov“ (s. 126).

J. Findra vysvetľuje modelové štruktúry ako vyabstrahované entity na pozadí konkrétnych individuálnych jazykových prejavov, pričom sa obe (obsahové aj formálne) prezentujú prostredníctvom žánru, ktorý podmieňuje podobu toho-ktorého textu (prejavu).

Výklad oboch modelových štruktúr ako „sociálnych, nadindividuálnych textových modelov“ (v zmysle „ideálnych“ invariantov) dokazuje, že text „žije“ zásluhou dvoch dominantných a zároveň korelatívnych predpokladov: z jednej strany slohovopostupových (slohový postup ako obsahová – hĺbková – modelová štruktúra na najvyššom stupni abstrakcie) a slohovoútvárových (slohový útvar ako konkrétna realizácia slohového postupu), a z druhej strany formálnych, povrchových organizácií textov, čo v klasickej pohľade predstavuje oblasť jazykových štýlov. Z podrobných explanačných súvislostí autorovi vychádza výstižná charakteristika funkčného štýlu: „... ako model povrchovej organizácie textu predstavuje zovšeobecnený, nadindividuálny, invariantný princíp výberu a organizácie štylém, ktorý sa konštituuje na priesečníku relevantných faktorov komunikačnej situácie (štýlotvorných činiteľov), ako aj štýlových a komunikačných noriem“ (s. 161).

V tejto súvislosti kvitujeme (autor tohto textu je rovnako o tom už dlhší čas presvedčený) Findrovo úsilie systémovo viazať kategóriu jazykového štýlu na národný jazyk ako vnútorne štruktúrovaný systém, teda nespájať ju iba so spisovným jazykom. Preto v jeho koncepcii logicky ide o štýly národného jazyka, nie spisovného.

Autorove výklady povrchových štruktúr textov presvedčivo dokumentujú existenciu tých jazykových štýlov, v ktorých je systémovo-štruktúrna organizácia (výber a použitie a usporiadanie) výrazových prostriedkov najpresvedčivejšia; sú to štruktúry náučného, publicistického, administratívneho, rečníckeho a umeleckého štýlu. Sú-

hlasíme s autorom, že aj napriek spochybňujúcim hlasom o existencii hovorového štýlu treba s ním naďalej rátať, ale tu dodávame, že tieto pochybnosti majú svoj logický *raison d'être*. Naproti tomu by azda bolo užitočné podobne predstaviť aj modelové štruktúry esejistických textov, ktoré sa v terajšej populárno--náučnej komunikačnej sfére vyskytujú čoraz častejšie.

S výkladom povrchovej modelovej štruktúry systémovo súvisí aj prehľadný blok žánrových modelových štruktúr (s. 210 – 222), pričom autor upozorňuje, že táto problematika si vyžaduje (vzhľadom na celkový profil knihy) podrobnejšie (monografické) spracovanie. Pre čitateľa je však dôležité, že autor, sledujúc teoreticko-metodologickú súvislosť výkladov, upozorňuje, že žáner (ako modelovú štruktúru na najnižšom stupni abstrakcie) treba (existenčne) vnímať na priesečníku „vplyvov“ oboch nadriadených modelov, teda obsahových (hĺbkových) a povrchovej (formálnych). V jeho koncepcii tak po výklade formálnych modelov kontinuálne nasleduje analýza žánrov náučných, publicistických, administratívnych, rečníckych, umeleckých a hovorových textov (textových štruktúr).

Štylistika slovenčiny od J. Findru má výrazne synchronizujúce tendencie videnia vecí a javov, ktoré dovedna vytvárajú dialektickú doménu spätia obsahu a formy, invariantného a variantného, paradigmatického a syntagmatického, horizontálneho a vertikálneho.

Jej univerzálne „bytie“ je v službe súčasnej (aktuálnej) lingvoštylistiky, reflektuje komunikačnú silu slova a textu na pozadí ich individuálnych a sociálnych „podhubí“. Štylistika slovenského jazyka, predmet jej výskumu, základné teorémy a jej celková vedecko-spoločenská autorita, sa touto prácou zvýraznila. „Sila“ najnovšej Findrovej monografie je v evidentných systémových a štruktúrnych (!) väzbách, preto je vítaná aj v radoch študentov ako vysokoškolská učebnica, o čom sa presvedčil aj autor tohto textu.

František Ruščák

Slovenčina v Rusku

ISAČENKO, A. V.: Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim. Morfológija I – II. Izdanie vtoroe. Izdateli A. Košelev (Jazyki slavjanskoj kul'tury), T. Reuther (Wiener Slawischer Almanach, Linguistische Reihe), Moskva – Vena 2003.

V Moskve práve vyšla reedícia, vlastne dokonalý reprint bývalého profesora bratislavskej univerzity A. V. Isačenka *Grammatická stavba ruštiny v porovnaní so slovenčinou. Morfológia I a II*, obidva diely v jednom objemnom zväzku (3 + 297 + 570 strán), bez priebežnej paginácie. Pravda, táto reedícia má na titulnom liste už len ruský titul *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim* (GS) a vyšla v sérii *Klassiki otečestvennoj filologii*, čo musíme prekladať ako „Klasici našej ruskej filológie“. Takže po rokoch konfliktov, zamlčievania a očierňovania, presne 25 rokov po smrti, ruská jazykoveda uznala Isačenka za jedného zo svojich klasikov, hoci v Rusku nikdy nepôsobil. Väčšie uznanie si ťažko možno predstaviť.

Píšem o tom do Slovenskej reči, pretože toto je kniha aj o slovenčine. Celý výklad ruského morfológického systému, viac v prvom než v druhom diele, je tu prispôbený pre slovenského študenta. Isačenko vychádzal zo základných vedomostí o morfológickom systéme slovenského jazyka, ale tiež zo slovenského či českého spôsobu výkladu gramatiky a z našej jazykovednej literatúry: a celý tento komplex je mu potom pozadím, na ktorom vykladá vlastný objekt svojej analýzy – paralelné ruské fakty, paralelnú ruskú jazykovednú teóriu a, čo je aspoň rovnako dôležité, svoj vlastný pohľad na toto všetko.

Ale píšem o tom do Slovenskej reči aj preto, lebo táto kniha, vydaná r. 1954¹, (1965²) a 1960 vo vydavateľstve SAV v Bratislave, ešte donedávna bola prohibitum, u nás dokonca viac než v Sovietskom zväze (kde sa na Moskovskej univerzite na slovenčine nikdy neprestala používať!), na 20 – 30 rokov zmizla zo sveta slovenskej či československej jazykovedy; citovať sa z nej nesmeli a ani sa necitovalo (ani skryto!), nikto sa ňou nedal inšpirovať a ťažko vedieť, koľko exemplárov sa z nej vôbec zachovalo, keď sa jej autor ako emigrant stal „non-person“ a jeho meno muselo vo všetkých verejných kontextoch zmiznúť.

Pravda, pretože toto vydanie vyšlo v koprodukcii s Wiener slawischer Almanach a výhradné právo na predaj mimo Ruska má jedno nemecké nakladateľstvo, hlavným problémom GS na Slovensku bude teraz jeho cena. Avšak pre dnes veľmi populárnu slovakistiku v Rusku – a možno aj inde – bude ľahký prístup k tomuto dielu nepochybne mať svoj význam a môže zvýšiť záujem o štúdium slovenčiny.

GS, napísaný v Bratislave a potom v Olomouci, je v jednom ohľade symptomatický pre stav vedy v 50. – 60. rokoch v bývalej republike. Prvý diel vznikol v čase najbezohľadnejšieho „boja za marxistickú vedu“ a proti štrukturalizmu. V jeho revidovanom, druhom bratislavskom vydaní r. 1965 bol vypustený celý úvod (Vvedenie), ale v ostatnom texte sa korigovalo prvé vydanie z r. 1954 predovšetkým škrtmi pasáží poplatných vtedy povinnému oslavovaniu marxistickej jazykovedy a veľkého „koryfeja“ vedy Stalina. Ale nepridávalo sa prakticky nič, takže také základné pojmy štrukturálnej jazykovedy ako fonéma alebo privatívna opozícia sa ani v tomto druhom vydaní prvého dielu GS nevyskytujú. Zato druhý diel koncipoval Isačenko už po páde takzvaného kultu J. V. Stalina a v uvoľnenej atmosfére začiatku šesťdesiatych rokov, keď sme si mysleli, že teraz už ideologické obmedzenia padajú a všetky metodologické smery majú voľné pole. A tak sa veľmi dobre pamätám, ako sa pri koncipovaní kapitol o gramatických kategóriách slovesa priam nadchýnal formulovaním gramatických významov v termínoch opozícií a v identifikovaní ich príznakových a bezpríznakových členov (tento 2. diel som recenzoval v Československej rusistike, 7, 1962, s. 228 – 236).

Osobitne tu chcem pripomenúť celkom priekopnícky oddiel GS II o tzv. spôsobe slovesného deja (Aktionsart). Isačenko preň vymyslel i nový ruský názov „soveršajemost“ (ktorý sa odvtedy v ruskej jazykovede veľmi rýchlo ujal), ale predovšetkým opísal celý tento jav, všetky „soveršajemosti“ tak systematicky, ako nikto predtým v žiadnom slovanskom jazyku. Je nepochybné, že človek, ktorý sa absolútne voľne pohybuje aj vo viacerých neslovanských jazykoch, veľmi rýchlo cíti svoju bezmocnosť, keď sa mu po anglicky či nemecky chce povedať niečo ako *požartujme si, prefilozofovali celý večer* alebo *nedošpekulovali sa k ničomu*. Celý tento systematický výklad ruského materiálu má na zreteli ruského čitateľa svojou snahou po úplnosti a rovnako slovenského používateľa dôsledným hľadaním ekvivalencií – systémových alebo hoci len individuálnych, lexikálnych. Nemyslím, že by Isačenkova slovenský materiál či jeho metodologická inšpirácia za to štvrtstoročie v slovakistike alebo v slovenskej slavistike boli bývali využité: o to viac by mohli byť využité teraz.

Na koniec ešte jedna vec, ktorá súvisí s Isačenkovou knihou. V druhom, t. j. ešte československom, vydaní GS I, a teda i v tomto reprinte, bolo, ako som spomenul, vypustené medziiným pôvodné Vvedenie. Takto, pravda, vypadol aj samotný začiatok textu GS, kde Isačenko zakotvuje túto svoju porovnávaciu gramatiku v slovenskej kultúrnej histórii, keď cituje z II. ročníka (1851) pôvodných Hurbanových Slovenských pohľadov prácu Mikuláša Dohnányho „Porovnávaňja Ruštiny so Slovenčinou“ (malo, pravda, po štúrovsky byť „Ruštinu“), rozsiahlu stať na päť pokračovaní, ktorú skalická škarniclovská tlačiareň vytlačila so všetkými fitami a ižicami starého ruského pravopisu. A Isačenko cituje v ruskom preklade z Dohnányho celý úvodný odsek, že medziiným „... len kroz porovnávaňja poznávame tej

alebo onej reči väčšiu lebo menšiu dokonalosť, bohatosť, krásu, určitosť a rozmanitosť“ (tak je v slovenskom origináli).

Úvody ku knihám sa, ako vieme, píšu vždy až na koniec a o Dohnányho štúdiu nikto z nás predtým nevedel. GS vznikol v Ruskom seminári a Isačenko nám asistentom a „vedeckým pomocným silám“ nielen dával pripomienkovať už napísané časti („Čítajte pridrčivo!“), ale o svojich nápadoch nám často začerstva referoval a čakal na našu reakciu: všetkých nás takto mentálne zaaganžoval do vzniku jeho knihy. Takže keď sa rukopis niekedy r. 1952 – 1953 blížil ku koncu, lámal si Isačenko i my ostatní hlavu, ako ju začať bez odkazu na geniálne diela veľkého Stalina. Niekedy vtedy, nejaký rok po smrti môjho deda Jána Palica som v jeho knižnici našiel krásne zviazané kompletne Hurbanove Slovenskje Pohladi na vedi, umeňja a literatúru, t. j. ročníky 1846 – 1852: podľa rodinnej tradície ich bol dedo dostal, keď bol v Modre „kapláňom“ u Daniela Minicha, Štúrovho rovesníka a priateľa. Pri listovaní v tomto hrubom zväzku som narazil na Dohnányho stať a tú som nemeškal priniesť a ukázať A. Isačenkovi. Nadšenie bolo obrovské, že GS bude možno začať slovenskou, nenapadateľnou „progresívnou“ históriou, doslovne rusko-slovenskou porovnávacou gramatikou z bezprostredného kruhu štúrovcov – a nie Stalinom. Ten sa takto skutočne mohol objaviť až o tri strany neskôr – hoci aj pred ním sa dostalo dosť fráz o starom slovenskom rusofilstve, čo síce vecne nebola chyba, ale v danom dobovom kontexte aj to vyznelo ako oficiálna frázistika. Tým viac, že Stalinových prác o jazykovede bolo potom v GS quantum satis, keď sa hovorilo o gramatike a „základnom slovnom fonde“.

Keď sa v polovici šesťdesiatych rokov čistil Stalin, vypadol s ním z GS aj náš slovenský, celkom nevinný Mikuláš Dohnány. A keď toto píšem – po päťdesiatich rokoch – uvedomujem si, ako sme nechali prácu tohto mnohostranného polyglota (okrem iného aj poručíka hurbanovského slovenského dobrovoľníckeho zboru) nepovšimnúť. Takže pre niekoho z terajšej či ďalšej generácie slovenských slavistov je tu vďačná téma vyjasniť, odkiaľ (okrem Hankovej učebnice Počátky Ruského jazyka, Praha 1850) mal Dohnány svoje – u Slovákov vtedy celkom ojedinelé – znalosti o ruštine, ako sa vôbec k štúdiu ruštiny dostal (inšpirovaný Kollárom či atmosférou prešporského lýcea?), s akým slovenským materiálom a akým spôsobom tu, v tomto systematickom opise, ruštinu porovnáva.

Lubomír Ďurovič

KRONIKA

Milanovi Majtánovi k sedemdesiatke

Popredný slovenský jazykovedec PhDr. Milan Majtán, DrSc., (nar. 3. 5. 1934) patrí k bádateľom, ktorí žijú jazykovedou, pre ktorých vedecká práca nie je poslaním, ale náplňou a cieľom života. Cieľavedomosť, húževnatosť, dôslednosť, dôkladná znalosť pramenného materiálu, mimoriadne organizačné schopnosti, perspektívne videnie spoločensky potrebných a nosných úloh, konciliantnosť v zložitých spoločensko-politických situáciách a v neposlednom rade schopnosť vedúceho a finálneho pracovníka kolektívnych úloh charakterizujú i zobia tohto neobyčajne plodného slovenského lingvistu. Už pri šesťdesiatročnom jubileu M. Majtána som na stránkach Slovenskej reči naznačil, akým bohatým dielom náš jubilant prispel do pokladnice slovenskej jazykovedy, aké rozsiahle boli jeho odborné, popularizačné a spoločenské aktivity (a neobišiel som ani niektoré menej známe okolnosti). V nadväznosti na uvedené hodnotenie sa zameriam najmä na prácu nášho jubilanta v uplynulom desaťročí. S odstupom desiatich rokov vidíme, že v niektorých pracovných oblastiach M. Majtán syntetizuje svoje výskumy, v niektorých sa črtá završenie kolektívnej úlohy, v niektorých úsekoch sa jeho výskum rozširuje a rozrastá. Centrom výskumnej činnosti ostáva onomastika (v širšom rozpätí) a historická lexikológia (predovšetkým lexikografia). V týchto okruhoch sa M. Majtán vypracoval na špičkového odborníka.

Od r. 1984 je vedúcim úlohy Výskum dejín slovenského jazyka, ktorej súčasťou sú práce na príprave a vydávaní Historického slovníka slovenského jazyka a Prameňov k dejinám slovenčiny. V rokoch 1991 – 2000 vyšlo 5 zväzkov Historického slovníka slovenského jazyka (vedúcim autorského kolektívu a vedeckým redaktorom je Milan Majtán) a 6. a 7. zväzok sú v záverečných redakčných prácach. Takže čoskoro bude dokončené toto fundamentálne dielo na poznávanie nielen slovnej zásoby staršej slovenčiny z predpisovného obdobia, ale vzhľadom na historickú dokumentáciu aj vzácna studnica poznania celého staršieho slovenského jazyka, ako aj spôsobu života i vzdelanosti našich predkov. Do tohto vzácneho slavistického diela vložili pracovníci historického oddelenia Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v priebehu 4 – 5 desaťročí veľa úsilia, filologickej akribie a bádateľského umu. V r. 1992 a 2002 vyšli dva zväzky Prameňov k dejinám slovenčiny (1. zväzok redigovali M. Majtán a J. Skladaná, 2. zväzok zostavili T. Laliková a M. Majtán). Po týchto dosiaľ nepublikovaných textoch so záujmom siahne odborný pracovník i širšia verejnosť. M. Majtán v r. 1965 – 1975 zorganizoval heuristický výskum terénnych názvov z celého slovenského jazykového územia. Prvým výstupom tohto výskumu je mono-

grafia *Z lexiky slovenskej toponymie* (1996), na základe ktorej získal hodnosť doktora filologických vied. Predmetom monografie je štruktúrno-typologická a lexikálna analýza toponým (predovšetkým terénnych názvov, ale aj hydronymie a oronymie). Majtánova monografia sa začleňuje do moderného vývinového prúdu onomastickej teórie, ktorá sa (aj) na Slovensku systematicky rozvíja. M. Majtán skúma vlastné meno v onymickom kontexte ako prvok istej onymickej sústavy. Pri analýze berie do úvahy tiež „okolnosti pomenúvania a celú sústavu názvov daného druhu objektov, miesta konkrétneho vlastného mena v príslušnej onymickej sústave.“ Vymedzuje – okrem iného – pojmy *všeobecná a konkrétne onymická situácia*. Modelovú hodnotu toponyma tvorí explicitne alebo implicitne vyjadrená kombinácia súboru motivačných i obsahovo-sémantických príznakov. Toponymický model je zovšeobecným pohľadom na jeho mimojazykovú (dodávam: ale interne onomastickú) stránku (s. 13).

Od r. 1985 M. Majtán organizuje výskum slovenskej hydronymie podľa povodí. Ako veľmi podnetná sa ukázala spolupráca s poľskými bádateľmi. M. Majtán je spoluautorom troch monografií o slovenskej hydronymii: *Hydronymia dorzecza Orawy* (spoluautor K. Rymut). Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1985; *Gewässernamen in Flußgebiet des Dunajec. Nazwy wodne dorzecza Dunajca* (spoluautor K. Rymut). Stuttgart 1998; *Hydronymia povodia Ipľa* (spoluautor P. Žigo). Bratislava 1999. Tieto hydronymické práce sa zapájajú do celoeurópskeho programu *Hydronymia Europaea*.

Ako člen Medzinárodnej komisie slovanskej onomastiky pri Medzinárodnom komitáte slavistov sa M. Majtán aktívne zúčastnil na príprave Slovanského onomastického atlasu, je spoluautorom publikácie o štruktúrnych typoch slovanských miestnych názvov (*Slawischer onomastischer Atlas. Die Strukturtypen der slawischen Ortsnamen*. Leipzig 1988).

Aj v poslednom desaťročí M. Majtán pokračuje v intenzívnej výskumnej práci a tematicky rozširuje svoj bádateľský horizont. Analyzuje lexiku starozákonných reálií v slovenských prekladoch Biblie, skúma chorvátske prvky v slovenských terénnych názvoch, vracia sa k otázkam dejín spisovnej slovenčiny, pokračuje v štúdiu (i organizovaní výskumu) slovenskej hydronymie a oronymie; inšpiratívne sú príspevky z literárnej onomastiky. V dennej tlači publikoval sériu populárnych článkov o pôvode osobných mien a niektorých miestnych názvov (Bratislava, Nitra, Strečno a i.). Sústredenejšiu pozornosť venuje slovenskej a slovanskej historickej antroponomastike (napr. zložené osobné mená, od prezývky a prímena k priezvisku). I keď vo vývine pomenúvania osôb analyzuje len javovú stránku mien a nezameriava sa aj na vnútornú stránku problematiky (t. j. na vývin zákonitostí antroponymickej sústavy), Majtánove príspevky prinášajú v historicky utriedenom materiáli cenné poznatky a zistenia.

M. Majtán prejavoval mimoriadny cit pre popularizáciu výsledkov vedeckej činnosti a ich aplikovanie v spoločenskej praxi. Výrazne sa to prejavilo pri štandardizácii slovenských geografických názvov. Bol najprv členom a potom predsedom subkomisie pre geografické názvy na území Slovenska a názvoslovnej komisie Úradu geodézie, kartografie a katastra SR. Zaslúžil sa o vedecky fundovanú štandardizáciu slovenských geografických názvov. Výsledkom práce týchto komisií je séria (60 jednotiek) odborných a popularizačných publikácií Geografické názvoslovie Základnej mapy ČSSR, Názvoslovie z územia Slovenskej socialistickej republiky a početných okresov, Zoznam jaskýň a priepastí, Názvy vrchov a dolín Slovenskej socialistickej republiky, Názvy vodných tokov a vodných plôch SR a iné. Do okruhu vedecko-popularizačných prác Milana Majtána patria diela Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov (1972) a Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773 – 1997 (1998); širokým spoločenským potrebám slúžia publikácie Meno pre naše dieťa (spoluautor M. Považaj; 1983, 1985, 1993), Vyberte si meno pre svoje dieťa (spoluautor M. Považaj, 1998), 300 mien. (Staráme sa o bábätko) (1991). V knihe Zaměpisná jména Československa (spoluautori I. Lutterer, R. Šrámek, 1982) spracoval slovenskú časť. Ocenením práce M. Majtána na tomto úseku bol titul najlepší pracovník rezortu Slovenského ústavu geodézie a kartografie a Cena SAV za vedecko-popularizačnú činnosť v roku 1998. V. Blanár a M. Majtán vypracovali slovenskú časť v reprezentatívnej slavistickej encyklopédii Slowiańska onomastyka. Encyklopedia. I (2002), II (2004). Ako vedecký tajomník (v r. 1964 – 1984) a v r. 1984 – 2001 predseda Slovenskej onomastickej komisie organizoval onomastický výskum na Slovensku. O vnútornom zaujatí za rozvoj tejto pomerne mladej disciplíny svedčí 15 vedeckých onomastických konferencií (zväčša) so zahraničnou účasťou, ktoré zorganizoval a neskôr aj ideovo usmerňoval, a editorstvo alebo spolueditorstvo takmer všetkých zborníkov, referátov z týchto vedeckých podujatí. Napokon treba spomenúť Majtánove bibliografické príspevky. Popri L. Dvončovi najdôslednejšie informoval o vývine, raste i úspechoch slovenskej onomastiky.

M. Majtán prednášal na mnohých domácich i zahraničných konferenciách a sympóziách a na medzinárodných kongresoch (Moskva, Kyjev, Lipsko, Sofia, Klagenfurt, Krakov, Poznaň, Gdaňsk, Lodž, Lublin, Opole). Jeho práce sú známe i za hranicami Slovenska.

Ocenením tejto plodnej a mnohostrannej vedeckej činnosti a bohatých odbornospoločenských aktivít nášho jubilanta bola Čestná (zlatá) plaketa Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách (SAV 1999).

Želáme PhDr. Milanovi Majtánovi, DrSc., aby ešte dlhé roky žil jazykovedou, lebo aj slovenská jazykoveda sa rozvíja a žije v ňom.

Milan, ad multos anos!

Vincent Blanár

Súpis prác Milana Majtána za roky 1994 – 2003

Táto bibliografia nadväzuje na Súpis prác Milana Majtána za roky 1984 – 1993 od L. Dvonča, ktorý vyšiel v *Slovenskej reči*, 59, 1994, č. 3, s. 165 – 176. Bibliografia M. Majtána je usporiadaná chronologicky a ďalej v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov. Najprv sa uvádzajú knižné práce a vedecké štúdie v odborných jazykovedných časopisoch a zborníkoch, za nimi (menším typom písma, petitom) články, referáty a recenzie, drobné príspevky a správy. Drobné príspevky, ktoré vyšli v tom istom roku v tej istej publikácii alebo v tej istej rubrike v tom istom časopise, uvádzajú sa súhrne v jednom hesle (hniezdajú sa).

1994

- Historický slovník slovenského jazyka. Zv. 3. O – P (pochytka). Red. M. Majtán. 1. vyd. Bratislava, Veda, vydavateľstvo SAV 1994. 656 s. (spoluautori V. Blanár, I. Kotulič, M. Kováčová, E. Krasnovská, R. Kuchar, T. Laliková, M. Majtánová, D. Ondrejčovičová).
Ref.: 1. Ondruš, Š.: Vážny prínos do dejín slovenčiny. – Slovenská Republika, 10. 7. 1995, s. 5. – 2. Žigo, P.: Slovenská reč, 61, 1996, s. 250 – 253.
- Onymické systémy. Autoreferát dizertácie na získanie vedeckej hodnosti doktora filologických vied. Bratislava, Vedecká rada Univerzity Komenského 1994. 40 s.
- Geografické názvy okresu Považská Bystrica. (Paralelný angl. názov.) 1. vyd. Bratislava, Ústav geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1994. 93 s. + mapová príloha (spoluspracovateľka M. Kováčová).
- Geografické názvy okresu Prievidza. (Paralelný angl. názov.) 1. vyd. Bratislava, Ústav geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1994. 78 s. + mapová príloha (spoluspracovateľka M. Kováčová).
- Geografické názvy okresu Žilina. (Paralelný angl. názov.) 1. vyd. Bratislava, Ústav geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1994. 82 s. + mapová príloha (spoluspracovateľka M. Klobošičová).
- Geografické názvy okresu Čadca. (Paralelný angl. názov.) 1. vyd. Bratislava, Ústav geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1994. 80 s. + mapová príloha (spoluspracovateľka A. Kubaljaková).
- Motivácia a lexikálna sémantika. – In: Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. 11. slovenská onomastická konferencia. Nitra 19. – 20. mája 1994. Zborník referátov. Red. E. Krošľáková. Bratislava – Nitra, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická v Nitre 1994, s. 15 – 19.
- Jazyková situácia na Slovensku v 17. storočí a jazyk Pilárikovho diela Sors Pilárikiana. – In: Štefan Pilárik. Bard slovenskej barokovej literatúry. Zborník z celonárodnej spomienky venovanej 300. výročiu úmrtia Š. Pilárika. Očová – Zvolen 15. – 17. mája 1993. Zost. M. Holečko. Bratislava – Zvolen, Národné

osvetové centrum Bratislava – Regionálne kultúrne stredisko Zvolen 1994, s. 40 – 44.

Najstaršie osobné mená a vývin priezvisk na Slovensku. – Slovenská archivistika, 29, 1994, s. 94 – 108, nem. res. s. 109.

Vývin pomenúvania osôb na Slovensku. – In: Najstaršie rody na Slovensku. Zborník príspevkov zo sympózia o najstarších rodoch na Slovensku, ktoré usporiadala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej v spolupráci so Sekciou archívnicka a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV a so Štátnym okresným archívom Bratislava-vidiek pod záštitou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky a Ministerstva vnútra Slovenskej republiky 4. – 6. októbra 1993 v Častej-Papierničke. Red. K. Štulrajterová. Martin, Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť pri Matici slovenskej 1994, s. 28 – 34.

Vývin priezvisk na Slovensku. – Slovenská reč, 59, 1994, s. 30 – 37.

Zo staršej slovenskej zoonymie. (Mená kráv zo začiatku 18. storočia). – Slovenská reč, 59, 1994, s. 143 – 149.

Tribeč, nie Tríbeč. – Kultúra slova, 28, 1994, s. 345 – 348.

Zo slovenskej oronymie. (Názvy slovenských vrchov). – Studia Academica Slovaca. 23. Prednášky XXXI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1994, s. 124 – 135.

Voľnejšie miesta štandardizácie geografického názvoslovía. – In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Budmerice 27. – 29. októbra 1994. Red. J. Doruľa. Bratislava – Martin, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Matica slovenská 1994, s. 60 – 61.

O jazyku Terézie Vansovej. – In: Literárny archív 29/92 – 30/93. Red. M. Kocák. Martin, Matica slovenská 1994, s. 255 – 257.

Osobné mená v najstarších písomnostiach. Predstupeň našich priezvisk. – Historická revue, 5, 1994, č. 1, s. 27 – 28.

Spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov. – Zápisník slovenského jazykovedca, 13, 1994, s. 19 – 21 (tézy prednášky konanej dňa 17. 5. 1994 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).

Základné otázky zoonomastiky. – Zápisník slovenského jazykovedca, 13, 1994, s. 37 (tézy prednášky konanej dňa 14. 3. 1994 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Nitre).

Priezviská podľa spoločenského zaradenia a zamestnania. – Nedeľná Pravda, 3, 1994, č. 1, s. 17. – Tamže: Latinské a latinizované priezviská (č. 3, s. 17). – Tamže: Priezviská zo starozákonných mien (č. 5, s. 17). – Tamže: Priezviská a slovensko-maďarské jazykové kontakty (č. 7, s. 17). – Tamže: Z ohlasov (č. 9, s. 17). – Tamže: Priezviská privlastňovacieho typu (č. 11, s. 17). – Tamže: *Elígus – Elig – Elo* (č. 13, s. 17). – Tamže: Priezviská zo ženských mien (č. 15, s. 17). – Tamže: Priezviská *Cipciar* a *Pindiar* (č. 17, s. 17). – Tamže: Priezviská zo zložených slov (č. 19, s. 17). – Tamže: „Vtáčie“ priezviská (č. 21, s. 17). – Tamže: Priezvisko *Bulla* (č. 23, s. 17). – Tamže:

Priezviská z názvov rastlín (č. 25, s. 17). – Tamže: Priezviská *Vester*, *Vesteg* (č. 27, s. 17). – Tamže: „Zvieracie“ priezviská (č. 29, s. 17). – Tamže: Priezviská s príponou *-oň* (č. 31, s. 17). – Tamže: Priezviská *Opicháč*, *Postriháč*, *Olejník* a *Zábojník* (č. 33, s. 17). – Tamže: Priezviská *Luptovec* a *Nerer* (č. 35, s. 17). – Tamže: Priezviská *Vengor* a *Vnenk* (č. 37, s. 17). – Tamže: Priezviská *Hriň* a *Kubičár* (č. 39, s. 17). – Tamže: Priezviská *Starigazda*, *Novisedlák* a *Novosedlík* (č. 41, s. 17). – Tamže: Priezviská *Švec* a *Švač* (č. 43, s. 17). – Tamže: Priezviská zakončené na *-oš* a *-uš* (č. 45, s. 17). – Tamže: Priezviská zakončené na *-an*, *-áň* (č. 47, s. 17). – Tamže: Priezviská *Alakša*, *Grexa* a *Pašek* (č. 49, s. 17). – Tamže: Priezviská *Gálik*, *Valko* a *Vančo* (č. 51, s. 17).

Anton Habovštiak sedemdesiatročný. – *Slavica Slovaca*, 29, 1994, s. 168.

O vlastných menách. Na margo zaujímavej konferencie. – *Národná obroda*, 23. 5. 1994, s. 7 (rozhovor K. Hegerovej s M. Majtánom o 11. slovenskej onomastickej konferencii, konanej v dňoch 19. – 20. 5. 1994 v Nitre).

1995

Historický slovník slovenského jazyka. Zv. 4. P (poihrať sa – pytl'ovať). Red. M. Majtán. 1. vyd. Bratislava, Veda 1995. 584 s. (spoluautori M. Kováčová, E. Krasnovská, T. Laliková, M. Majtánová, D. Ondrejkočičová, B. Ricziová, J. Skladaná).

Ref.: I. Dvonč, L.: Vyšiel štvrtý zväzok. – *Slovenské národné noviny*, 7 (10), 1996, s. 12. – 2. Žigo, P.: Slovenská reč, 61, 1996, s. 309 – 313.

Stav a perspektívy výskumu dejín slovenčiny. – *Slovenská reč*, 60, 1995, s. 259 – 264.

Fándlyho slovenčina a bernolákovská kodifikácia. – In: *Literárnomúzejný letopis*. Zv. 26. Red. I. Sedlák. Martin, Matica slovenská 1995, s. 185 – 191.

Voľnejšie miesta štandardizácie geografického názvoslovia. – In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie konanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994*. Red. J. Doruľa. Bratislava, Veda 1995, s. 173 – 174.

Historická a súčasná slovenská oronymia. – In: *Seminár Onymické systémy v regiónoch*. (Sborník príspevků z V. semináře „Onomastika a škola“, konaného 12. – 14. ledna 1993 v Hradci Králové. Red. R. Šrámek – J. Bartůňková – V. Koblížek. Hradec Králové, Gaudeamus 1995, s. 205 – 207.

Z lexiky slovenskej oronymie. – *Acta Onomastica*, 36. (Věnováno k 100. výročí narození univ. prof. PhDr. Vladimíra Šmilauera, DrSc., zakladatele moderní české onomastiky). Red. L. Olivová-Nezbedová. Praha, Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky 1995, s. 129 – 135.

Národnostný vývin v Krupine vo svetle vlastných mien. – In: *Pohľady do minulosti Krupiny*. Zost. M. Gajdoš. Zvolen – Krupina, Vlastivedné múzeum vo Zvolene a Mestský úrad v Krupine 1995, s. 55 – 58.

Toponymum *Senohrad* pochádza z osobného mena *Sémirad*? – *Slavica Slovaca*, 30, 1995, s. 143 – 145, rus. res. s. 145.

Nárečový základ jazyka Jozefa Gregora-Tajovského. In: *Literárny archív*. Zv. 31/94. Red. M. Kocák. Martin, Matica slovenská 1995, s. 133 – 138.

Politika a prechýľovanie priezvisk v slovenčine. – *Literárny týždenník*, 8, 1995, č. 42, s. 10.

- Veľkomoravské dedičstvo v slovenských osobných menách. – Literárny týždenník, 8, 1995, č. 31, s. 3.
- Od prezývky a prímena k priezvisku. Vývin priezvisk na Slovensku. – Zápisník slovenského jazykovedca, 14, 1995, s. 26 – 27 (tézy prednášky konanej dňa 15. 3. 1995 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Nitre).
- Wenzel, W.: Studien zu sorbischen Personennamen. 1. Systematische Darstellung; 2/1. Historisch-etiymologisches Wörterbuch A – L; 2/2. M – Ž. Bautzen 1987, 1991, 1992. – In: Slavica Slovaca, 30, 1995, s. 173 – 174 (ref.).
- Aj výrazný kultúrny čin. [Krošláková, E. – Habovštiaková, K.: Základy slavistiky a starosloviencina. Textová príručka. Nitra 1994.] – In: Slovenská reč, 60, 1995, s. 333 – 334 (ref.).
- Priezviská *Škultéty*, *Šoltýs*, *Fojtik* a *Rychtarčík*. – Nedel'ná Pravda, 4, 1995, č. 1, s. 38. – Tamže: Priezviská *Dianiška*, *Jamriška*, *Petiška* a *Mišura* (č. 3, s. 38). – Tamže: Priezviská podľa jedál (č. 5, s. 38). – Tamže: Okienko do sveta mien (Priezviská *Hryc*, *Warchal* a *Warhol*) (č. 7, s. 38). – Tamže: Okienko do sveta mien (Priezviská *Beňo*, *Jeňo*, *Brachna* a i.) (č. 9, s. 38). – Tamže: Okienko do sveta mien (Priezviská *Hubinský*, *Piták*, *Chuchút* a i.) (č. 11, s. 38). – Tamže: Okienko do sveta mien (Priezviská *Blázy*, *Búci* a *Žabkay*) (č. 13, s. 38). – Tamže: Priezviská *Pažický* a *Frašťacký* (č. 15, s. 38). – Tamže: Priezviská zakončené na *-ár/-iar* (č. 17, s. 38). – Tamže: Priezviská *Chvaštula*, *Družbacký* a *Valúch* (č. 19, s. 38). – Tamže: Priezviská *Búgel*, *Keliar* a *Cyprich* (č. 21, s. 38). – Tamže: Priezviská *Kleskeň*, *Lovich* a *Puchor* (č. 23, s. 38). – Tamže: Priezviská *Šouc* a *Tibenský* (č. 25, s. 38). – Tamže: Priezviská *Indro* a *Šulavik* (č. 27, s. 38). – Tamže: Priezviská podľa vlastností (č. 29, s. 38). – Tamže: Priezviská *Novomeský* a *Dočolomanský* (č. 31, s. 38). – Tamže: Priezviská *Hübner*, *Glončák* a *Penxa* (č. 33, s. 38). – Tamže: Priezviská *Šteflovíč*, *Grúň* a ďalšie (č. 35, s. 38). – Tamže: Priezviská *Berník* a *Pluta* (č. 37, s. 38). – Tamže: Priezviská *Konečník*, *Koník* a *Kulišek* (č. 39, s. 38). – Tamže: Priezviská *Findo*, *Furdek* a *Lauroško* (č. 41, s. 38). – Tamže: Priezviská *Feranec*, *Frolo* a *Fulier* (č. 43, s. 38). – Tamže: Priezviská *Gereg*, *Michajluk* a *Šimurda* (č. 45, s. 38). – Tamže: Priezviská *Slaštan*, *Švihran* a *Švikruha* (č. 47, s. 38). – Tamže: Priezviská *Jaduď*, *Mecka* a *Bauco* (č. 49, s. 38). – Tamže: Priezviská *Dever*, *Faško* a *Zolvík* (č. 51, s. 38).
- Stále živá spomienka a trvalý vzor. – Acta onomastica. 36. Věnováno k 100. výročí narození univ. prof. PhDr. Vladimíra Šmilauera, DrSc., zakladatele moderní české onomastiky. Red. L. Olivová–Nezbedová. Praha, Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky 1995, s. 12.
- Pavol Kušník šesťdesiatročný. – Slovenská reč, 60, 1995, s. 57 – 58.
- Doc. PhDr. Emil Tvrdoň, CSc. šesťdesiatročný. – Slovenská reč, 60, 1995, s. 166.
- Profesor PhDr. Vincent Blanár, DrSc., sedemdesiatpäťročný. – Slavica Slovaca, 30, 1995, s. 97 – 99.
- Na životné jubileum prof. Vincenta Blanára. *Živio! Živio! Mnoga ljeta!* – Jazykovedný časopis, 46, 1995, s. 148 – 149 (spoluautor J. Bosák).
- Jazyková norma nie je košeľa. Rozhovor s PhDr. Milanom Majtánom, CSc. – Slovenská Republika, 14. 10. 1995, príloha Kultúra '95, s. 7. (rozhovor K. Hegerovej s M. Majtánom).
- Na slovičko s prof. Blanárom. – Literárny týždenník, 8, 1995, č. 51 – 52, s. 2 (rozhovor M. Majtána s V. Blanárom).

1996

Z lexiky slovenskej toponymie. 1. vyd. Bratislava, Veda 1996. 192 s.

Ref.: 1. Pleskalová, J.: Acta Onomastica, 38, 1997, s. 190 – 192. – 2. Žigo, P.: Slovenská reč, 62, 1997, s. 179 – 181. – 3. Krošláková, E.: Jazykovedný časopis, 48, 1998, s. 95 – 97.

Slovenské preklady Biblie. – Slovenská reč, 61, 1996, s. 342 – 352.

Špecifiká starozákonnej lexiky slovenských prekladov Biblie. – In: Studia Academica Slovaca. 25. Prednášky XXXII. letného seminára slovenského jazyka a kul-

- túry. Red. J. Mlacek. Bratislava, Stimul – Centrum informatiky a vzdelávania FF UK 1996, s. 114 – 119.
- Z biblických frazém Starého zákona v staršej slovenčine. – In: Slovenčina v historickom kontexte. Materiály z konferencie konanej v Nitre 16. – 17. mája 1996. Red. Ľ. Kralčák. Nitra, Vysoká škola pedagogická 1996, s. 136 – 144.
- Chronológia slovanských zložených osobných mien v slovenčine. – In: 12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“. Prešov 25. – 26. októbra 1995. Zborník referátov. Red. M. Majtán – F. Ruščák. Prešov, Prešovská univerzita v Prešove – Fakulta humanitných a prírodných vied 1996, s. 173 – 180.
- Mená kráv v staršej slovenčine. – In: Systemy zoonimiczne w językach słowiańskich. Red. S. Warchoł. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1996, s. 65 – 73.
- Hydronymia povodia Popradu (Základná charakteristika). – In: Hydronimia słowiańska. T. 2. Materiály z międzynarodowej konferencji hydronimicznej Mogilany, 20 – 24 IX 1994 r. Red. K. Rymut. Kraków, Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN 1996, s. 47 – 50.
- Vývin urbanonymie pred obdobím národného obrodzenia. – In: Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti. Materiály z onomastického kolokvia (Banská Bystrica 3. – 5. septembra 1996). Red. P. Odaloš – M. Majtán. Banská Bystrica – Bratislava, Pedagogická fakulta UMB – Fakulta humanitných vied UMB – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1996, s. 57 – 62.
- Pôvodca názvu *Bratislava*. – In: Pavol Jozef Šafárik a slavistika. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie a dokumentov z osláv 200. výročia narodenia P. J. Šafárika. Red. P. Petrus et al. Prešov – Martin, Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika – Matica slovenská 1996, s. 317 – 322, nem. res. s. 322.
- Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik a štúrovci – a názov Bratislava. – Slovenská archivistika, 31, 1996, č. 2, s. 48 – 60.
- Z Tatranskej Vratislavy Bratislava. Vznik názvu nášho hlavného mesta. – Historická revue, 7, 1996, č. 1, s. 33.
- Názvy Nitry a Bratislavy v historickom kontexte. – Zapisník slovenského jazykovedca, 15, 1996, s. 34 – 35 (tézy prednášky konanej dňa 9. 10. 1996 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Nitre).
- O jazyku slovenských prekladov Biblie. – Zapisník slovenského jazykovedca, 15, 1996, s. 25 – 28 (tézy prednášky konanej dňa 25. 4. 1996 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici).
- Na úvod. – In: Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti. Materiály z onomastického kolokvia (Banská Bystrica 3. – 5. septembra 1996). Red. P. Odaloš – M. Majtán. Banská Bystrica – Bratislava, Pedagogická fakulta UMB – Fakulta humanitných vied UMB – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1996, s. 9 (spoluautor P. Odaloš).

- Studnica vody živej. [Slovník slovenských nářečí. Zv. 1. (A – K). Red. I. Ripka. Bratislava 1994] – In: Slovenské národné noviny, 7 (11), 1996, č. 41, s. 12 (ref.).
- Blich, M.: Toponymia Ondavskej a Toplianskej doliny. Slovensko-rusínske jazykové kontakty v chotárnych názvoch. Prešov 1996. – In: Acta Onomastica, 37, 1996, s. 156 – 157 (ref.).
- Priezviská *Hurban* a *Hodža*. Nedeľná Pravda, 5, 1996, č. 1, s. 44. – Tamže: Priezviská *Kojš*, *Kojš* (č. 3, s. 44). – Tamže: Názvy obcí *Kojšov* a *Kojatice* (č. 5, s. 44). – Tamže: Priezviská *Brajereč* a *Peťovský* (č. 7, s. 44). – Tamže: Priezviská zakončené na -y a priezvisko *Eštočin* (č. 9, s. 44). – Tamže: Priezviská *Antalík*, *Antoš* a názov obce *Antol* (č. 11, s. 44). – Tamže: Priezviská *Trebelka*, *Trebulka* a názov vrchu *Tribeč* (č. 13, s. 44). – Tamže: Priezviská *Petluš* a *Johanides* (č. 15, s. 44). – Tamže: Priezviská *Hucko* a *Dudík* (č. 17, s. 44). – Tamže: *Prešporok – Bratislava I.* (č. 19, s. 44). – Tamže: *Prešporok – Bratislava II.* (č. 21, s. 44). – Tamže: Priezviská *Štepiga*, *Štepita* (č. 23, s. 44). – Tamže: *Banská Štiavnica* a *Turčianska Štiavnica* (č. 25, s. 44). – Tamže: Priezviská *Chmelko* a *Vápeník* (č. 27, s. 44). – Tamže: *Košice* (č. 29, s. 44). – Tamže: Názvy obcí podľa patrocínii (č. 31, s. 44). – Tamže: Názvy obcí typu *Rimavská Sobota*, *Sobotište* (č. 33, s. 44). – Tamže: Priezviská *Đurian* a *Đurický* (č. 35, s. 44). – Tamže: Priezviská *Hodas*, *Gabčík*, názov *Gabčíkovo* (č. 37, s. 44). – Tamže: Názov *Prešov* (č. 39, s. 44). – Tamže: Názvy obcí *Gánovce* a *Jánovce* a názvy podľa patrocínii (č. 48, s. 34). – Tamže: Priezvisko *Belavý* (č. 50, s. 34).
- Sedemdesiatka Ladislava Dvonča. – Slovenská reč, 61, 1996, s. 295 – 296.
- Doc. Michal Blich, CSc., šesťdesiatpäťročný. – In: 12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“. Prešov 25. – 26. októbra 1995. Zborník referátov. Red. M. Majtán a F. Ruščák. Prešov, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Pedagogická fakulta UPJŠ 1996, s. 339 – 340.
- Životné jubileum doc. Emy Krošlákovej. – Slovenská reč, 61, 1996, s. 90 – 91.
- Životné jubileum doc. PhDr. Emy Krošlákovej, CSc. – In: Slovenčina v historickom kontexte. Materiály z konferencie konanej v Nitre 16. – 17. mája 1996. Red. E. Kralčák. Nitra, Vysoká škola pedagogická 1996, s. 8 – 9.
- Odišiel Vlado Uhlár. – Acta onomastica, 37, 1996, s. 174.

1997

- Problematika lexiky a starozákonných reálií v slovenských prekladoch Biblie. – In: Tekst sakralny. Tekst inspirowany liturgiã. Red. G. Habrajska. Łódź, Wydawnictwo Uniwersytetu łódzkiego 1997, s. 145 – 150 (poľ. res. s. 151 – 152).
- Vývin pomenúvania na Slovensku a osobné meno *Daniel Dudok*. – In: Zborník Spolku vojvodinských slovakistov. Zv. 14 (1992). Red. E. Horák. Nový Sad (Juhoslávia), Spolok vojvodinských slovakistov 1997, s. 171 – 175, chorv. res. s. 175, angl. res. s. 176.
- Knižka o liečení domácich zvierat z roku 1787. – In: Kniha '95 – '96. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Red. M. Domová. Martin, Matica slovenská 1997, s. 203 – 205.
- Slovenská toponymia v najstarších atlasoch Uhorska. – In: Historické mapy. Zborník z vedeckej konferencie. 24. – 25. apríla 1997. Red. M. Kováčová. Bratislava, Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky v spolupráci so Slovenským národným archívom, Geodetickým a kartografickým ústavom Bratislava a Katedrou mapovania a pozemkových úprav SvF STU v Bratislave 1997, s. 89 – 94.

Zložené slovanské osobné mená v slovenskej toponymii (Materiálom doplnené znenie referátu na 12. medzinárodný kongres slavistov). – *Onomastica* (Krakov), 42, 1997, s. 95 – 128 (fr. res. s. 355).

Pôvodné slovenské podoby geografických názvov *Bojná, Strečno a Košeca*. – In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. *Philologica*. 45. Red. P. Žigo et al. Bratislava, Univerzita Komenského vo Vydavateľstve UK 1997, s. 223 – 228.

Nielen ľudia, aj ich diela majú svoje osudy! – Slovenské národné noviny, 5 (8), 1997, č. 18, príl. Orol tatranský, č. 2, s. 10 (o Jazykovednom zborníku z r. 1948).

Biblia v našom jazyku. – Historická revue, 8, 1997, č. 4, s. 12 – 14.

Biblia v slovenských prekladoch. – Cirkevné listy, 110 (121), 1997, s. 21 – 24.

O význame slova *Ortík*. – Hlas Vrbového, 7, 1997, č. 2, s. 4.

Vrútočan, nie *Vrúčan* ani *Vrúčan*. – *Vrútočan*, 7, 1997, č. 6, s. 19.

Kompozitá v slovenskej onymii. – Jazykovedný zápisník, 16, 1997, s. 18 – 20 (tézy prednášky konanej dňa 23. 4. 1997 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici a 14. 10. 1997 v pobočke v Nitre).

Nový slovník [Krátky slovník slovenského jazyka. 3. vyd. Bratislava 1997]. – In: Slovenské národné noviny, 8 (12), 1997, č. 33, s. 12 (ref.).

Priezviská *Šabol, Vitáloš* a názov obce *Vitálišovce*. – *Nedeľná Pravda*, 6, 1997, č. 1, s. 45. – Tamže: Priezviská *Bauco* a *Bartek* (č. 3, s. 45). – Tamže: Priezviská *Groš, Šesták* a *Delinga* (č. 5, s. 45). – Tamže: *Valkovo* či *Váľkovo* (č. 7, s. 45). – Tamže: Priezvisko *Tekel* (č. 9, s. 45). – Tamže: Priezviská *Broska, Pietor* – a *Pôtor* (č. 11, s. 45). – Tamže: Priezviská *Perlak* a *Benedikty* (č. 14, s. 45). – Tamže: Rodostrom a priezvisko *Nemec* (č. 15, s. 45). – Tamže: Priezviská *Cyran* a *Malcovský* (č. 17, s. 45). – Tamže: Priezvisko *Zošiak* a ďalšie (č. 19, s. 45). – Tamže: *Vrútky* a priezvisko *Ruttkay* (č. 21, s. 45). – Tamže: Priezvisko *Maťaše* (č. 23, s. 45). – Tamže: *Strečno* (č. 25, s. 61). – Tamže: Priezvisko *Ollik* a *Cangár* (č. 27, s. 45). – Tamže: Priezviská *Marvonek, Parobek* a *Kamas* (č. 29, s. 45). – Tamže: *Ulica sv. Alžbety* (č. 31, s. 45). – Tamže: Priezvisko *Košút* (č. 33, s. 45). – Tamže: Priezviská *Kimlár, Čatloš* a *Čakloš* (č. 35, s. 45). – Tamže: Priezviská *Zetocha, Kmecko* a *Španko* (č. 37, s. 45). – Tamže: Priezviská *Habán* a *Krman* (č. 39, s. 57). – Tamže: Priezviská *Frašťacký* a *Štelbaský* (č. 41, s. 57). – Tamže: Priezviská *Kanoc* a *Kmošena* (č. 43, s. 57). – Tamže: Priezviská *Šabík* a *Šikula* (č. 45, s. 57). – Tamže: Priezviská *Divičan* a *Divinec* (č. 47, s. 57). – Tamže: Priezviská *Hnát, Koštial* a *Krošlák* (č. 49, s. 57). – Tamže: Priezviská *Martikán, Markytán* a *Martalúz* (č. 51, s. 57).

Izidor Kotulič sedemdesiatročný. – Jazykovedný časopis, 48, 1997, s. 73.

1998

Výberte si meno pre svoje dieťa. 1. vyd. Bratislava, Art Area 1998. 344 s. (spoluautor M. Považaj).

Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec. (Nazwy wodne dorzecza Dunajca).

Bearbeitet von Kazimierz Rymut und Milan Majtán. 1. vyd. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 1998. 516 s. [Hydronymia Europaea, L. 13.] (spoluautor K. Rymut).

Ref.: 1. Bily [Bilyová], I.: – In: Namenkundliche Informationen 75/76. Hrsg. von E. Eichler – K. Hengst – D. Krüger. Leipzig, Leipziger Universitätsverlag 1999, s. 161 – 163.

Názvy obcí Slovenskej republiky. (Vývin v rokoch 1773 – 1997.) 1. vyd. Bratislava, Veda 1998. 600 s.

Ref.: 1. Dvonč, L.: Názvy obcí od roku 1773. – Slovenské národné noviny, 9 (13), 1998, č. 44, s. 12. – 2. Red.: Správy Slovenskej akadémie vied, 34, 1998, č. 17, s. 5. – 3. Horváth, P.: Historický časopis, 47, 1999, s. 515 – 520.

Slovenčina v Krmanovej gramatike z r. 1604. – Slovenská reč, 63, 1998, s. 167 – 172, angl. abstrakt s. 167.

História slova *raňajky*. – Kultúra slova, 32, 1998, s. 84 – 87.

Vplyv čachtickej sednice Tatrína na formovanie spisovnej slovenčiny. – In: Literárny archív 33/96. Red. M. Kocák. Martin, Matica slovenská 1998, s. 98 – 102.

Od prezývky a prímena k priezvisku (Vývin priezvisk na Slovensku). – In: Przewiska i przydomki w językach słowiańskich. Zv. 1. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 1998, s. 244 – 259, nem. res. 259 – 260.

Praslovanské dedičstvo v najstarších slovenských osobných menách. – In: Slovianska onomastyka. Zbirnyk naukovych prac na česť 70-riččia doktora filologických nauk, profesora P. P. Čučky. Red. S. M. Medvid' et al. Užhorod, Hospozrachuvnyj redakcijnno-vydavnyčyj viddil Komitetu informaciji 1998, s. 227 – 234.

Zložené slovanské osobné mená v slovenskej toponymii. – In: XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slovenský komitét slavistov, Slavistický kabinet SAV 1998, s. 199 – 206, angl. res. s. 199.

Slovansko-slovenské osobné meno *Mojtech*. – In: Prasłowiańszczyzna i jej rozpad. Red. J. Rusek – W. Boryś. Warszawa, Energeia 1998, s. 313 – 317.

Kompozitné štruktúry v slovenskej onymii. – Slovenská reč, 63, 1998, s. 13 – 24.

Slovenské ojkonymá zo slovanských zložených antroponým. – In: 13. slovenská onomastická konferencia. Modra-Piesok 2. – 4. októbra 1997. Zborník materiálov. Red. M. Majtán – P. Žigo. Bratislava, Esprima 1998, s. 55 – 59.

Ján Stanislav o hydronyme *Rabica (Répce)*. – In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica 49. Red. P. Žigo. Bratislava, Univerzita Komenského 1998, s. 67 – 76.

Názov a najstaršie dejiny Zvolenskej Slatiny (do konca 15. storočia). – Historický časopis, 46, 1998, s. 289 – 293.

Názvy Bratislavy a vznik úradného názvu *Bratislava*. – In: Najnowsze przemiany nazewnicze. Red. E. Borkowa [Borková] – K. Nowik [Nowiková]. Warszawa, Energeia 1998, s. 391 – 394.

Z najstarších dejín Zvolenskej Slatiny (Kráľovská kúria v mestečku). – Historická revue, 9, 1998, č. 10, s. 30 – 31.

- Compound Slavic Personal Names in Slovak Toponymy. – In: XII międzynarodowy kongres slavistów Kraków 1998. Streszczenia referatów i komunikatów. Językoznawstwo. Red. J. Rusek – J. Siatkowski – Z. Rusek. Warszawa, Energeia 1998, s. 322.
- [Diskusný príspevok.] – In: XI. medzinárodný zjazd slavistov. Bratislava 30. augusta – 8. septembra 1993. Záznamy z diskusie k predneseným referátom. Red. J. Doruľa. Bratislava, Slovenský Komitét slavistov, Slavistický kabinet SAV 1998, s. 65.
- Na záver. – In: Lomenčík, J.: Hor' Máfincon iden. Čriepky z minulosti. Mošovce, DOMA pre Obecný úrad v Málinci 1998, s. 76 – 77.
- Mirowska, W.: Nazwy osobowe mieszkańców Lutomiarska (XVII – XVIII w.). Łódź 1997. – In: Slavica Slovaca, 33, 1998, s. 86 – 87 (ref.).
- XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove (27. 8. – 2. 9. 1998. – In: Slavica Slovaca, 33, 1998, s. 178 – 186 (ref., spoluautori V. Blanár, L. Bartko, J. Bosák, J. Doruľa, L. Králik, S. Lesňáková).
- Slovenskí jazykovedci. [Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1976 – 1985). Bratislava 1997.] – In: Slovenské národné noviny, 9 (13), 1998, č. 20, s. 12 (ref.).
- Priezviská Čaplovič a Čapla. Kultúra slova, 32, 1998, s. 98 – 99.
- Priezviská Hatala a Srebala. Nedel'ná Pravda, 7, 1998, č. 4, s. 41. – Tamže: Priezviská Klemens a Clementis (č. 6, s. 33). – Tamže: Slovo raňajky č. 7, s. 40). – Tamže: Priezviská Braxatoris a Rotarides (č. 8, s. 33). – Tamže: Priezviská Cholvat, Juráš a Vongrej (č. 10, s. 51). – Tamže: Priezviská Hornok a Kosír (č. 13, s. 35). – Tamže: Priezviská Kopál a Toryský (č. 18, s. 57). – Tamže: Priezvisko Čaplovič (č. 20, s. 57). – Tamže: Priezviská Šeliga, Paciga (č. 25, s. 57). – Tamže: Priezviská Bosák a Lesák (č. 28, s. 57). – Tamže: Priezviská Šimko, Jankech a Jad'ud' (č. 30, s. 57). – Tamže: Priezvisko Giláni č. 33, s. 54). – Tamže: Priezviská Trebula, Pribula a Příbus (č. 35, s. 56).

1999

- Hydronymia povodia Ipl'a. 1 vyd. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Filozofická fakulta Univerzity Komenského vo vydavateľstve Kartprint 1999. 118 s. (spoluautor P. Žigo).
- Ref.: 1. Ondrejovič, S.: Nová monografia o povodí Ipl'a a jeho prítokov od popredných vedcov. – Novohradské noviny, 10, 1999, č. 43, s. 5. – 2. Krško, J.: Slovenská reč, 65, 2000, s. 96 – 98. – 3. Malenínská, J.: Acta Onomastica, 41 – 42, 2001, s. 242 – 245.
- Toponymický návod pre vydavateľov kartografických a iných diel. (Paralelný angl. názov.) 3. preprac. vyd. Bratislava, Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 1999. 52 s. (spoluautori M. Kováčová, M. Považaj).
- Čeština a slovenčina v Krmanovej gramatike z roku 1604. – In: Prace Filologiczne. T. 44. Red. W. Kupiszewski et al. Warszawa, Instytut Języka Polskiego 1999, s. 355 – 360.
- Etnické a jazykové areály. – In: Nárečia a národný jazyk. Materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie (Budmerice 24. – 26. septembra 1997). Red. A. Ferencíková. Bratislava, Veda 1999, s. 15 – 19.
- Priezviská Ruttkay a Ostrolucký. (Poznámka ku genealogickému výskumu.) – Slovenská reč, 64, 1999, s. 272 – 278, angl. abstrakt s. 272.
- Štruktúrne typy slovenskej oronymie. – Österreichische Namenforschung, 27, 1999, zoš. 1 – 2, s. 55 – 66, nem. res. s. 67.

Svedectvo terénnych názvov o Chorvátoch na Slovensku. – In: Chorvátska národnosť na Slovensku. (História, onomastika, národopis). Red. J. Botík. Bratislava, Slovenské národné múzeum 1999, s. 66 – 74.

Chorvátske prvky v slovenských terénnych názvoch. – In: Slovensko-chorvátske jazykové a literárne vzťahy. Zborník prác z medzinárodnej vedeckej konferencie Slovensko-chorvátske jazykové a literárne vzťahy 22. – 23. apríla 1999 v Bratislave. Red. E. Horák. Bratislava, T.R.I. MÉDIUM pre Združenie slovenskej vzájomnosti v Bratislave 1999, s. 138 – 141.

Pleskalová, J.: Tvoření nejstarších českých osobních jmen. Brno 1998. – *Slavica Slovaca*, 34, 1999, s. 83 – 84 (ref.).

Slovenský juh v stredoveku. [Stanislav, J.: Slovenský juh v stredoveku. 1. 2. vyd. Bratislava 1999.] – In: Slovenské národné noviny, 10 (14), 1999, č. 31, s. 12 (ref.).

Nestor slovenskej jazykovedy. Profesor Eugen Jóna deväťdesiatročný. – *Slovenská reč*, 64, 1999, s. 38 – 40.

2000

Historický slovník slovenského jazyka. Zv. 5. R – Š. Red. M. Majtán. 1. vyd. Bratislava, Veda 2000. 692 s. (spoluautori M. Kováčová, E. Krasnovská, R. Kuchar, T. Laliková, R. Ondrejková, M. Sitárová, J. Skladaná).

Ref.: 1. Dvonč, L.: Historický slovník slovenského jazyka úspešne napreduje. – Slovenské národné noviny, 12 (16), 2001, č. 5, s. 4. – 2. Ondruš, Š.: Nad piatym zväzkom Historického slovníka. – Literárny týždenník, 14, 2001, č. 12, s. 10. – 3. Žigo, P.: Jazykovedný časopis, 54, 2003, č. 1 – 2, s. 116 – 117.

Historický slovník slovenského jazyka – a Vincent Blanár. – *Slavica Slovaca*, 35, 2000, s. 89 – 94.

Kompozitné štruktúry v slovenskej onymii. – In: *Słowiańskie composita onomastyczne. (Toponimia. Varia.)* Red. S. Warchoń. Lublin, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej 2000, s. 109 – 119, angl. res. s. 120.

Vývin slovenských geografických názvov v stredoveku. – In: Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 6. – 8. júla 2000. Zborník referátov. Red. J. Krško M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 111 – 116.

Tridsať rokov štandardizácie geografických názvov v rezorte geodézie a kartografie. – *Kultúra slova*, 34, 2000, s. 257 – 262.

30 rokov činnosti Názvoslovnjej komisie ÚGKK SR. – Geodetický a kartografický obzor, 46 (88), 2000, s. 204 – 211 (spoluautori D. Fičor, M. Kováčová).

Pôvodné názvy Vrútok a ich chotára. – In: Vrútky 1255 – 2000. Red. Š. Mruškovič. Vrútky 2000, s. 49 – 53.

Vážení přítomní, dámy a páni. – In: Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 6.– 8. júla 2000. Zborník referátov. Red. J. Krško – M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB 2000, s. 6 – 7 (otvárací prejav).

2001

Historický slovník slovenského jazyka. – In: Lexicographica '99. Zborník na počesť Kláry Buzássyovej. Ed. S. Ondrejovič – M. Považaj. Bratislava, Veda 2001, s. 24 – 35 (spoluautori R. Kuchar a J. Skladaná).

Slovenské geografické názvy na historických mapách. – In: Historické mapy. Zborník z vedeckej konferencie. Ed. M. Kováčová – M. Hájek. Bratislava, Kartografická spoločnosť Slovenskej republiky, Slovenský národný archív, Katedra mapovania a pozemkových úprav Stavebnej fakulty STU a Geodetický a kartografický ústav Bratislava 2001, s. 15 – 24.

Z vývinu staršej slovenskej lexiky (*ozora, zruta, ozruta*). – Slovenská reč, 66, 2001, s. 278 – 285.

Sitno (Eczelberg) – sitno. – Slovenská reč, 66, 2001, s. 147 – 152.

V Sotine či v Sotinej? – Kultúra slova, 35, 2001, s. 177 – 178.

Tridsať rokov štandardizácie geografických názvov v rezorte geodézie a kartografie. – Normalizácia, 7, 2001, č. 1, s. 27 – 28.

Atílov hrad v Štiavnických horách. – Historická revue, 12, 2001, č. 6, s. 7.

Tradičia, móda a výber mena. – Historická revue, 12, 2001, č. 9, s. 1, 32.

Olivová-Nezbedová, L.: – Malenínská, J.: Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek. Praha, Academia 2000. 172 s. – Slavia, 70, 2001, s. 250 – 252 (ref.).

Retrográdný slovník ukrajinskej ojkonymie. [Bučko, D.: Inversijnyj slovnyk ojkonomiv Ukrainy. Slovník a tergo ojkonomiv Ukrainy] – Slavica Slovaca, 36, 2001, s. 174 (ref.).

2002

Pramene k dejinám slovenčiny. Zv. 2. Zost. T. Laliková a M. Majtán. Bratislava, Veda 2002. 250 s. + 26 obr. príl. (spolueditori M. Kováčová, R. Kuchar, T. Laliková, G. Múcsková, M. Sitárová, J. Skladaná).

Ref.: 1. Dvonč, L.: Ďalší zväzok Prameňov k dejinám slovenčiny. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 160 – 161.

Słowiańska onomastyka. Encyklopedia. Zv. 1. Red. E. Rzetelska-Feleszko – A. Cieślíkowa. Warszawa – Kraków, Towarzystwo Naukowe Warszawskie 2002. 535 s. (spoluautori V. Blanár et al.). Ladislav Dvonč a slovenská onomastika. – In: Jazykoveda v bibliografii. Bibliografia v jazykovede. Na počesť Ladislava Dvonča. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2002, s. 61 – 64.

Starý Zvolen – Nový Zvolen (Zvolen – Banská Bystrica). – Kultúra slova, 36, 2002, s. 197 – 200.

Slovensko-poľská spolupráca v jazykovede, najmä onomastike. – Slovenská reč, 67, 2002, s. 349 – 352.

- Vývin názvov našich hradov. – Historická revue, 13, 2002, č. 2, s. 11.
Slová Uhor a Maďar v staršej slovenčine. – Slovenské národné noviny, 13 (17), 2002, č. 19, s. 8.
Priezviská Ruttkay a Ostrolucký. (Poznámky ku genealogickému výskumu). – Slovenské národné noviny, 13 (17), 2002, č. 21, s. 6.
Na území Slovenska bylo pět osad s názvem Čechy. – Česká beseda. Měsíčník Čechů, Moravanů a Slezanů na Slovensku, 8, 2002, č. 10, s. 14.
Mená a názvy okolo nás. – In: Revue Piešťany, 38, 2002, č. 9, s. 1.
Slovák autorom prvej českej gramatiky. Bol to Vavrinec Benedikt z Nedožier. – Národný kalendár 2003. Martin, Matica slovenská 2002, s. 45 – 46.
Kronika anonymného notára kráľa Bela Gesta Hungarorum. Budmerice, RAK 2000. 162 s. – Slovenská reč, 67, 2002, s. 246 – 248 (ref.).
Kuchar, R.: Žilinská právna kniha (zápisy právnych úkonov žilinských mešťanov). Žilina, Knížne centrum 2001 (ref.).
O zrovnoprávnení Slovákov. – In: Slovenské národné noviny, 13 (17), 2002, č. 4, s. 2 (ref.).
Kronika anonymného notára kráľa Bela Gesta Hungarorum (Činy Maďarov). – In: Slovenské národné noviny, 13 (17), 2002, č. 14, s. 7 (ref.).
Nedožitá deväťdesiatka Vlada Uhlára. – Slovenská reč, 2002, roč. 67, s. 360 – 361.

2003

- Staršie slovenské názvy obcí Slovenskej republiky. (Paralelný angl. názov.) 1. vyd. Bratislava, Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2003. 130 s.
- Zo slovenskej etnonymie. Slová *Uhor* a *Maďar* v staršej slovenčine. – In: Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 6. – 7. septembra 2002. Zost. P. Žigo a M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Filozofická fakulta UK a Veda, vydavateľstvo SAV 2003, s. 137 – 144.
- Priezvisko *Zruta* vo vývine slovenskej lexiky. In: Magične svetlo imeni. Magické svetlo mena. Studia Slovakistica. 3. Do 75-riččia profesora P. P. Čučky. Zost. S. M. Medvid' - Pachomova. Užhorod 2003, s. 145 – 152.
- Vavrinec Benedikt z Nedožier 1555 – 1615. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 115 – 117.
- Juraj Lesák 1740 – 1803. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 285 – 287.
- Adjektívum *zázrivý* – proprium *Zázrivá* v slovenčine. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 336 – 339.
- Polstoročie slovenskej onomastiky. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 51 – 58.
- Veľká ozdoba Uhorska. In: Národný kalendár na rok 2004. Martin, Matica slovenská 2003, s. 70 – 71.
Vrbovčan v Prešporku. [Juraj Lesák] – História. Revue o dejinách spoločnosti, 3, 2003, č. 3, s. 29 – 30.

- Obce s názvem Čechy v Maďarsku a Rumunsku. – Česká beseda. Měsíčník Čechů, Moravanů a Slezanů na Slovensku, 9, 2003, č. 1, s. 9 a 17.
- Monografia o hydronymii povodia Turca. [Krško, J.: Hydronymia povodia Turca, Banská Bystrica 2003]. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 229 – 230.
- Ján Doruľa sedemdesiatročný. – Slovenská reč, 68, 2003, s. 372 – 373.

Redakčná činnosť

- Slovenská reč, 59, 1994 – 68, 2003 (člen red. rady).
- Historický slovník slovenského jazyka. 3. O – P (pochytka). Bratislava, Veda 1994. 656 s. (vedecký redaktor, člen redakcie s V. Blanárom, I. Kotuličom a M. Majtánovou).
- Studia linguistica Polono-Slovaca. 4. Bratislava, Veda 1994. 104 s. (člen red. skupiny).
- Historický slovník slovenského jazyka. 4. P (poihrat' sa – pytlovať). Bratislava, Veda 1995. 584 s. (vedecký redaktor, člen redakcie s V. Blanárom, I. Kotuličom a M. Majtánovou).
- Urbanonymy v kontexte histórie a súčasnosti. Materiály z onomastického kolokvia (Banská Bystrica 3. – 5. septembra 1996). Banská Bystrica – Bratislava, Pedagogická fakulta UMB – Fakulta humanitných vied UMB – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1996. 250 s. (redaktor s P. Odaľošom).
- Ref.: Dudok, M.: Premeny v názvoch ulíc. – Hlas ľudu (Nový Sad, Juhoslávia). 29. 7. 2000. príl. Obzory 17, č. 7 (194), s. 3.
12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“. Prešov 25. – 26. októbra 1995. Zborník referátov. Prešov, Prešovská univerzita – Fakulta humanitných a prírodných vied 1996. 346 s. (zostavovateľ s F. Ruščákom).
13. slovenská onomastická konferencia. Modra-Piesok 2. – 4. októbra 1997. Zborník materiálov. Bratislava, Esprima 1998 (zostavovateľ s P. Žigom).
- Historický slovník slovenského jazyka. 5. R – Š. Bratislava, Veda 2000. 692 s. (vedecký redaktor, člen redakcie s R. Kucharom a J. Skladanou).
- Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia. Banská Bystrica 6. – 8. júla 2000. Zborník referátov. Bratislava – Banská Bystrica, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB. 300 s. (zostavovateľ s J. Krškom).
- Pramene k dejinám slovenčiny. 2. Bratislava, Veda 2002. 250 s. + 26 strán obr. prílohy (zostavovateľ s T. Lalikovou).
- Vlastné meno v komunikácii. 15. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 6. – 7. septembra 2002. Zborník referátov. Bratislava, Veda 2003. 340 s. (zostavovateľ s P. Žigom).

Literatúra

- Blanár, V.: PhDr. Milan Majtán, CSc., šesťdesiatročný. – Slovenská reč, 59, 1994, s. 162 – 164.
- Dvonč, L.: Súpis prác Milana Majtána za roky 1984 – 1993. – Slovenská reč, 59, 1994, s. 165 – 176.
- Žigo, P.: Životné jubileum Dr. Milana Majtána. – Slavica Slovaca, 29, 1994, s. 66 – 67.
- Žigo, P.: Milan Majtán šesťdesiatročný. – Onomastický zpravodaj, 34 – 35, 1993 – 1994, s. 185 – 186.
- Žigo, P.: Životné jubileum PhDr. Milana Majtána, CSc. – In: Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. 11. slovenská onomastická konferencia. Nitra 19. – 20. mája 1994. Zborník referátov. Red. E. Krošláková. Bratislava – Nitra, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická 1994, s. 257 – 259.

- Dvonč, L.: Bibliografia onomastických prác PhDr. Milana Majtána, CSc., za roky 1965 – 1993. – In: Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. 11. slovenská onomastická konferencia. Nitra 19. – 20. mája 1994. Zborník referátov. Red. E. Krošláková. Bratislava – Nitra, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická 1994, s. 260 – 284.
- Milan Majtán. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1976 – 1985). Bratislava, Veda 1997, s. 309 – 317 (súpis prác M. Majtána za roky 1976 – 1985).
- Milan Majtán. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1986 – 1995). Bratislava, Veda 1998, s. 337 – 347 (súpis prác M. Majtána za roky 1986 – 1995).
- Milan Majtán. – In: Dvonč, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996 – 2000). Bratislava, Veda 2003, s. 236 – 241 (súpis prác M. Majtána za roky 1996 – 2000).
- Kto je kto. Milan Majtán. – Slovenské národné noviny, 7 (11), 1996, č. 7, s. 5.
- Majtán, Milan, PhDr., DrSc. – lingvista – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. – In: Macková, M.: Kto je kto v Slovenskej akadémii vied. Bratislava, Veda 2000, s. 100 – 101 (heslo).

Zostavil Milan Majtán

Jubilant Vladimír Benko

V oblasti jazykovedy nepracujú len takzvaní čistí jazykovedci. Jazykovedná komunita má vo svojom kruhu aj expertov, ktorí majú iné zameranie a iné vzdelanie než väčšina jej členov, ale bez ktorých by sa novšie už iba ťažko zaobišla. Aj Ing. Vladimír Benko, náš jubilant, patrí do tejto kategórie. Nie všetci rozumieme jeho počítačovým programom spracúvajúcim slovníky v elektronických slovníkoch či lexikálnych databázach a jazykovo-textových korpusoch (skôr je pravda, že takého jazykovedca by aj ťažké bolo nájsť, už aj preto, že časť práce nášho jubilanta má patentový ráz). Nám však stačí, že Ing. Vladimír Benko je „pri tom“ a že spoľahlivo zabezpečuje prepojenie našich „produktov“, slovníkov a iných príručiek, na informačnú spoločnosť a dobu. Na jeho tichú prítomnosť pri slovníkových projektoch sme si tak zvykli, že už by sme sotva začali nejaký nový slovníkový projekt bez neho. Účasť V. Benka bola a je osobitne markantná v Historickom slovníku slovenského jazyka (najmä od 3. zväzku), v Krátkom slovníku slovenského jazyka (od 1. po 3. vyd.), v Slovníku cudzích slov (1997, aj chystanom vydaní 2004), v Pravidlách slovenského pravopisu (2000), v Slovníku slovenských nárečí – v tomto smere je veľmi inštruktívna jeho štúdia Počítačová podpora slovenských lexikografických projektov – no aj v ďalších, ktoré nevznikli v našom ústave, ale na iných pracoviskách: v prešovskom Morfematickom slovníku slovenčiny, ktorého je spoluautorom (1999), v slovníkových dielach Slovenského pedagogického nakladateľstva, ako je

napr. Anglicko-slovenský a slovensko-anglický slovník (1997), Rusko-slovenský frazeologický slovník (1998), Anglicko-slovenský slovník Passport, Paronymický slovník atď. Najnovšie sa ako databázový administrátor zaskvel v populárnych (tzv. dolárových) websterských výkladových i prekladových slovníkoch, napr. Webster's New English Language Dictionary (New York 2004) a Webster's New Spanish-English English-Spanish Dictionary (New York 2004), ktorých náklad si ani netrúfame odhadnúť. Medzi množstvom jeho štúdií a samostatných publikácií je osobitne významná práca Počítačové spracovanie slovenského jazyka, kde v spoluautorstve s J. Hašanovou a E. Kostolanským spracoval týmto novým spôsobom morfológiu slovenských substantív, neskôr aj sloviess.

Prezradíme, že Vladimír Benko sa narodil 28. apríla 1954 v Liptovskom Mikuláši (vyrastal však skôr v Nitre) a že v rokoch 1972 – 1978 študoval na Elektrotechnickej fakulte SVŠT odbor technickú kybernetiku v Bratislave. Nastúpil najprv do Ústavu pre informácie a riadenie kultúry, kde sa venoval operačným systémom a softvérovému inžinierstvu, neskôr do Výpočtového centra SAV, kde sa upriamil na textové databázy, počítačové slovníky a počítačom podporovanú sadzbu textu, aby sa potom v rokoch 1990 – 1992 stal členom Spoločnej pracovnej skupiny počítačovej lingvistiky, v ktorej sa predmetom jeho záujmu už naplno stala počítačová lexicografia. Od r. 1992 začal pracovať v Laboratóriu počítačovej lingvistiky na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského (dnes je jeho vedúcim) a od r. 1993 v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV.

Vladimír Benko v rámci svojej špecializácie patrí medzi najväčších cestovateľov v odbore. V zahraničí navštevuje, prirodzene, najmä tie univerzity a výskumné strediská, ktoré sú povestné počítačovými výskumami, resp. ktoré rozvíjajú najaktuálnejšie témy tohto odboru: Münster, Lancaster, Birmingham, Nancy, Mannheim, Graz, Saarbrücken, Montecatini, Pisu, Ľubl'anu, Göteborg, Florenciu, Brighton, Štrasburg, Lisabon a i. Všade tam skvele reprezentuje moderné jazykové inžinierstvo zastupujúc neraz nielen Slovensko, ale nezriedka i celú strednú Európu. Významná je aj jeho účasť na riešení medzinárodného projektu TELRI II riešeného v rámci projektu INCO-COPERNICUS, no zúčastnil sa aj na ďalších projektoch TRACTOR a ELAN, kde prispel do medzinárodného archívu jazykových zdrojov údajmi zo slovenskej morfolologickej databázy.

Želáme Vladovi Benkovi, aby sa mu s nami spolupracovalo naďalej aspoň tak dobre ako nám s ním a aby mal naďalej dostatok síl na zvládnutie všetkých svojich súčasných i budúcich projektov, tém a záväzkov.

Ad multos annos!

Slavomír Ondrejovič

ROZLIČNOSTI

Chelsea – nesklonné subst. alebo gen. Chelsey? – Hoci procesy adaptácie prevzatých slov v preberajúcom jazyku možno pokladať za jednu z jazykových univerzálií, slová cudzieho pôvodu sa niekedy vzpierajú systémovému „chomútu“ zákonitostí platiacich v preberajúcom jazyku. Zachovávajú si špecifické črty, ktorými sa už na prvý pohľad odlišujú od domácich lexikálnych jednotiek, napr. hiátovosť, výskyt periférnych foném či nezvyčajných kombinácií foném (*teória, devastácia, geopolitický, bilión*), periférne alternačné zmeny (*geodézia/geodet, sufix/sufigovaný, absorbovať/absorpcia*), trunkácie (*mixovať → mixér, labilný → labilita*), rôznu stupeň asymetrie medzi zvukovou a grafickou realizáciou vonkajšej formy (*vivace, e-mail, Los Angeles*), nesklonnosť (*saké, Malibu, Mary*), pôvodnú pravopisnú podobu (*e-mail, New York, Pierce Brosnan*) a i. Tieto konštatovania platia aj (či predovšetkým) pre propriá. Nasledujúce riadky venujeme jednému problémovému pomenovaniu, vlastnému menu *Chelsea*. Vychádzame pritom z reálneho používania tohto slova v masovokomunikačných prostriedkoch. Pri analýze sme využili vlastný excerpčný materiál a údaje zhromaždené v kartotéke Slovenského národného korpusu.

Anglické vlastné meno *Chelsea* má toponymickú, antroponymickú aj chrématonymickú funkciu. Ako antroponymum plní funkciu rodného mena (napr. *Chelsea Clintonová*). Ako toponymum pomenúva londýnsku štvrť nachádzajúcu sa na severnom brehu Temže, ale aj newyorskú štvrť a americké mesto v štáte Massachusetts (napr. v *newyorskej galérii v Chelsea*). Ako chrématonymum pomenúva britskú hudobnú skupinu (*The Chelsea*), londýnsky a newyorský hotel (napr. *Býva v hoteli Chelsea v Londýne*), londýnsky futbalový klub a toto pomenovanie by sme našli aj ako súčasť populárnych piesní, filmov či kníh.

V slovenčine sa slovo *Chelsea* vyslovuje [čelzi], prípadne [čelzí] (variant s krátkym *i* je však frekventovanejší). Táto výslovnosť vychádza zo stavu v angličtine [čel-sí], pričom pôvodne anglické neznelé [s] sa v pozícii medzi zvučnými hláskami sonorizuje na znelé [z]; porov. slová *filozofia, emulzia, pozícia, Edison* [edizon], *Madison* [medizon].

Výslovnosť podľa grafickej sklonnej podoby v jednotlivých pádoch sme nezaznamenali; išlo by o tvary: nom. *Chelsea* [čelzea], gen. *Chelsey* [čelzei], dat. *Chelsei* [čelzei], akuz. *Chelseu* [čelzeu], lok. *Chelsei* [čelzei], inštr. *Chelseou* [čelzeou].

V poslednom čase slovenské médiá venujú zvýšenú pozornosť slávnemu anglickému futbalovému klubu *FC Chelsea Londýn*. Súvisí to jednak s okolnosťou, že v predkole Ligy majstrov v sezóne 2003/2004 si s týmto veľkoklubom zmeral sily aj náš majster, MŠK Žilina, (ešte predtým v sezóne 1997/1998 v Pohári víťazov pohárov aj Slovan Bratislava), jednak s tým, že nový majiteľ klubu, ruský miliardár Roman Abramovič, investoval obrovské finančné prostriedky do kúpy viacerých fut-

balových hviezd, čím vytvoril svetový superklub s najvyššími ambíciami. Napríklad v prebiehajúcej sezóne 2003/2004 sa *Chelsea* prebojovala už do semifinále prestížnej Ligy majstrov. Ako sme už spomenuli, pri pomenúvaní futbalového klubu plní vlastné meno *Chelsea* chrématonymickú funkciu.

Používateľ slovenčiny pri tomto názve zneistie najmä vzhľadom na nesúlad medzi výslovnosťou a ortografiou, pričom nejde ani tak o začiatok (začiatkové *Ch* sa vyslovuje [č]), ale o koniec slova (koncové *-ea* sa vyslovuje [i], resp. [í]). Asymetria na konci slova totiž zásadným spôsobom ovplyvňuje jeho skloňovanie. Ak sa riadime podľa výslovnosti, názov zostáva nesklonný: *po stretnutí Chelsea so Žilinou; Zolovi v Chelsea vypršal kontrakt; v roku 1996 prestúpil do Chelsea*; na základe písanej podoby skloňovaniu nič neprekáča: *Abramovič rokoval so šéfom Chelsey; jadro divákov z Chelsey; najnovšia posila Makelele Chelsei verí, prezident SFZ F. Laurinec sedel v hľadisku londýnskej Chelsey*. Z uvedených príkladov z tlače vyplýva, že názov *Chelsea* na základe svojho zakončenia v grafickej podobe sa zaraďuje do skloňovacej paradigmy ženského rodu (skloňovací typ *žena*, podtyp *idea*); celá singulárová paradigma teda vyzerá takto: nom. *Chelsea*, gen. *Chelsey*, dat. *Chelsei*, akuz. *Chelseu*, lok. *Chelsei*, inštr. *Chelseou*. Rovnako sa skloňujú napríklad vlastné mená *Kórea, Guinea, Eritrea, Medea, Andrea* a i.

Tendencia ku sklonnosti alebo nesklonnosti slova *Chelsea* je ovplyvňovaná aj typom komunikačného kanála: v hovorenej podobe sa tento názov nesklonuje: nom. – inštr. [čelzi]; v písanej podobe registrujeme variantnosť, čiže sklonné aj nesklonné tvary: *obranca Chelsea pripomína – dresy Chelsey aj v azbuke*. S takouto variantnosťou sa nezriedka stretávame aj na ploche jedného textu: *Makelele do Chelsey!* (titulok, STV text) – *nový vlastník Chelsea* (v článku). Ak sa novinár pri písaní článku rozhodne názov *Chelsea* nesklonovať, pravdepodobne si uvedomuje spomínaný nesúlad medzi výslovnosťou a grafickou stránkou, pričom uprednostní výslovnostnú podobu aj napriek tomu, že ide o písaný komunikát. Ak sa v texte názov *Chelsea* skloňuje, pravdaže, uprednostňuje sa písaná podoba.

Odpoveď na otázku, či vlastné meno *Chelsea* skloňovať alebo nesklonovať, teda nie je jednoznačná. Písaná podoba komunikátu skôr „zväzda“ ku skloňovaniu, v slovenčine je kombinácia koncových grafém *-ea* síce netradičná, pri flexii však neprekáča. Napriek silnej deklinačnej tendencii vo väčšine prípadov zostáva názov *Chelsea* nesklonný aj v písaných textoch. Vo zvukovej podobe (napr. komentovanie futbalového zápasu) sa však tento názov ženského rodu na základe svojho atypického zakončenia nikdy nesklonuje a vo všetkých pádoch zostáva v základnej podobe [čelzi]. So zreteľom na stav v jazykovej praxi by bolo pri spracovaní názvu *Chelsea* v lexikografických dielach primerané tento dvojaký prístup zachytiť v podobe *Chelsea* neskl. i gen. *Chelsey* ž.

Martin Ološtiak

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Š. Švagrovský – S. Ondrejovič: Východoslovenský jazykový separativizmus v 19. a 20. storočí. (Poznámky k Východoslovenskému slovníku) ■ M. Majtán: Pomenúvanie kráv na Slovensku začiatkom 19. storočia. (Tvorenie mien v súpisoch Bytčianskeho panstva)

DISKUSIE A ROZHĽADY

E. Králik: O názvoch menových jednotiek pobaltských republík a ich skloňovaní v slovenčine

SPRÁVY A RECENZIE

Nová monografia o štylistike slovenčiny. F. Ruščák ■ Slovenčina v Rusku. E. Ďurovič

KRONIKA

Milanovi Majtánovi k sedemdesiatke. V. Blanár ■ Súpis prác Milana Majtána za roky 1994 – 2003. Zostavil M. Majtán ■ Jubilant Vladimír Benko. S. Ondrejovič

ROZLIČNOSTI

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o., Bratislava

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka

orgán
Jazykovedného ústavu
Ľudovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR
Slavomír Ondrejovič

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Katarína Kálmánová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Klára Buzássyová, Juraj Dolník,
Miroslav Dudok, Ján Findra, Eugen Jóna, Katarína
Kálmánová, Rudolf Krajčovič, Milan Majtán,
Jozef Mlacek, Slavomír Ondrejovič, Matej Pova-
žaj, Ivor Ripka, František Ruščák, Ján Sabol,
Daniela Slančová

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Panská 26

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Š. Švagrovský – S. Ondrejovič: Východoslovenský
jazykový separatizmus v 19. a 20. storočí. (Poznámky
k Východoslovenskému slovníku)

.....
.....

M. Majtán: Pomenúvanie kráv na Slovensku začiatkom 19.
storočia. (Tvorenie mien v súpisoch Bytčianskeho panstva)

.....
.....

DISKUSIE A ROZHĽADY

E. Králik: O názvoch menových jednotiek pobaltských
republik a ich skloňovaní v slovenčine

.....
.....

SPRÁVY A RECENZIE

Nová monografia o štylistike slovenčiny. F. Ruščák

.....
.....

Slovenčina v Rusku. E. Ďurovič

.....

.....

KRONIKA

Milanovi Majtánovi
k sedemdesiatke.

V. B l a n á r

.....

.....

Súpis prác Milana
Majtána za roky
1994 – 2003.

Zostavil

M. M a j t á n

.....

.....

Jubilant Vladimír
Benko. S.

O n d r e j o v i č

.....

.....

ROZLIČNOSTI

Chelsea – nesklonné
subst. alebo gen.

Chelsey?

M. O l o š t i a k

.....

.

.....

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 69, 2004. Adresa redakcie: 813 64 Bratislava, Panská 26. Hlavný redaktor: Slavomír Ondrejovič. Výkonná redaktorka: Katarína Kálmánová. Technický redaktor: Vladimír Radik.

Vychádza šesť ráz za rok. Objednávky a predplatné prijíma Slovak Academic Press, spol. s r. o., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava. E-mail: sap@sappress.sk, www.sappress.sk.

Registračné číslo 7089.

Distributed by SAP – SLOVAK ACADEMIC PRESS Ltd., P. O. Box 57, Nám. slobody 6, 810 05 Bratislava, Slovakia.

Objednávky do zahraničia prijíma a vybavuje SLOVART G. T. G. Ltd., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, Slovakia.

Telephone: +421-2-63839472, fax: +421-2-63839485, e-mail: gtg@internet.sk.

Distribution rights held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 34 01 08, D-8000 München, Germany.

© Slovak Academic Press, spol. s r. o., 2004

**SLOVEN-
SKÁ
REČ**

**ROČNÍK
69 – 2004**

časopis pre výskum slovenského jazyka

ORGÁN JAZYKOVEDNÉHO ÚSTAVU
EUDOVÍTA ŠTÚRA
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

SLOVAK ACADEMIC PRESS, spol. s r. o. , Bratislava

INFORMÁCIE AUTOROM

Redakcia prijíma príspevky spracované na počítači – textový editor Word pod operačným systémom Windows. Pri spracúvaní príspevkov prosíme dodržiavať tieto zásady:

1. V celom texte používať jednotné riadkovanie 2.
2. V texte za každým interpunkčným znamienkom urobiť medzeru (napr. s. 312 a pod.).
3. Slová na konci riadka nerozdeľovať a tvrdý koniec riadka používať iba na konci odsekov. Odseky začínať so zarážkou.
4. Pri rozlišovaní typov písma pridávať sa naďalej úzu časopisu, používať kurzívu, riedenie, horný/dolný index. Nič nepodčiarkovať, nepoužívať široký a vysoký typ písma a pod.
5. Rozlišovať dlhú čiarku (pomlčku), napr. G. Altmann – V. Krupa, a krátku čiarku (spojovník), napr. T. Slama-Cazacu; vedecko-metodologický a pod.
6. Poznámky pod čiaru v texte označiť horným indexom (napr. vzniká tým synergický efekt,¹ ktorý...), poznámky uviesť na konci príspevku v tvare horný index, medzera, obsah poznámky (napr. ¹ Synergia znamená spolupôsobenie...).
7. Grafy a schémy pripojiť na osobitnom liste maximálne vo veľkosti šírky a výšky strany časopisu (podľa požadovanej veľkosti).
8. Do redakcie poslať jeden vytlačený exemplár príspevku spolu s disketou. Príspevok možno poslať aj elektronickou poštou ako prílohu na adresu info@juls.savba.sk. Po posúdení a redakčnom spracovaní ho redakcia vráti autorovi. Tento exemplár autor pošle späť redakcii spolu so skorigovanou disketou a opraveným vytlačeným príspevkom.
9. Literatúru uvádzať takto:
 - a) knižná publikácia:
FURDÍK, J.: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča, Modrý Peter 1993. 199 s.
Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. 2. vyd. Bratislava, Veda 2000. 998 s.
 - b) štúdiá v zborníku:
DOLNÍK, J.: Spisovná slovenčina a čeština. In: Studia Academica Slovaca. 28. Red. J. Mlaček. Bratislava, Stimul 1999, s. 39 – 52.
 - c) článok v časopise:
HORECKÝ, J.: Sémantické a derivačné pole slovies *ísť* a *chodiť*. Slovenská reč, 64, 1999, s. 202 – 208.

Súčasťou každej štúdie Slovenskej reči je záväzne abstrakt v anglickom jazyku (vrátane preloženého titulku). Abstrakt by mal mať max. 100 slov a obsahovať tzv. kľúčové slová na identifikáciu príspevku v rámci vedeckovýskumnej oblasti.
--

